

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Propaganda ve sportu:
využití postav sportovců nacistickým režimem**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Rudolf Reisner

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Pavel Suk, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. dubna 2022

Rudolf Reisner

Bibliografický záznam

REISNER, Rudolf. *Propaganda ve sportu: využití postav sportovců nacistickým režimem*. Praha, 2022. 135 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Pavel Suk, Ph.D.

Rozsah práce: 232 971 znaků

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá zneužitím fenoménu sportu a sportovců samotných pro potřeby nacistické propagandy. Práce je uvedena teoretickým zakotvením fenoménu sportu ve společnosti, jeho politickým významem a vztahem médií a sportu. Dále je představen termín propaganda, jeho historie a typologie a druhy propagandy. Samotnou kapitolu pak tvoří téma nacistické propagandy samotné — představena bude nacistická ideologie, základy nacistické propagandy a prostředky, které využívala, včetně zaměření na sport a tělesnou kulturu. Po teoretickém úvodu práce jsou blíže představeny osobnosti a události, které jsou v další části práce podrobeny kvalitativní obsahové analýze v dobových médiích (nacistických, sudetoněmeckých i československých) a na jejichž příkladu budou zkoumány projevy propagandy. První z těchto zkoumaných osobností je německý boxer Max Schmeling, a to v souvislosti s jeho vítězstvím v souboji s americkým boxerem tmavé pleti Joe Louistem v červnu 1936, které podpořilo rasistické teorie o dominanci árijské rasy. Druhou ze zkoumaných postav je americký sprinter tmavé pleti Jesse Owens, který se stal symbolem Letních olympijských her v Berlíně v roce 1936, když získal čtyři zlaté medaile, a výrazně tak naopak narušil rasové předsudky propagandy Třetí říše.

Abstract

This thesis deals with the misuse of the phenomenon of sport and athletes themselves for the purposes of Nazi propaganda. The thesis is introduced by the theoretical grounding of the phenomenon of sport in society, its political significance and the relationship between the media and sport. The term propaganda, its history and typology, and types of propaganda are also introduced. The chapter then turns to the topic of Nazi propaganda itself — the Nazi ideology, the foundations of Nazi propaganda and the means it employed, including its focus on sport and physical culture, are introduced. After a theoretical introduction, the thesis introduces personalities and events that are subjected to a qualitative content analysis in the contemporary media (Nazi, Sudeten German and Czechoslovak) and on whose example the manifestations of propaganda will be examined. The first of these personalities to be examined is the German boxer Max Schmeling, in the context of his victory in a fight with the dark-skinned American boxer Joe Louis in June 1936, which was a fitting confirmation of the theory of white supremacy for German propaganda. The second figure under

examination is the dark-skinned American sprinter Jesse Owens, who became a symbol of the 1936 Summer Olympics in Berlin by winning four gold medals, thus significantly reversing the racial prejudices of Third Reich propaganda.

Klíčová slova

propaganda, nacismus, ideologie, sport, olympiáda, box, Jesse Owens, Max Schmeling, německý tisk

Keywords

propaganda, nazism, ideology, sport, olympics, box, Jesse Owens, Max Schmeling, german press

Title/název práce

Propaganda in Sport: The exploitation of athletes by the Nazi regime

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Mgr. Pavel Sukovi, Ph.D. za trpělivost, rady a připomínky k mé práci. Rád bych také poděkoval své manželce a rodičům za neutuchající podporu.

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. TEORETICKÁ ČÁST	13
2.1 Sport ve společnosti	13
2.1.1 Fenomén sportu	13
2.1.2 Sociologický význam sportu	14
2.1.3 Politický význam sportu	16
2.1.4 Média a sport	18
2.2 Propaganda	19
2.2.1 Pojem propaganda	19
2.2.2 Stručná historie propagandy	20
2.2.3 Propaganda jako forma komunikace	23
2.2.4 Typologie propagandy	25
2.2.4.1 Rozdělení dle účelu propagandy	25
2.2.4.2 Rozdělení dle stylu propagandy	26
2.2.4.3 Rozdělení dle Jowetta a O'Donellové	26
2.3 Nacistická propaganda	27
2.3.1 Nacistická ideologie	29
2.3.2 Základy nacistické propagandy	30
2.3.3 Prostředky nacistické propagandy	31
2.3.3.1 Tisk	32
2.3.3.2 Rozhlas	33
2.3.3.3 Film	33
2.3.3.4 Plakáty	34
2.3.3.5 Projevy a shromáždění	35
2.3.4 Sport a tělesná kultura v nacistickém Německu	35
2.3.5 Mýtus německé nadřazenosti ve sportu	36
3. PŘEDSTAVENÍ ANALYZOVANÝCH OSOB A UDÁLOSTÍ	38
3.1 Boxer Max Schmeling jako nástroj propagandy	38
3.1.1 Kdo byl Max Schmeling?	38
3.1.2 Slavná dvojice Schmeling a Ondráková	39
3.1.3 Max Schmeling a nacisté	40
3.1.4 Souboj mezi Maxem Schmelingem a Joe Louisem (1936)	42
3.1.5 Schmelingův život po zápase s Louisem	44

3.2	Jesse Owens na propagandistické olympiádě	46
3.2.1	LOH 1936 v Berlíně	46
3.2.2	Kdo byl Jesse Owens?	48
3.2.3	Femomén Owens na berlínské olympiádě	48
4.	ANALÝZA MEDIÁLNÍCH OBSAHŮ	52
4.1	Kvalitativní výzkum	52
4.2	Cíle vlastní analýzy	53
4.3	Vymezení a představení analyzovaných materiálů	54
4.3.1	Völkischer Beobachter	54
4.3.2	Die Zeit	54
4.3.3	Lidové noviny	55
4.3.4	Olympia Zeitung	56
4.3.5	Filmový dokument Olympia	56
4.4	Analýza mediálních obsahů: Souboj Schmelinga a Louise v roce 1936	57
4.4.1	Výzkumné otázky	57
4.4.2	Analýza nacistického tisku: Völkischer Beobachter	58
4.4.3	Analýza sudetoněmeckého tisku: Die Zeit	64
4.4.4	Analýza československého tisku: Lidové noviny	68
4.4.5	Závěry a shrnutí analýzy	72
4.5	Analýza mediálních obsahů: LOH 1936 a běžec Jesse Owens	77
4.5.1	Výzkumné otázky	77
4.5.1	Analýza oficiálního orgánu LOH 1936: Olympia Zeitung	77
4.5.2	Analýza nacistického tisku: Völkischer Beobachter	87
4.5.3	Analýza československého tisku: Lidové noviny	94
4.5.4	Analýza filmového dokumentu Olympia	97
4.5.5	Závěry a shrnutí analýzy	101
5.	ZÁVĚR	105
	SUMMARY	107
	POUŽITÁ LITERATURA	109
	TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	113
	SEZNAM PŘÍLOH	118

1. ÚVOD

„*Německý sport má jediný úkol: posílit charakter německého lidu, vštípit mu bojového ducha a pevné kamarádství nezbytně potřebné v jeho boji za přežití.*“¹ V úvodu práce byla citována slova vrcholného představitele nacistického režimu, říšského ministra lidové osvěty a propagandy, a také jednoho z nejvěrnějších spolupracovníků Adolfa Hitlera, Josepha Goebbelse. Slova, která byla zejména ve třicátých letech 20. století důležitým aspektem německé ideologie a propagandy, a která se o několik desítek let později stala i jedním z předpokladů pro to, aby vznikla tato práce. Hlavním cílem následujících kapitol totiž bude zkoumat využití fenoménu sportu a konkrétních sportovců k potřebám nacistické propagandy.

Proč byl pro tuto práci vybrán právě sport? Zejména proto, že lze zneužití sportu pro potřeby propagandy označit za překvapující. Obecně totiž můžeme sport vnímat jako ryzí a lidstvu prospěšnou aktivitu. Samozřejmě lze namítnout, že ona ryzost sportu je v moderní společnosti již dávno narušena nebo vymýcena často až přehnanou touhou po úspěchu, zapříčiněnou profesionalizací, a zejména pak komercializací sportu, vlivem významných sponzorů, medializací a prodejem vysílacích práv, tlakem majitelů a fanoušků nebo politickou mocí. Mezi důsledky výše uvedených vlivů pak můžeme zahrnout například korupční jednání, dopingové skandály a jiné podvodné, se sportovní podstatou neslučitelné, činnosti.

Jelikož však sdílím názor profesora Aleše Sekota z Masarykovy univerzity v Brně, jenž uvádí, že „*základní rys sportu přežívá, tj. radost ze zdravého pohybu čelící civilizačním nástrahám každodennosti*“,² trůfám si tvrdit, že sport je ve svém jádru stále skutečně jednou z nečistších aktivit, kterou kdy lidská společnost vyvinula a kterou doposud provozuje. A právě z tohoto důvodu můžeme považovat jeho zneužití k potřebám jakékoliv ideologie, a zejména pak té, jejíž hlavním dogmatem je rasismus, za skutečnou hrozbu.³

Nejen totiž, že se taková politika vymyká morálním hodnotám moderní demokratické společnosti, ale je ostatně také v rozporu se *Základními principy olympismu* uvedených

¹ RIPPON, Anton. *Hitlerova olympiáda: historie nacistických her roku 1936*. Praha: BB/art, 2008. s. 27

² SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada, 2008. s. 14

³ BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. *Rasistický stát: Německo 1933-1945*. Praha: Columbus, 2010.

v tzv. *Olympijské chartě*⁴ vydané Mezinárodním olympijským výborem.⁵ Sport, jako sociálně-kulturní fenomén moderní doby, totiž bývá často ilustrován právě na pozadí renesance olympijských ideálů.⁶

Ačkoliv lze s ideologií extremistického národního socialismu jen těžko souhlasit či s ní snad dokonce sympatizovat, je třeba konstatovat, že užité postupy, techniky a prostředky v propagandě nacistického režimu byly v mnoha aspektech přelomové. Hitler s Goebbelsem si totiž pravděpodobně v danou dobu uvědomovali potenciál masových médií lépe než kdokoli jiný na světě — a pokud ne, měli minimálně vsutku jedinečnou pozici pro testování svých teorií.⁷ Za jednu z nich můžeme pokládat působení na veřejnost prostřednictvím běžných a každodenních činností, jakými jsou právě tělesná výchova a sportování.

Nacisté proto využili sport jako jeden z hlavních prostředků k dosažení svých ideologických cílů. Tím bylo v první řadě vytvořit jakýsi mýtus „árijského bojovníka“⁸ a nastolit takové výchovné podmínky, které budou tyto jedince produkovat. Takovým vzorem podobného bojovníka, jehož sportovní výsledky nacisté využili ke svému prospěchu, byl například boxer Max Schmeling. Právě jeho osobě a roli v nacistické propagandě bude věnována část této diplomové práce.

Další kapitoly této práce se budou zabývat tématem XI. Letních olympijských her v Berlíně v roce 1936. Ty lze označit za skutečný propagandistický triumf nacistického Německa, když byly tyto olympijské slavnosti, společně se zimní olympiádou v Garmisch-Partenkirchenu ve stejném roce, poprvé v moderní historii her otevřeně využity pro politické účely.⁹ V rámci letních her proběhlo i několik dílčích událostí, které je svým významem s odstupem času nutné považovat v kontextu studování fenoménu propagandy za důležité. Pro účely této práce budou vybrány a blíže analyzovány příběhy a události spojené

⁴ OLYMPIJSKÝ TÝM. *Olympijská charta*. *Olympijskytym.cz* [online] Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympijska-charta>

⁵ Zejména pak s bodem č. 6: „*Požívání práv a svobod stanovených v této Olympijské chartě bude zajištěno bez jakékoliv formy diskriminace, jako je diskriminace na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnosti nebo společenského původu, majetku, původu nebo jiného postavení.*“

⁶ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 8

⁷ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Los Angeles: Sage, 2012. s. 240

⁸ RIPPON, Anton. *Hitlerova olympiáda: historie nacistických her roku 1936*. Praha: BB/art, 2008. s. 33

⁹ RIPPON, Anton, c. d., s. 222

s americkým atletem tmavé pleti Jessem Owensem a jeho fenomenálními a pro německou rasistickou propagandu těžce akceptovatelnými úspěchy na berlínské olympiádě.

Než se však z hlediska struktury práce budu věnovat zmíněným událostem a postavám, pokusím se o teoretické zarámování fenoménu sportu z hlediska jeho významu pro společnost. Následně se zaměřím na provázání pojmů sport a média. Pro další postup a pochopení souvislostí bude dále důležité teoreticky definovat pojem propaganda, představit jeho původ, druhy a zejména pak i její konkrétní prostředky na příkladu nacistického Německa, na nějž se budu v této práci zaměřovat.

Posléze se přesuneme do výzkumné části, která bude uvedena teoretickým zakotvením kvalitativních výzkumů, konkrétně pak kvalitativní obsahové analýzy, s jejíž pomocí budou zkoumány mediální obsahy, které jsou relevantní k výše vybraným událostem a osobám.

Mezi analyzované mediální tituly z relevantního období roku 1936 budou zařazeny časopis *Olympia Zeitung*, jakožto oficiální list Letních olympijských her 1936 v Berlíně, dále deníky *Die Zeit*, oficiální orgán sudetoněmecké strany Sudetendeutsche Partei (SdP), *Völkischer Beobachter*, ústřední tiskový orgán Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP), a československé *Lidové noviny*. Výběr této těchto periodických titulů byl záměrný, a to s cílem komparovat mezi sebou oficiální nacistické a sudetoněmecké tituly a československý nezávislý a nadstranický seriózní tisk, který lze v meziválečném období označit za jeden ze symbolů československé demokracie.

Analyzován bude také audiovizuální obsah, a to konkrétně propagandistický dokumentární titul neoficiální filmařky nacistické strany¹⁰ Leni Riefenstahlové *Olympia*, vyobrazující berlínské Letní olympijské hry. Oproti původním tezím nebude analyzován dokument z dílny americké veřejnoprávní stanice PBS s názvem *The Fight – Louis vs. Schmeling*, který se sice věnuje postavě Maxe Schmelinga, jedná se však o faktografický dokument, který může posloužit jako podpůrný informační zdroj.

Cílem práce tedy bude analyzovat, jak výše uvedené události a postavy zobrazovala dobová média a zkoumat v nich působení a vlivy nacistické propagandy — v případě Lidových novin pak sledovat, zda některé propagandistické názory nepřijímali

¹⁰ MACKENZIE, Michael. From Athens to Berlin: The 1936 Olympics and Leni Riefenstahl's Olympia. *Critical Inquiry* [online]. 2003, roč. 29, č. 2 [cit. 2022-01-18]. DOI: 10.1086/374029

i československý tisk. Kromě analýzy samotné je ale doprovodným cílem práce znovu poukázat a připomenout, jak silná a účinná byla propaganda jednoho z nejhrůznějších totalitních režimů v historii lidstva, obzvlášť, když jako prostředek manipulace využila sportu — fenoménu, který je každodenní zábavou i činností milionů lidí po celém světě.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Sport ve společnosti

2.1.1 Fenomén sportu

Fenomén sportu není jednoduché přesně a výstižně definovat. Konceptuálně ho lze chápat jako pohybovou aktivitu motivovanou zvýšením celkové kondice, osobním prožitkem či cíleným výsledkem nebo výkonem.¹¹ V tomto směru pak lze konstatovat, že ve společnosti existují dvě pojetí sportu: prvním je tzv. soutěžní sport, ve kterém je kladen důraz na výkon.¹² Druhému pojetí sportu pak rozumíme v souladu s etymologií slova sport.¹³ Termín *sport* je totiž odvozen latinského *desportare*, což v českém překladu odpovídá slovesům „rozptylovat se“, „bavit se“.¹⁴ V přeneseném slova smyslu se tak jedná o aktivitu, jejíž smyslem je procvičovat a zlepšovat jak tělesnou, tak psychickou kondici. Sport tak považujeme za součást života, stejně jako pohyb a hru, práci nebo zábavu.

Nelze ho ovšem vnímat pouze jako fyzickou či psychickou aktivitu jedince či kolektivu. Je neoddiskutovatelně i významným sociálním jevem.¹⁵ Lze ho považovat za prominentní sociální instituci téměř v každé společnosti, protože kombinuje vlastnosti a charakteristiky dané společností či kulturou, a to mnohdy s jedinečnou přitažlivostí, která se dá, podle některých teorií, přirovnat snad jen k náboženství.¹⁶

Jedná se o stále frekventovanější pojem v našem každodenním životě. V druhé polovině dvacátého století, a to hlavně díky výraznému technologickému rozvoji a rozšíření masových médií, se stal ze sportu produkt, který strhává k nadšení milionové masy.¹⁷ Neustále proniká do životů jednotlivců i společností, uchvacuje všechny společenské vrstvy, národy i rasy. Jak uvádí Choutka, „*nezná hranic států a rozdíly společenských zřízení. Přitahuje ateisty stejně jako katolíky, protestanty a muslimy, bílé, černé a žluté obyvatele naší planety, prostě veškeré lidstvo.*“¹⁸

¹¹ SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada, 2008. s. 10

¹² Více o tomto tématu např. DOVALIL, Josef. *Výkon a trénink ve sportu*. Praha: Olympia, 2002.

¹³ FLEMR, Libor a Zdeněk VALJENT. Socializace sportem. *Studia sportiva*. 2010, 4. ročník. s. 75-91

¹⁴ CHOUTKA, Miroslav. *Sport a společnost*. Praha: Olympia, 1978. s. 9

¹⁵ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 7

¹⁶ FREY, James H. a Stanley D. EITZEN. Sport and Society. *Annual Review of Sociology*. 1991, roč. 17. s. 503-522

¹⁷ CHOUTKA, Miroslav. c. d., s. 7

¹⁸ tamtéž

Dle Děkanovského je současný sport v západní společnosti natolik rozšířeným a nepřehlédnutelným fenoménem, že se jeho výzkumu věnují stále více i akademické instituce, pro něž ještě před nedávnou dobou nepředstavoval dostatečně seriózní předmět bádání.¹⁹ V dnešní době je tak sport zkoumán nejen ze své primární podstaty, ale již i v širších souvislostech coby téma kulturních studií, psychologie, sociálních věd aj.²⁰

Sport je totiž třeba chápat v jeho mnohostrannosti a složitosti, což jej bohužel neumožňuje snadno definovat. V oné mnohosti funkcí sportu pravděpodobně existuje nějaká hierarchie důležitosti a významu, avšak všechny podstatné funkce působí současně a komplexně.²¹ Sekot ve svém díle *Sociologie sportu* cituje Coakleyho: „*Sport se stal jednou z nejdůležitějších institucí moderního světa. Jeho plné pochopení je nám však stále ještě poněkud vzdáleno.*“²²

2.1.2 Sociologický význam sportu

Dle Sekota je vztah mezi sportem a společností nesmírně sociologicky podnětný, ačkoliv mnohdy rozporuplný.²³ Sport totiž nabízí příležitosti k výzkumům „*vysoce krystalizovaných forem sociální struktury, které se nenacházejí v jiných systémech nebo situacích.*“²⁴ Reflektuje rozmanitost pohledů na svět, hodnoty společnosti, ale i politické postoje či ideologická východiska.²⁵ Zároveň je jedinečným produktem sociální reality, protože je aktivitou, která vzniká a vyvíjí se ve vzájemném soužití lidí.²⁶ Je součástí kultury, a tak s daným kulturním a sociálním prostředím odráží snahu obyvatelstva vytvářet a měnit.²⁷ Je provázán s důležitými oblastmi života společnosti. Pevně zakotvil ve vědomí jednotlivců i celé společnosti, a postupně se tak stal společenskou institucí, která disponuje vlastním vnitřním uspořádáním.²⁸

¹⁹ DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Praha: Dokořán, 2008. s. 12

²⁰ tamtéž

²¹ CHOUTKA, Miroslav, c. d., s. 135

²² COAKLEY, J. in SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 8

²³ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 7

²⁴ FREY, James H. a Stanley D. EITZEN. c. d., s. 503-522

²⁵ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 7

²⁶ FREY, James H. a Stanley D. EITZEN. c. d., s. 503-522

²⁷ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 10

²⁸ CHOUTKA, Miroslav, c. d., s. 34

Je třeba si uvědomit, že sport je skutečně celospolečenským fenoménem, o čemž lze nalézt celou řadu dokladů — od sledovanosti největších sportovních událostí, jako jsou například olympijské hry či mistrovství světa ve fotbale, přímo v místech konání, přes jejich sledování na velkoplošných obrazovkách na náměstích, ve společenských zařízeních, doma na televizních obrazovkách či prostřednictvím internetových přenosů, a to kdekoliv na světě bez ohledu na kulturní, politické či jiné odlišnosti (až na výjimky vzhledem k technologickým možnostem, např. v souvislosti s přístupem k internetu). Svým potenciálem (socializačním, ekonomickým, komerčním, mediálním) přispívá sport i k rozvoji chudých oblastí.²⁹

V řadě případů, zejména u rozvojových zemí, sport přispívá k procesům emancipace a nabízí možnosti posílení národní sebeidentifikace, zvýšení prestiže národních či etnických faktorů i posilování respektu k národním symbolům.³⁰ Stejně tak může být prostředkem k řešení množství sociálních jevů a problémů, jako jsou například násilí, rasismus, zdraví, nebo chudoba.³¹

Historie i současnost dokládají, že sportovní úspěch i neúspěch (zejména ve vrcholovém sportu) může mít kromě individuální či kolektivní dimenze i společenskou odezvu.³² Různé studie dokazují, že úspěch či neúspěch mohou vyvolat hromadné emocionální prožitky, ovlivnit výši zájmu o sportovní odvětví, nebo dokonce pracovní efektivitu.³³

Sport produkuje a vytváří ikony, vzory a hrdiny, ke kterým společnost vzhlíží. V tomto ohledu má sport velmi blízko k již zmíněnému náboženství, což potvrzují také Eitzen a Frey: „*Žádná jiná instituce, vyjma náboženství, nedisponuje mystikou, nostalgií a romantickou kulturní fixací s prvky představitivosti tak jako sport.*“³⁴

²⁹ FLEMR, Libor a Zdeněk VALJENT. c. d., s. 75-91

³⁰ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 8.

³¹ SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. c. d., s. 7

³² SLEPIČKA Pavel a kolektiv. Společenskopolitická dimenze úspěchu a neúspěchu ve sportu: Sociologická perspektiva. In: SLEPIČKOVÁ, Irena a Pavel SLEPIČKA (ed.). *Sport a politika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. s. 137

³³ tamtéž, s. 142

³⁴ FREY, James H. a Stanley D. EITZEN. c. d., s. 503-522

V životě lidí má tak sport vskutku nezastupitelný socializační efekt.³⁵ Má značnou roli při utváření společnosti. Lze ho považovat za místo socializační zkušenosti, jelikož působí v součinnosti se specifickými vlivy daného sociálního a kulturního prostředí.³⁶ Můžeme proto konstatovat, že hraje významnou úlohu ve společenských životech současníků po celém světě.³⁷

2.1.3 Politický význam sportu

Vztah sportu a politiky existuje jak po celou historii společnosti a sportu, tak v jejich dnešní podobě. Sport má jako všechny sociální jevy výrazný ohlas ve veřejnosti, a proto není možné jej ani z politiky zcela vyčlenit.³⁸ Oba fenomény mají bezpočet styčných bodů, které nabývají různých podob a které se v konkrétních případech a jednotlivých regionech liší.³⁹ Mezi tyto body můžeme, dle Sekota, zahrnout například: *zabezpečování veřejného pořádku; podporu zdraví a tělesné kondice obyvatel; podporu společně sdíleného pocitu identity, soudržnosti a jednoty mezi občany; podporu ekonomického rozvoje v místě, regionu či širší společnosti; zvýšení prestiže a moci určitých skupin, společenství či národa nebo zvýšení prestiže politických vůdců a vlády.*⁴⁰

Zejména poslední dva body jsou v kontextu této práce příznačné. Například hitlerovské Německo bezpochyby zvýšilo svou prestiž dokonalou organizací berlínských olympijských her.⁴¹ Stejně tak vynaložené úsilí, které korespondovalo s německými ambicemi zvítězit v co největším počtu olympijských disciplín ve snaze demonstrovat sportovnímu i politickému světu, že německý národ je jedinečný a neporazitelný i ve sportu, tyto teorie potvrzuje. Ostatně úspěch na celosvětově sledovaných sportovních

³⁵ Socializaci chápeme jako komplexní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti (Velký sociologický slovník, 1996).

³⁶ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 53

³⁷ SEKOT, Aleš. Sport a politika: Sociologická perspektiva. In: SLEPIČKOVÁ, Irena a Pavel SLEPIČKA, ed. *Sport a politika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010, s. 12-23

³⁸ CHOUTKA, Miroslav. c. d., s. 109

³⁹ SEKOT, Aleš. Sport a politika: Sociologická perspektiva. c. d., s. 12-23

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ tamtéž

událostech je považován za národní zájem, a to i v našich podmínkách (u nás zejména po roce 1948 s nástupem komunistické moci).⁴²

Slepička uvádí: „*Sportovní úspěchy a jejich spojování s existujícím sociálně ekonomickým systémem bylo v rámci jednotlivých států užíváno k posílení emocionálního prožitku sounáležitosti populace s úspěšným sportovcem, sportovním družstvem jako reprezentantem státu, případně politického systému.*“⁴³

Protože sport disponuje vlastností, že dovede přitáhnout pozornost veřejnosti, může se stát velmi účinným nástrojem politické komunikace jako takové. I proto je důležitý pro politiky a světové vůdce. Návštěvy politiků a významných politických představitelů na sportovních událostech ostatně reflektují jeho celospolečenský význam.⁴⁴ Choutka nabízí teorii, že vedle masových sdělovacích prostředků (jako tisk, rozhlas, televize) *patří sport k nejpůsobivějším nástrojům politické manipulace.*⁴⁵

Historicky se intervence politiky do vrcholového sportu připomínají nejčastěji v kontextu pořádání zmíněných olympijských her. Jako příklad lze uvést ony připomínané Letní olympijské hry v Berlíně v roce 1936 v souvislosti s posílením fašismu a nacionálního socialismu, nebo politicky motivované bojkoty dvou světových velmocí v éře tzv. studené války při olympijských hrách v Moskvě (1980) a Los Angeles (1984).⁴⁶ Pro další příklady ale není nutné zacházet daleko do minulosti. Rozpaky například přinesly také silné politické motivy uspořádání olympijských her v Pekingu, a to jak v roce 2008, tak i v roce 2022.⁴⁷

Nelze opomenout fakt, že sport se může stejně tak stát — a z historických zkušeností již víme, že se stal — účinným prostředkem demagogických idejí diktátorů, stejně jako symbolem demokratických procesů a mírových aktivit.⁴⁸ Lze ho považovat za jedinečný mechanismus utváření a prověřování diplomatických vztahů mezi regiony či národy.⁴⁹ Jeho

⁴² SLEPIČKA Pavel a kolektiv. Společenskopolitická dimenze úspěchu a neúspěchu ve sportu: Sociologická perspektiva. c. d., s. 144.

⁴³ tamtéž

⁴⁴ SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. c. d., s. 13

⁴⁵ CHOUTKA, Miroslav. c. d., s. 109

⁴⁶ SEKOT, Aleš. Sport a politika: Sociologická perspektiva. c. d., s. 12-23

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. c. d., s. 8

⁴⁹ GUTTMANN, Allen. Sport, Politics and the Engaged Historian. *Journal of Contemporary History*. 2003. roč. 38. č. 3. s. 363-375

prostřednictvím může být v neposlední řadě komunikován i odpor vůči politickým stávajícím politickým strukturám.⁵⁰

K potvrzení a shrnutí všech výše uvedených myšlenek můžeme citovat sociologa Jaye Coakleyho z Coloradské univerzity:

„Sport byl uctíván fašisty i komunisty, vyznavači volného trhu, a i politickými obstrukčníky. A byl také těmito všemi ideovými proudy podle potřeby očerňován.“⁵¹

2.1.4 Média a sport

Jak již bylo zmíněno v textu výše, sportu (v komplexním významu termínu, zahrnujícím sportovní výsledky, životy sportovců, sportovní události apod.) se zejména v průběhu 20. století začalo dostávat stále intenzivnější mediální pozornosti. Za stěžejní příčinu tohoto rozmachu můžeme považovat jednoznačně technologický rozvoj masových médií, který vyvrcholil vznikem internetu a jeho globální expanzí na přelomu tisíciletí.⁵²

Děkanovský uvádí, že největší skupina lidí přichází do kontaktu se sportem zprostředkovaně, a to právě skrze masová média, což můžeme považovat taktéž za jeden z důvodů onoho rozvoje.⁵³ Předpokladem je stále větší sportovní publikum, které chce informace ze světa sportu konzumovat. V tomto případě ale mluvíme o pasivní konzumaci sportu, kterou rozumíme sledování přímých přenosů sportovních utkání, čtení sportovních zpráv, zájem o každodenní život sportovních hvězd apod.⁵⁴

Soudím, že další příčinou rozvoje mediálního sportu může být fakt, že sport sehrává stále větší úlohu také v samotných médiích. Sekot uvažuje, že *„sport v kontextu vzájemných vztahů a vazeb se světem masových médií v řadě ohledů nahrazuje slábnoucí vlivy náboženství, práce a společenství při utváření individuálního a společenského vědomí.“⁵⁵*

⁵⁰ Jako příklad lze uvést přelepení sovětské hvězdy ve státním znaku ČSSR na reprezentačním dresu během Mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédsku v roce 1969 samotnými hráči.

⁵¹ COAKLEY, J. in SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 8

⁵² O historickém vývoji masových médií píše např. McQuail (2009) nebo Jiráček, Kopplová (2007).

⁵³ DĚKANOVSKÝ, Jan. c. d., s. 34

⁵⁴ KOUDELKOVÁ, Andrea a Jana KOSOVÁ. The concept of sport and physical education. Sport Studies: Fundamental terminology in English [online]. [cit. 2019-09-04]. Dostupné z: <http://web.ftvs.cuni.cz/eknihy/jazyky/sportstudiesfundamentalterminologyinenglish/Texts/2-Concept.html>

⁵⁵ SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. c. d., s. 199

Díky tomu vztahy sportu a masmédií zajímají v dnešní době nejen sportovní sociology, ale i sportovní historiky, žurnalisty, aj.

Sport, a především jeho protagonisté, jsou v dnešní době skutečně plnohodnotným mediálním produktem s neopomenutelným komerčním potenciálem. V době sociálních médií je tato skutečnost dokonce mnohem pravdivější než kdy předtím. Nabízí se proto otázka, zda se původní podstata sportu, ve smyslu popisovaném v kapitolách výše, postupně nevytrácí právě na úkor jeho medializace a komercializace. Odpověď na tuto otázku je však složitě definovatelná, neboť se nedá změřit ani nijak zanalyzovat. Lze však s jistotou konstatovat, že média vytvořila z tváří sportovců svébytnou součást populární kultury.⁵⁶

2.2 Propaganda

*Velká masa lidí se stane obětí velké lži snadněji než masa malá.*⁵⁷

2.2.1 Pojem propaganda

Pojem propaganda nemá, stejně jako mnoho dalších fenoménů v mediálním či sociologickém prostředí, jednu ustálenou a jasnou definici. Můžeme si ji proto definovat hned v několika variantách od teoretiků, kteří publikovali práce na toto téma.

Teoretici Jowett a O'Donellová rozumí propagandou formu komunikace, prostřednictvím které se propagandista, který prosazuje jistý žádoucí směr, pokouší dosáhnout odezvy.⁵⁸ Jedná se tak o úmyslné a systematické úsilí vytvářet percepci, manipulovat myšlení a bezprostřední jednání s úmyslem dosáhnout takových reakcí, které jsou v souladu s požadovanými cíli propagandy.⁵⁹ Termín propaganda lze také popsat jako proces šíření myšlenek, jejichž cílem je přesvědčit lidi, aby mysleli a jednali určitým způsobem a za konkrétním přesvědčivým účelem.⁶⁰ Frazer říká, že propaganda je umění nutit lidi dělat to, co by nedělali, kdyby měli k dispozici všechny údaje o předmětu.⁶¹

⁵⁶ DĚKANOVSKÝ, Jan. c. d., s. 34

⁵⁷ HITLER, Adolf. *Mein Kampf: zwei Bände in einem Buch*. Praha: Naše vojsko. 2016. s. 252

⁵⁸ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. Los Angeles: Sage, 2012. s. 1

⁵⁹ tamtéž, s. 7

⁶⁰ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 2

⁶¹ FRAZER in VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. s. 5

H. D. Lasswell popsal propagandu jako manipulaci veřejným míněním prostřednictvím politických symbolů.⁶²

Pokud se zaměříme na teorie českých autorů, můžeme připomenout jednu z prvních prací, která se na našem území tématu propagandy věnovala. Tu publikoval v roce 1938 Alfred Fuchs, který za propagandou viděl záměrnou činnost pro získávání stoupenců.^{63, 64} Pedagog Pavel Verner ji zas definuje jako cílevědomé šíření ideologických podnětů informativní, regulativní a stimulativní povahy, jehož cílem je dosažení jednání ve shodě s šířenou ideologií.⁶⁵

Ať už se při zkoumání fenoménu propagandy přikláníme k jakékoli z nabízených definicí, v kontextu výše uvedených pokusů o její popsání je zřejmé, že jednoznačně teoreticky zarámovat tento fenomén není jednoduché, neboť do něj vstupuje řada proměnných (např. účel nebo historický kontext). V badatelském prostředí je na propagandu totiž nahlíženo z hledisek mediálních, historických, politicko-vědních, sociologických, psychologických, ale stejně tak bychom na ni měli nahlížet s jistou interdisciplinární perspektivou.⁶⁶

2.2.2 Stručná historie propagandy

Pojem propaganda je gerundivem⁶⁷ latinského slova „propagare“ (v překladu „širiti“) a původně náleží katolické církvi.⁶⁸ Vatikán totiž v roce 1622 ustavil instituci s názvem *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, která měla za úkol propagovat římskokatolickou církev.

⁶² JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. s. 156

⁶³ FUCHS, Alfred. *Propaganda v demokracii a diktaturách*. Praha: Fr. Borový, 1938. s. 3

⁶⁴ Alfred Fuchs (1892–1941) byl český novinář, spisovatel a překladatel. Za svého života patřil k významným osobnostem české kulturní i politické scény a českožidovského hnutí. Za svůj život se stal autorem více než dvaceti knih a jako novinář přispíval do desítek novin a časopisů. V roce 1939 byl z rasových důvodů perzekuován. Pro svůj židovský původ byl v roce 1941 umučen v koncentračním táboře Dachau. Jeho život mapuje např. Veronika Prausová v diplomové práci s názvem „*Alfred Fuchs*“ (Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra mediálních studií, 2015).

⁶⁵ VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. s. 5

⁶⁶ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 1

⁶⁷ Gerundivum je v latinském jazyce termínem pro přídavné jméno slovesné s významem nutnosti.

⁶⁸ FUCHS, Alfred. c. d., s. 3

Protože měla propaganda za cíl šířit víru do nového světa, ale současně působit proti protestantismu, přišel termín propaganda o svou neutralitu a jeho následné používání z něj učinilo termín spíše pejorativní.⁶⁹

Welch tvrdí, že mezi 17. a 20. stoletím neslyšíme o používání termínu propaganda příliš často.⁷⁰ V jeho používání ovšem pokračovali autoritáři, kteří využívali propagandistických aktivit k propagaci moci (např. Ludvík XIV., řečený Král Slunce, ve Francii), nebo ve Velké Británii po zrušení cenzury, kdy se propaganda prostřednictvím pamfletů stala běžnou součástí vojenských akcí.⁷¹

Význam propagandy opět vzrostl průběhu 18. a 19. století, konkrétně pak v dobách ideologických bojů, jakými byly např. Americká válka o nezávislost (1775-1783) nebo války za Velké francouzské revoluce (1792-1802).⁷²

Rozvoj propagandy samozřejmě ovlivnila také industrializace v závěru 18. a na začátku 19. století. Velké a stále vzrůstající náklady tisku, společně s šířením gramotnosti, utvořily v rozvinutých společnostech nové publikum pro zprávy všeho druhu.⁷³ Stejně tak rozvoj spotřební společnosti vyžadoval větší politická a ekonomická práva, která jsou pro propagandu úrodnou půdou.⁷⁴

Jelikož došlo ve 19. a 20. století k bezprecedentnímu rozmachu komunikace i dopravy, vyvinula se pro propagandu žádoucí masová publika, která sama o sobě ještě zvyšovala její použití a efektivnost.⁷⁵ Mediatypy jako tisk (deníky a týdeníky), rozhlas, nebo později i film, umožnily vládám za relativně krátký časový úsek šířit informace a mobilizovat společnost.⁷⁶ I proto se možná o 20. století někdy mluví jako o století propagandy.⁷⁷

První světová válka se pak stala velkou příležitostí k mediálním bojům na stránkách dobového tisku všech zúčastněných stran.⁷⁸ Propaganda byla využita jako organizovaná

⁶⁹ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 2

⁷⁰ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 9.

⁷¹ tamtéž, s. 11

⁷² tamtéž, s. 11

⁷³ tamtéž, s. 12

⁷⁴ tamtéž, s. 12

⁷⁵ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 97

⁷⁶ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 15

⁷⁷ tamtéž

⁷⁸ VERNER, Pavel. c. d., s. 12

zbraň moderního válečného boje.⁷⁹ Sloužila k navázání spolupráce mezi industrializovanou společností a bojujícími ozbrojenými silami.⁸⁰ Například americkému Vládnímu výboru pro propagandu (známému spíše pod názvem Creelův úřad) se během půl roku povedlo prostřednictvím řečníků či natištěných pamfletů, ovlivnit a v zásadě změnit veřejné mínění Američanů — z pacifistického smýšlení se stali přesvědčenými odpůrci Německa a přijali za svůj cíl „zachránit svět“.⁸¹

Během dvacátých a třicátých let 20. století sílilo využití populárního filmu a rozhlasu pro politické účely, a to zejména v autoritářských režimech Sovětského svazu, fašistické Itálie a nacistického Německa.⁸² Bezdrátová technologie rozhlasového vysílání a jeho mezinárodní potenciál poskytl vládnoucím elitám vskutku ideální nástroj politické propagandy.⁸³ Se vzestupem nacistické moci v roce 1933 byla využita rozhlasová propaganda k šíření ideálů nacionálního socialismu, což režimu pomohlo stát se více respektovaným v zahraničí.⁸⁴

V mnoha ohledech se na základě předchozích zkušeností dalo očekávat, že se propagandistické snahy v různých podobách objeví také jako součást válečných bojů druhé světové války.⁸⁵ Hlavním rozdílem však tentokrát byla skutečnost, že rozhlas se již definitivně stal stěžejním prostředkem šíření informací, a to i s přesahem do zahraničí. Intenzivně se také cílilo na psychologii lidského chování.⁸⁶

Výjimečná úroveň propagandy v průběhu druhé světové války byla udržena až do dlouhotrvajícího období tzv. Studené války a ideologické propasti mezi komunismem a kapitalismem.⁸⁷

Padesátá léta, během kterých došlo k rozmachu televizního vysílání, nabídla další nové možnosti. Např. v roce 1960 byl na televizních obrazovkách před americkými prezidentskými volbami v Americe představen kandidát Nixon jako „unavený muž“, z čehož

⁷⁹ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 15

⁸⁰ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 166

⁸¹ VERNER, Pavel. c. d., s. 12

⁸² WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 16

⁸³ tamtéž

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 253

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 20

energický protikandidát Kennedy profitoval, když mu pravděpodobně tato událost přinesla zisk, byť nízkého, ale rozhodujícího počtu hlasů.⁸⁸

Po zhroutilí socialistického impéria možná část společnosti podlehla dojmu, že časy vědomé politické propagandy jsou za námi a že ta z moderní společnosti nadobro vymizela. Taková úvaha je ovšem klamná. I v současnosti se můžeme s prvky propagandy setkávat, což pravděpodobně souvisí s tím, že většina geopolitické dominance se po pádu železné opony koncentrovala do západní Evropy a Spojených států amerických.⁸⁹ Žantovský ovšem tvrdí, že nástup ruského prezidenta Vladimira Putina zapříčinil, že znovu částečně dochází k nové bipolaritě světové geopolitiky a tím pádem i k odpovídajícím reakcím.^{90,91}

Současné nelze zapomenout na fakt, že na aktuální politické mapě světa dále existuje řada totalitních, autoritativních a diktátorských režimů, které propagandu jako formu komunikace stále využívají (např. Korejská lidově demokratická republika).

Propaganda ovšem neexistuje pouze na poli světové politiky, ale i v domácím veřejném prostoru. S některými druhy propagandy⁹² se totiž často i nevědomky setkáváme dnes a denně — např. didaktickou propagandou jsou odstrašující obrázky na cigaretových krabičkách, které mají za cíl přesvědčit kuřáky přestat kouřit.

Welch uvádí: „*Jakoukoliv definici propagandy zvolíme, žijeme ve věku propagandy. Vztahy mezi politikou, propagandou a veřejným míněním jsou jak komplexní, tak kontroverzní. (...) Po celou dobu je propaganda o získávání srdcí a myšlení, a tak to bylo a zůstává relevantní do dnes.*“⁹³

2.2.3 Propaganda jako forma komunikace

Abychom dokázali propagandu ještě lépe teoreticky zarámovat, je třeba si uvědomit, že propaganda je ve své podstatě formou sociální, resp. mediální komunikace.

⁸⁸ VERNER, Pavel. c. d., s. 15

⁸⁹ ŽANTOVSKÝ, Petr. *Politická komunikace – propaganda*. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, 2016. s. 5

⁹⁰ tamtéž

⁹¹ Tato práce byla finalizována na samém počátku invaze Ruské federace na Ukrajinu v únoru 2022. Působení ruské propagandy, ale i komplexní komunikace tohoto aktu budou zcela určitě zajímavým tématem pro výzkum.

⁹² O typologii propagandy více v kapitole 2.2.4 této práce.

⁹³ WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. c. d., s. 20

Sociální komunikaci můžeme rozlišit do jednotlivých typů na základě výchozích parametrů, kterými jsou míra individualizace, míra institucionalizace, počet účastníků komunikace a míra vztahu rovnosti nebo nerovnosti mezi účastníky.⁹⁴ Zjednodušeně lze také říct, že se jedná o způsob rozlišování dle toho, v jaké rovině organizace společnosti se daná komunikace odehrává.⁹⁵

Na základě výše uvedených parametrů pak můžeme rozlišovat tyto typy komunikace:⁹⁶

- a) *intrapersonální*, tj. komunikace se sebou samým, např. formou vnitřních monologů.
- b) *interpersonální*, tj. komunikaci mezi dvěma až třemi lidmi. V základní podobě má mluvenou a dialogickou povahu.
- c) *skupinovou*, tj. komunikaci uvnitř ustavené skupiny, která má vnitřní hierarchii. Je taktéž v základní podobě mluvená a dialogická, ale liší se existencí autority, která má členy skupiny respektované právo řídit průběh komunikace.
- d) *meziskupinovou*, tj. komunikaci mezi ustavenými skupinami, např. mezi zájmovými skupinami určité komunity, mezi třídními kolektivy apod.
- e) *organizační*, tj. komunikaci uvnitř organizačního celku, např. firemního subjektu.
- f) *celospolečenskou*, tj. veškerou komunikaci, která je potenciálně dostupná všem příslušníkům společnosti. Taková komunikace je podmíněna existencí masových médií, nazýváme ji tedy mediální komunikací.⁹⁷

Na základě výše uvedeného rozdělení můžeme konstatovat, že propaganda je v současném významu slova chápána jako druh celospolečenské komunikace, neboť je pro její šíření stěžejní existence masových médií. Dle parametrů představených v úvodu kapitoly vidíme, že míra individualizace je v této komunikaci minimální, oproti tomu je vysoká míra institucionalizace. Vysoký je také počet účastníků komunikace, neboť mluvčí podává sdělení prostřednictvím sdělovacích prostředků všem členům dané společnosti nebo velkým

⁹⁴ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. str. 34

⁹⁵ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. c. d., str. 16

⁹⁶ Detailnější popis typologie mezilidské komunikace nabízí např. JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ in *Masová média* (2015).

⁹⁷ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. c. d., str. 34

skupinám uvnitř ní.⁹⁸ Mluvčími pak můžeme v tomto případě rozumět především vlády, politické strany a hnutí, společensko-politické organizace, politické elity atd.

Sdělení, které je zformulováno do slov, motivů, obrazů či jiným způsobem, je vysláno prostřednictvím masových médií směrem k příjemcům, přičemž je příznačné, že komunikace je v zásadě jednosměrná a chybí zde prostor pro zpětnou vazbu. Propaganda je totiž komunikací z jednoho úhlu pohledu (z pohledu mluvčího) a obsahuje sdělení, které má za cíl přesvědčit k určitému řešení, rozhodnutí, postoji nebo názoru. Zdroj tohoto sdělení je v dané společnosti často autoritou, nebo je jako autorita představován.⁹⁹

Aby byla zvýšena účinnost propagandy, propagandista umně využívá obrazů, symbolů a stereotypů, působící na lidské předsudky a emoce. Ostatně, ruský teoretik a německý emigrant Sergej Čachotin připisoval úspěch německé nacistické propagandy právě té technice působení, jejímž základem bylo spojování neustálého opakování ideologického obsahu s určitými vnitřními pudy člověka (sexuálními pudy, agresí, hladem apod.)¹⁰⁰

2.2.4 Typologie propagandy

Jirák a Köpplová píšou, že v moderních společnostech prostupuje propaganda celým spektrem společenských činností.¹⁰¹ Tím pádem je ji možné rozdělit do několika druhů na základě různých kategorií. Následující rozdělení propagandy dle účelu a stylu vychází od Olivera Thomsona.

2.2.4.1 *Rozdělení dle účelu propagandy*

Politická propaganda se zaměřuje na udržení nebo zisk politické moci.

Ekonomická propaganda představuje takové formy propagandy, které přesvědčují lidi kupovat nebo prodávat zboží a udržují tak důvěru v ekonomický systém.

Válečná nebo vojenská propaganda si klade za cíl demoralizovat nepřítele v případě válečného konfliktu, nebo naopak podporovat morálku vlastního obyvatelstva a získávat vojenské spojence.

⁹⁸ WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. str. 111

⁹⁹ WRÓBEL, Alina. c. d., s. 112

¹⁰⁰ tamtéž, s. 111

¹⁰¹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. c. d., s. 156

Diplomatická propaganda je specializovaná forma působení, zaměřená na posílení či vyvolání sympatií nebo antipatií ke spojencům či nepřátelům.

Didaktická propaganda je využívána ke vzdělávání a výchově populace a k prosazování společensky žádoucích cílů.

Ideologická propaganda se zaměřuje na šíření komplexních ideologií, myšlenkových systémů, idejí nebo náboženských vyznání. Snaží se zneužívat emoce a nadšení k násilné změně myšlení a přesvědčení. I proto ji můžeme označit za jeden z nejnebezpečnějších typů propagandy.

Eskapistickou (únikovou) propagandu můžeme považovat za specifický typ politické propagandy, který využívá mediálních prostředků k odvedení pozornosti od společenských problémů a posílení pasivity a klidu, na rozdíl od aktivního motivování v určitém směru.¹⁰²

2.2.4.2 Rozdělení dle stylu propagandy

Racionální propaganda využívá logiku a fakta. Vybraná fakta ovšem podporují pouze argumenty propagandisty. Nežádoucí informace jsou zamlčovány či ignorovány.

Kvazi-racionální propaganda používá různé druhy asociací a náznaků, aby poskytla důvěryhodnost jinak racionálně slabým argumentům.

Emocionální propaganda se zakládá na komunikaci subjektivních idejí a představ, které jsou prezentovány s nadšením, ať již reálným, či předstíraným.¹⁰³

2.2.4.3 Rozdělení dle Jowetta a O'Donellové

Nabízená rozdělení dle účelu a stylu však nejsou jediným dělením, které lze v odborné literatuře dohledat. Další rozdělení totiž nabízejí Jowett a O'Donellová, kteří také tvrdí, že ačkoliv propaganda nabírá různé podoby, téměř vždy se jedná o určitou formu aktivované ideologie.¹⁰⁴ Dle nich se pak lze setkat s propagandou *agitační*, která má za cíl publikum vyburcovat k určitým rozhodnutím, která vedou v celkovém výsledku k významné změně v dané společnosti. Druhou variantou je v tomto rozdělení propaganda *integrační*, která se snaží vykreslovat publikum jako pasivní, přijímající a nepodněcované.¹⁰⁵

¹⁰² THOMSON, Oliver in JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. c. d., s. 156

¹⁰³ THOMSON, Oliver in ŽANTOVSKÝ, Petr. c. d., s. 9

¹⁰⁴ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 20

¹⁰⁵ tamtéž

Autoři Jowett a O'Donnellová definují typologii propagandy také na základě potvrzení zdroje a přesnosti informací a rozdělují propagandu na tzv. *bílou, černou a šedou*.¹⁰⁶

Bílá propaganda přichází od zdroje, který je pravdivě identifikován a informace uvedená ve sdělení je v zásadě přesná. Přestože však získává příjemce informaci, která je velmi blízká pravdě, je prezentována způsobem, který se snaží publikum přesvědčit, že podavatel sdělení má ty nejlepší úmysly, vyznává správnou politickou ideologii a že je charakterově a morálně správný. Tímto způsobem se propagandista snaží zvyšovat kredibilitu u publika, což mu může být v budoucnu užitečné.¹⁰⁷

Oproti tomu je v tzv. *černé propagandě* zdroj sdělení utajený nebo připisovaný falešné autoritě. Šířené informace jsou lživé, vymyšlené a podvodné. Takový typ propagandy je ve své podstatě jednou velkou lží, zahrnující všechny možné druhy klamů, avšak dostává se jí největší pozornosti. Úspěch nebo neúspěch černé propagandy pak záleží na ochotě příjemce přijmout a uznat kredibilitu zdroje a obsahu sdělení. Stejně tak ovšem záleží na tom, aby podavatel sdělení zasadil zdroje a zprávy do sociálního, kulturního a politického prostředí cílového publika. Pokud totiž podavatel danému publiku nerozumí a podá takové sdělení, které není vhodné, může to vést k podezření ze strany publika a následnému selhání propagandy.¹⁰⁸

Šedá propaganda stojí na pomezí mezi bílou a černou propagandou. V tomto případě zdroj může i nemusí být správně identifikován a správnost informací je taktéž nejistá.¹⁰⁹

2.3 Nacistická propaganda

Na základě výše představených typologií bychom nyní měli dokázat určit, o jaký typ (resp. jaké typy) propagandy se jednalo v případě nacistické propagandy. Odpověď však zní, že bychom v ní s největší pravděpodobností našli prvky téměř všech uvedených druhů propagandy.

¹⁰⁶ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. c. d., s. 20

¹⁰⁷ tamtéž

¹⁰⁸ JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. Thousand Oaks: Sage, 2015. s. 24

¹⁰⁹ tamtéž

Pokud se vrátíme k dělení dle účelu, míním, že zejména ideologická, politická, ale postupem doby i úniková propaganda byly pro nacistickou propagandu stěžejní, neboť s jejich pomocí se nacionální socialisté dostali v roce 1933 k moci a následně udržovali, ba dokonce zvyšovali důvěru a podporu německého obyvatelstva také v následujících letech.

Ekonomická propaganda se úzce pojí se zlepšením extrémně složité hospodářské situace v Německu na počátku třicátých let. Nacistickému režimu se povedlo zejména díky zbrojení ale i dalšímu, zejm. technickému a strojírenskému průmyslu, vrátit Německo k ekonomické prosperitě, což samo o sobě vedlo obyvatelstvo k větší důvěře v režim.

Válečná propaganda byla jednou ze stěžejních forem nacistické propagandy, která zejména zvyšovala morálku obyvatelstva proti nepřátelům Říše. Diplomatická propaganda byla dle mého názoru využita právě např. v případě Letních olympijských her v Berlíně, jejichž precizní organizace měla vyvolat sympatie zahraničních účastníků olympiády, vč. politických představitelů ostatních zemí, s německým režimem.

Aplikace didaktické propagandy můžeme zcela jasně vidět při systémové výchově německé mladé populace — konkrétním příkladem je propagace hnutí Hitlerjugend. Eskapistickou (únikovou) propagandu Říše využívala přibližně od poloviny 30. let ve snaze rozptylovat určitými aktivitami pozornost obyvatelstva, ale zároveň je bezděčně směřovat k danému cíli, kterým bylo v tomto případě zejména maximální přijetí a podpora nacistického režimu.

Co se týče dělení propagandy dle stylu, soudím, že i v tomto případě bylo využíváno všech definovaných druhů. Klíčovou roli hrála ale propaganda emocionální. Působit na emoce byla i jedna ze zásad propagandy, které definoval Hitler v jeho knize Mein Kampf.

Na základě dělení Jowetta a O'Donnellové bych nacistickou propagandu určil jako agitační, neboť jasným cílem bylo přesvědčit obyvatelstvo o správnosti ideologie. Protože byly ideologické, rasistické a antisemitské myšlenky nacistů vyfabulované, můžeme říct, že prim hrála v tomto případě tzv. černá propaganda.

V kapitole Typologie propagandy bylo také zmíněno, že ať už na sebe propaganda bere jakoukoliv podobu, téměř vždy se jedná o formu aktivované ideologie. Z toho důvodu je nutné si pro další části této práce představit základní myšlenky nacistické ideologie a okolnosti jejího vzniku.

2.3.1 Nacistická ideologie

Nacismus (nezkráceně národní socialismus) lze definovat jako totalitní ideologii, která vznikla propojením dvou doktrín: fašismu, zahrnujícím vůdcovský princip; a teorii rasismu, nadřazující určité rasy nad jinými a současně umožňující porobení či likvidaci nižší rasy.

Zásady nacistické ideologie položil Adolf Hitler v díle *Mein Kampf* (Můj boj) v roce 1925. Tento ideologický a současně autobiografický manifest Hitler nadiktoval svému ideovému souputníkovi Rudolfu Hessovi v době pobytu ve věznici Landsberg.¹¹⁰ Kniha, která vyšla jen v Německu v celkovém nákladu přesahujícím 10 miliónů výtisků a která byla jen před válkou přeložena do šestnácti jazyků¹¹¹, sice neobsahovala komplexní a přesný plán pro budoucnost a vývoj Německa, ale nacházel se v něm souhrn Hitlerových myšlenek, mezi nimiž hrál prim antisemitismus, tj. rasová nesnášenlivost projevující se nenávisí vůči židům, a představa o rasovém podmanění východní Evropy.¹¹²

Když tedy Hitler opouštěl vězení, měl již zformulovanou ideologii, která byla dle Evanse poskládána z nesourodých prvků zmíněného antisemitismu, dále pangermanismu, tj. ideologické myšlenky sjednocení všech Němců na světě; eugeniky, tj. nauky o zlepšování dědičného základu a vývoje populace¹¹³, geopolitického expanzionismu, nepřátelství k demokracii a zášti k modernismu v kultuře.¹¹⁴

Myšlenky této ideologie byla transformovány do politického programu nazývaného národní socialismus (zkráceně nacismus). Hitlerova politická strana NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) pro svůj vzestup využila období chaosu a vyčerpání Německa po první světové válce a po hospodářském krachu v roce 1929. Nacisté si vytvořili image, která oslovila širokou část zmatené a demoralizované německé veřejnosti. Hitler slíbil, že vrátí Německu zašlou slávu a zbaví zemi okovů uvalených Versailleskou mírovou smlouvou.¹¹⁵ Němečtí občané tak uvěřili charismatickému a dosud vládnutím

¹¹⁰ Hitler byl odsouzen na pět let za pokus o násilný převrat v roce 1923 známý jako pivní puč.

¹¹¹ BREITFELDER, Miroslav. *Metody nacistické propagandy* in KUMPERA, Jan (ed.). *Dějepis XVII: sborník katedry historie*. Plzeň, 1997. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Katedra historie. s. 87-102

¹¹² EVANS, Richard J. *Třetí říše u moci: 1933-1939*. Praha: Beta-Dobrovský, 2009. str. 21

¹¹³ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005

¹¹⁴ EVANS, Richard J. c. d., str. 21

¹¹⁵ JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. c. d., s. 261

neposkvrněnému jedinci, jenž byl vidět a slyšet ve všech médiích¹¹⁶, který měl fanaticky oddané stoupence a sliboval jednoduché věci, a to hned.¹¹⁷

Otázka, jak je možné, že se strana, která ještě v roce 1928 získala ve volbách do říšského sněmu pouhých 2,8 % hlasů, stala o čtyři roky později stranou vládoucí, bylo a stále je předmětem zkoumání odborníků.¹¹⁸ Kromě využití špatné hospodářské situace k přesvědčování obyvatelstva, což se považuje za obvyklé vysvětlení, lze totiž také říct, že neobyčejně velkou roli zřejmě sehrál samotný způsob a styl, jakým strana prezentovala své ideje i sebe sama.¹¹⁹ Breitfelder připomíná, že nesmí být opomenut fakt, že se tento vzestup odehrál právě v průběhu krizových dvacátých a počátkem třicátých let, které dodaly nacistické propagandě potřebnou brizanci.¹²⁰

2.3.2 Základy nacistické propagandy

Jak bylo zmíněno v samotném úvodu této práce, Hitler a Goebbels si uvědomovali potenciál masových médií více než kdokoli další. Ostatně historik Karl Dietrich Bracher poznamenal, že Hitler se v *Mein Kampf* ohání svým světovým názorem, ale nejvýznamnější kapitolu, na níž zcela určitě záleželo, je právě ta, kterou věnoval technice propagandy.¹²¹

Dle Jowetta a O'Donellové byl pro nacisty v danou chvíli jejich největší výhodou psychologický stav publika. Německý lid totiž zoufale hledal politické odpovědi na složitou situaci poté, co výmarská vláda selhala při obnovování německého sebevědomí a morálky po roce 1918.¹²²

¹¹⁶ Významný prostor v médiích získal Hitler díky spojenectví nacistů s DNVP (Německou národně lidovou stranou). Jejím představitelem byl totiž Alfred Hugenberg, mediální magnát, který kontroloval velkou část tisku a skoro všechny filmové týdeníky. Protože Hitler již rozuměl moci obrazu v době masových sdělovacích prostředků, postaral se o svou přítomnost v každém týdeníku. in HAWES, J. M. *Stručné německé dějiny*. Přeložil Aleš Valenta. Voznice: Leda, 2020. s. 204–205

¹¹⁷ tamtéž, s. 205

¹¹⁸ tamtéž. s. 203

¹¹⁹ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 90

¹²⁰ tamtéž

¹²¹ BRACHER, Karl Dietrich in BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 90

¹²² JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. c. d., s. 261

V oblasti psychologie a propagandy se pak Hitler určitou měrou opíral o závěry francouzského psychologa Gustava Le Bona v díle „Psychologie davu“.¹²³ Základní otázkou, kterou si kladl, bylo:

„Na koho se má propaganda obracet? Na vědeckou inteligenci, či na méně vzdělané masy? Musí neustále směřovat jen k masám. (...) Každá propaganda musí být lidová a její duchovní úroveň musí být tak nízká, jak nízká je schopnost vnímání toho nejomezenějšího mezi těmi, na něž je propaganda orientována.“¹²⁴

Pro nacisty tedy bylo klíčové, aby dokázali získat masy — aby je dokázali oslovit, formovat a vést tak, aby bez pochybností, otázek nebo kritiky sledovaly cíl, který jim vůdce stanovil. Hitler masami pohrdal. Jeho pohrdání sdílel také Goebbels, když prohlásil, že masa je slabá, líná, zbabělá většina lidstva.¹²⁵ Oba si však byli vědomi její síly, bez které by jen těžko dosáhli absolutní jednoty národa.

Pokud se podíváme na konkrétní základy nacistické propagandy, Jowett a O'Donnellová parafrázuji Hitlerova základní pravidla, jimiž se měla řídit: (a) vyhýbat se abstraktním myšlenkám a místo toho působit na emoce; (b) neustále opakovat jen několik myšlenek, používat stereotypní fráze a vyhnout se objektivitě; (c) uvádět pouze jednostranné argumenty; (d) konstantně kritizovat nepřátele státu a (e) identifikovat jednoho zvláštního nepřítele pro zvláštní hanobení.¹²⁶

S historickým odstupem je zřejmé, že během nacistického období se Hitler a Goebbels těchto zásad pevně drželi. Svět tak byl svědkem toho, že Němci přijali jednu z nejtěžších diktatur v dějinách, která vyvolala dlouhotrvající světovou válku a zavedla jako politiku tu nejděsnější ze všech existujících politických zločinů – genocidu.¹²⁷

2.3.3 Prostředky nacistické propagandy

Aby se nacistům podařilo získat masy a podřídit jejich myšlenkový svět centrálnímu vedení Třetí říše, bylo 13. března 1933 zřízeno ministerstvo lidové osvěty a propagandy, jehož ministrem se stal Joseph Goebbels. Zřízením úřadu byl podle Goebbelse učiněn

¹²³ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 89

¹²⁴ tamtéž

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. c. d., s. 261

¹²⁷ tamtéž

revoluční krok. „Národ již více nebude přenechán sám sobě, vláda nesmí být odříznuta od národa. (...) Národ musí začít jednotně myslet, reagovat a stát vládě plně a se sympatií k dispozici. My budeme dohlížet na to, aby národ nebyl jitrěn a aby byl vždy dostatečně informován o stavu věcí.“¹²⁸ Být dostatečně informován však ve skutečnosti znamenalo být informován jen v rozsahu, v jakém to nacisté považovali za účelné a dostatečné. Ministerstvo si tak dokázalo navzdory kompetenčním sporům a bojům do značné míry zajistit monopol v oblasti šíření zpráv a informací a kontroly médií.¹²⁹ Zvláštnímu režimu podléhaly zejména tisk a rozhlas, nejednalo se však o jediné funkční nástroje propagandy. Některé další vybrané prostředky si stručně představíme v následujících podkapitolách.

2.3.3.1 Tisk

Cesta, která vedla ke kontrole tisku, byla pro nacisty dlouhá. V roce 1933 bylo v Německu 3 400 deníků, z nichž ty nacistické tvořily menšinu. Max Amann, prezident říšské tiskové komory, ovšem začal v roce 1935 systematicky soustřeďovat novinářskou produkci pod vedení státního aparátu.¹³⁰

Hitler si sílu tisku od samého počátku uvědomoval, když prohlásil, že (tisk) může dosáhnout ohromných věcí, je-li správně nasměrován. Bylo podle něj nutné, aby tisk trvale a neochvějně tvrdil, že vedení říše jedná správně.¹³¹ Fakt, že byl Hitler s fungováním německého tisku v zásadě spokojen, byl dán především díky vydání tzv. zákona o redaktorech, dle kterého nebyl za otištěný text odpovědný vydavatel, ale redaktor. Novináři se tak stali pověřenci režimu, kteří vedli národ dle nastolených cílů. „Tisk přestal sloužit soukromým zájmům, naopak usiloval o blaho celého národa,“ řekl Goebbels.¹³²

Stěžejním tiskem a jedním z velmi účinných nástrojů nacionálně socialistické propagandy byl ústřední deník NSDAP *Völkischer Beobachter*.¹³³ Jako další významný propagandistický tisk můžeme uvést také antisemitský list *Der Stürmer*, který se vyznačoval

¹²⁸ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 93

¹²⁹ Např. zřízením tzv. Německé tiskové kanceláře (*Deutsches Nachrichtenbüro* – DNB), která fungovala jako filtr zpráv ze zahraničí i z domova, než se dostaly do tisku.

¹³⁰ MINERBI, Alessandra a Flavio FLORANI (ed.). *Nacismus*. Praha: Levné knihy, 2007. s. 55

¹³¹ tamtéž, s. 93

¹³² BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 94

¹³³ Více o tomto listu v kapitole 4.3.1 této práce.

silně protizidovským obsahem, nebo berlínský nacionálně-socialistický deník *Der Angriff*, který založil Goebbels v roce 1927.

2.3.3.2 *Rozhlas*

Ještě větší význam byl však ministerstvem lidové osvěty a propagandy přikládán rozhlasu. V průběhu několika týdnů po přijetí zmocňovacího zákona, došlo k vyloučení 98 vedoucích pracovníků rozhlasových společností.¹³⁴ Klíčové pozice směli zastávat pouze stoprocentní nacisté, kteří sice mnohdy neměli s prací v rozhlasovém prostředí zkušenost, ale byli pověřeni režimem.

Goebbels nastolil v německém rozhlasovém vysílání autoritářský princip. Nejenže určoval obsah vysílání, ale také formální provedení, časové zařazení do programu, a také na jakých vlnách se daný obsah bude vysílat.¹³⁵ Kromě programových nařízení dbal na to, aby vysílání neztratilo svůj zábavný charakter a aby potřebná osvěta byla vedena opatrně. Že měl vedoucí nacistický propagandista v tomto směru úspěch, dokládá fakt, že se během akce s tzv. lidovými radiopřijímači rapidně zvýšil počet rozhlasových koncesionářů.¹³⁶

2.3.3.3 *Film*

Také do oblasti filmové tvorby byly říšskými propagandisty vkládány velké naděje. V Německu byly již v době třicátých let zkušenosti filmoví tvůrci, o které se mohla nacistická propaganda opřít. Díky úrovni tehdejší německé kinematografie mohli navíc nacisté pracovat se zkušeným divákem, který rozuměl filmovým vyjadřovacím prostředkům.¹³⁷

Hitler nahlížel na filmovou propagandu odlišně než Goebbels. Chtěl využívat filmu pouze k propagačním účelům, kde by hlavními tématy filmů byly vždy vůdcovství, krev a půda, lid a antisemitismus.¹³⁸ Goebbels však chtěl nabídnout divákovi hlavně zábavu.¹³⁹

¹³⁴ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 95

¹³⁵ tamtéž s. 96

¹³⁶ Breitfelder (1997) uvádí, že průměrná cena normálního radiopřijímače se pohybovala mezi 200–400 říšských marek. Přijímač VE 301 vyvinutý na návrh ministerstva propagandy inženýrem Ottou Griesingem stál včetně antény jen 76 RM. Mohl přijímat jen ve středovlnném pásmu, čímž byl poslech zahraničních vysílačů takřka znemožněn, avšak svojí cenou byl dostupný valně většině německých občanů. Počet domácností vybavených rozhlasovým aparátem tak stoupl z 25 % v roce 1933 na 65 % v roce 1941.

¹³⁷ BÍNA, Ondřej. *Filmová propaganda a Německo v hitlerovské éře*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra občanské výchovy a filozofie. Vedoucí práce Josef Straceny. s. 48

¹³⁸ WELCH, David: *Propaganda and the German Cinema 1933–1945*. Londýn: I.B. Tauris, 2006. str. 37.

¹³⁹ BÍNA, Ondřej. c. d., s. 48

Reichel píše, že Goebbelsovi šlo o to “vzdvihnout” a “přikrášlit” skutečný život tak, aby byl divákovi při návštěvě kina zprostředkován zážitek vymykající se jednotvárnosti a skličující každodennosti.¹⁴⁰ Sám se věnoval kontrole produkovaných děl a dohlížel na obsah a působení filmů na diváky.

Ryze propagandistických filmů tak ve Třetí říši nevzniklo v poměru k celkové filmové produkci mnoho, ale možná o to význačnější tyto snímky jsou. Jednou z nejvýraznějších postav nacistické propagandistické filmové tvorby byla režisérka Leni Riefenstahlová, která debutovala v roce 1932 filmem *Modré světlo*. V něm zaznamenala velký úspěch díky neobvyklé práci s kamerou. Hitler byl jejími schopnostmi ohromen a nabídl ji přes Goebbelsův odpor spolupráci. Riefenstahlová režírovala v roce 1934 film *Triumf vůle*, který byl věnovaný norimberskému sjezdu a který se stal jedním z nejúčinnějších filmů nacistické propagandy.¹⁴¹ Postava Riefenstahlové je v kontextu této práce důležitá také proto, že v průběhu Letních olympijských her v Berlíně natočila film *Olympia*, který je ještě dnes odborníky považován z hlediska zpracování za výborné dílo.¹⁴²

2.3.3.4 Plakáty

Protože si Hitler uvědomoval význam silných vizuálních symbolů, široce používaným propagandistickým nástrojem byly také plakáty. Ty se obvykle skládaly z výrazných barev (obzvláště pak červené), zjednodušených ilustrací a silných a dominantních sloganů.

Ještě předtím, než nacisté převzali úplnou moc nad tiskem a rozhlasem, byly pro ně plakáty primárním kanálem propagandy, zobrazující zejména nacistický symbol svastiku, dále čistého árijského člověka s hranatými čelistmi, nebo antisemitské obrázky Židů s velkými nosy.¹⁴³

Takováto zobrazení na plakátech se stala běžnou součástí nacistické komunikace a nemalým podílem se zasloužila o úspěch říšské propagandy.

¹⁴⁰ REICHEL, Peter. *Svůdný klam třetí říše. Fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. str. 155.

¹⁴¹ MINERBI, Alessandra a Flavio FLORANI (ed.). c. d., str. 56

¹⁴² Více o filmu *Olympia* v kapitole 4.3.5 této práce.

¹⁴³ JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. c. d., str. 268

2.3.3.5 *Projevy a shromáždění*

Nacisté si velmi dobře uvědomovali účinky velkých pompézních akcí na lid. Sám Hitler byl údajně v mládí fascinován průvody a schůzemi, které pořádali vídeňští sociální demokraté.¹⁴⁴ Nechal se tedy inspirovat k vlastním monstrózním průvodům, jakými byli třeba oslavy 1. máje nebo dožínky. Každoroční stranický sjezd v Norimberku byl pak vrcholem politické sezóny.

Na těchto událostech vystupoval Hitler coby hlavní řečník. Byť jsou všeobecně známé záznamy z jeho fanatismem hnaných projevů, rozeným rétořem, dle Breitfeldera, nebyl. Ví se však, že své řečnické umění rozvíjel. S posluchači ve svých politicko-ideologických projevech uměl pracovat — v první části projevů publikum záměrně unavoval zdlouhavým vyprávěním, aby ho v druhé části mohl elektrizovat a přivádět ke stále silnějšímu akceptování jeho sdělení.¹⁴⁵ Výrazná gestikulace a chování, které někdy hraničilo s projevy šílenství, bylo však mnohdy jen dobře nacvičeným vystoupením.¹⁴⁶

Protože byla Hitlerova vystoupení natolik přesvědčivá, v kombinaci s jeho kultem osobnosti, který pěstovali především jeho nejbližší spolupracovníci, byla skutečně významným nástrojem nacistické propagandy.

2.3.4 Sport a tělesná kultura v nacistickém Německu

Sport, který v nacistickém období znamenal hlavně fyzické cvičení, soutěživý souboj a posilování agresivního ducha, byl považován za jeden z prvků formujících nového německého člověka.¹⁴⁷ Ve dvacátých letech 20. století zaznamenaly dělnické nebo stranické sportovní spolky v Německu velký rozkvět. V roce 1933 pak byla vytvořena říšská sportovní organizace, která byla podřízena přísnému vedení říšské moci.¹⁴⁸

Tělesná výchova a sportovní cvičení tak postupně získávaly stále silnější bojovný charakter. Ve školách a na univerzitách se staly tělesná a vojenská výchova vysoce důležitými – měly dokonce přednost před studiem. Stěžejní organizací byla v tomto směru Hitlerjugend (Hitlerova mládež). Ta měla v roce 1933 2,3 milionu členů, a to díky násilnému

¹⁴⁴ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 97

¹⁴⁵ tamtéž, s. 98

¹⁴⁶ tamtéž, s. 98

¹⁴⁷ MINERBI, Alessandra a Flavio FLORANI (ed.). c. d., s. 63

¹⁴⁸ tamtéž

připojení dalších mládežnických hnutí a spolků. Po olympiádě v Berlíně v roce 1936 měla již více než 5 milionu členů a do roku 1940 počet členů narostl na víc než 8 milionů.¹⁴⁹ Příslušníci Hitlerjugend se snažili získávat odznaky, přičemž základem veškerého výcviku byl tzv. Výkonnostní odznak, o který usilovali všichni chlapci.¹⁵⁰

Poslání tělesné výchovy v Třetí říši tak bylo evidentní: mladí se museli vzájemně vyzývat na souboj, pochodovat a připravovat se na boj pro případ, že by byli povoláni do války, aby se bili za svou zem.¹⁵¹ Můžeme však konstatovat, že toto pojetí tělesné výchovy a sportu se vymyká jeho základní podstatě, což zmiňuje i Dr. Karel Průcha v časopisu Sokol z roku 1936: „*Tělesná výchova školní v Německu se nyní stala součástí zvrácené výchovy současného režimu. Tělesná výchova má sloužit jen cílům vznešeným, směřujícím ke stálým hodnotám všelidským, nesmí se nikdy stát nástrojem nízkého šovinismu národního. Tělesná výchova v této zemi ztratila, jak tomu všechny dosavadní reformy nasvědčují, toto základní poslání.*”¹⁵²

Nakolik kontrastní je proti slovům Dr. Průchy Hitlerovo pojetí tělesné výchovy, může posoudit čtenář sám: „*Má výchova je tvrdá. Je třeba vymýtit slabost. V mých školách se bude vychovávat mládež, před níž se svět bude třást strachem... V mládeži nesmí zůstat nic slabého či měkkého. V jejich očích musí znovu zazářit svobodný a ušlechtilý pohled šelmy jdoucí za kořistí. Chci, aby má mládež byla silná a krásná. Musí se cvičit ve všech druzích tělesné výchovy. Chci atletickou mládež. To zaprvé a především. Tímto způsobem vyhladíme tisíce let lidské domestikace. Před sebou mám čistý a vznešený přírodní materiál, z něhož mohu vytvořit něco nového.*”¹⁵³

2.3.5 Mýtus německé nadřazenosti ve sportu

Kromě výše zmíněného zneužití tělesné výchovy s cílem vychovat mravně ukázněné vojáky, využili nacisté, kteří byli posedlí “očistou árijské rasy”, rychle sportu jako jednoho z hlavních nástrojů vedoucích k dosažení svých ideologických záměrů. Začali totiž vytvářet mýtus “árijského bojovníka”.

¹⁴⁹ RIPPON, Anton. *Hitlerova olympiáda: historie nacistických her roku 1936*. Praha: BB/art, 2008. s. 34

¹⁵⁰ tamtéž

¹⁵¹ MINERBI, Alessandra a Flavio FLORANI (ed.). c. d., s. 63

¹⁵² PRŮCHA, Karel. Tělesná výchova školní v Německu. in *Sokol. Časopis pro tělesnou a mravní výchovu*. Redaktor Antonín Benda. roč. 62. Praha: Sokol Pražský, 1936. s. 270

¹⁵³ RIPPON, Anton. c. d., s. 33

Němečtí sportovci tak byli umělci zobrazováni jako hrdinské postavy s dokonale vyvinutými těly, vypracovanými svaly a s klasickým árijským vzezřením, tj. se světlými vlasy a modrýma očima. Sport byl tedy využíván nacisty jako kult ideální podoby národa.¹⁵⁴

Aby nacisté dosáhli svých cílů, snažili se současně ze sportovního života postupně odstranit nežádoucí rasové skupiny – Židy, Cikány, “rýnské míšence” a jim podobné, a to zpočátku tím, že jim nedovolovali účast na sportovních akcích nebo vstupy na sportoviště, ale nakonec i tím, že jim byly sportovní činnosti přímo zakazovány.¹⁵⁵

Hitler v *Mein Kampf* píše, že *celá výchova musí směřovat k tomu, aby každému občanu bylo dáno přesvědčení, že je všem ostatním národům nadřazen. Musí v tělesné síle a zdatnosti nalézt víru v převahu svou i celého národa.*¹⁵⁶

Aby mohl demonstrovat údajnou nadřazenost německých sportovců nad jinými národy, využil Hitler Letních olympijských her v Berlíně 1936, k jejichž pořádání byl zpočátku skeptický. Sport provozovaný jen pro potěšení totiž neměl v nacistické ideologii místo. Uvědomil si však, jak silným propagandistickým nástrojem jejich úspěšné pořádání může být. Poskytne totiž režimu výjimečnou možnost ovlivnit světové veřejné mínění ve prospěch Třetí říše.¹⁵⁷

¹⁵⁴ HILTON, Christopher. *Hitlerova olympiáda: olympijské hry 1936 v Berlíně*. Praha: Práh, 2008

¹⁵⁵ RIPPON, Anton. c. d., s. 33

¹⁵⁶ HITLER, Adolf. c. d., s. 458

¹⁵⁷ EVANS, Richard J. c. d., s. 459

3. PŘEDSTAVENÍ ANALYZOVANÝCH OSOB A UDÁLOSTÍ

3.1 Boxer Max Schmeling jako nástroj propagandy

3.1.1 Kdo byl Max Schmeling?

Max Schmeling se narodil 28. září 1905 ve vesnici Klein Luckow v severovýchodním Německu jako syn lodního navigátora.¹⁵⁸ Jeho vztah k otci byl údajně napjatý a v průběhu dospívání mezi nimi došlo k několika střetům.¹⁵⁹ Nicméně to byl právě Schmelingův otec, kterému mohl Max vděčit za souhlas s boxováním. Údajně se tak stalo poté, co jej uchvátil film o zápasu v těžké váze mezi Dempseyem a Carpentierem v roce 1921. Za vstupenky do biografu prý zaplatil celou týdenní výplatu, aby se mohl na film dívat večer co večer.¹⁶⁰

O několik měsíců později rodiče dovolili Schmelingovi odjet do Porýní, kde začal bojovat na amatérských turnajích.¹⁶¹ Profesionálním boxerem se stal v roce 1924 a díky své mocné pravačce si udržel dobrou bilanci výher a proher.¹⁶² Byl však frustrovaný manažery, kteří upřednostňovali vlastní kariéry před tou jeho, proto se Schmeling přestěhoval do Berlína v naději, že mu Arthur Bülow, šéfredaktor časopisu *Boxsport*, bude schopen pomoci. Ten souhlasil s financováním jeho tréninku a Schmeling se následně dostal pod křídla Maxe Machona, který byl jeho trenérem až do konce kariéry.¹⁶³

V roce 1927 vyhrál Schmeling jako vůbec první Němec mistrovství Evropy.¹⁶⁴ Jako evropský šampion byl přizván do berlínské elitní společnosti. Během existence německého

¹⁵⁸ AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z:

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

¹⁵⁹ FRIEDRICH, Dorothea. Anny Ondráková a Max Schmeling. Praha: Ikar, 2003. s. 33

¹⁶⁰ tamtéž, s. 34

¹⁶¹ AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z:

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

¹⁶² Schmeling se později domníval, že za svou nebezpečnou pravačku může vděčit jistému artistovi Waldemarovi, se kterým jezdil jako pomocník. Waldemar totiž naučil Schmelinga zatloukat hřebíky do prkna holou rukou, ohýbat podkovy a trhat řetězy. in FRIEDRICH, Dorothea. Anny Ondráková a Max Schmeling. Praha: Ikar, 2003. s. 34

¹⁶³ AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z:

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

¹⁶⁴ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 41

zřízení známého jako Výmarská republika se stal navíc box populární diváckou aktivitou a Schmeling sám se stal celebritou.¹⁶⁵

Pro svou další výzvu již musel Schmeling cestovat přes oceán do Ameriky, tentokrát již s novým manažerem židovského původu Joe Jacobsem.¹⁶⁶ Jacobs udělal v zámoří Schmelingovi rychle jméno a ten byl pozván, aby se připojil k vyřazovacímu turnaji o titul mistra světa. V zápase s Jackem Starkeym v červnu 1930 Schmeling zvítězil po soupeřovo diskvalifikaci za úder pod pás.¹⁶⁷ Takovou výhru ale ani sám Schmeling nechtěl přijmout. Dokonce i berlínská smetánka se od smutného vítěze odklonila, definitivně pak poté, co vyšlo najevo, že nehodlá dostatečně rychle vyzvat Starkeyeho k odvetě.¹⁶⁸

Po roční pauze se však Schmeling už mohl označit za skutečného mistra světa poté, co porazil vyzyvatele Younga Striblinga. Německé publikum přijalo Schmelingův úspěch s nadšením a on byl při svém návratu v červenci 1931 na berlínském letišti Tempelhof oslavován. Do obdivných ovací se však již přimíchávaly nepřijemné nacionalistické tóny.¹⁶⁹

3.1.2 Slavná dvojice Schmeling a Ondráková

Kromě boxerské kariéry je Schmelingův životní příběh známý i díky jeho vztahu s herečkou českého původu Anny Ondrákovou, která byla v Německu velmi populární. Jejich seznamování mělo až romantický nádech.¹⁷⁰

Schmeling se totiž pohyboval v hereckých kruzích, dokonce mu byla v roce 1930 nabídnuta hlavní role ve filmu *Liebe im Ring*. V tomto filmu si zahrál s Olgou Tschechovou, která nevědomě zapříčinila, že se Schmeling začal o Ondrákovou zajímat. Tschechowa šla totiž se svým tehdejším přítelem Schmelingem do kina na film *Die vom Rummelplatz*, ve kterém účinkovala právě její kolegyně Ondráková. Ta Schmelinga ve filmu upoutala natolik, že hned po jeho skončení Tschechovou požadoval, aby ho s Anny Ondrákovou seznámila.¹⁷¹

¹⁶⁵ AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z:

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

¹⁶⁶ tamtéž

¹⁶⁷ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 52

¹⁶⁸ tamtéž, s. 85

¹⁶⁹ tamtéž, s. 87

¹⁷⁰ O začátcích a průběhu jejich vztahu píše detailně FRIEDRICH, Dorothea (2003).

¹⁷¹ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 58

Přes až humorně probíhající první pokusy o sblížení i následná první setkání, se Schmeling s Ondrákovou spřátelili a stali se partnery. Oba to táhlo ven z města, pevným základem jejich vztahu se tak hned od začátku stala láska k životu na venkově.¹⁷²

O poměru této dvojice se dlouhou dobu nic oficiálně nevědělo, nicméně spekulace o jejich vztahu již nějakou dobu bujely. Oba svůj vztah tajili ze strachu, že zklamou své fanoušky. Nicméně když deník *Berliner Herold* oznámil milostnou aféru Max Schmeling – Anny Ondráková, požádal Schmeling Ondrákovou o ruku a v červenci 1933 uzavřeli sňatek.¹⁷³

3.1.3 Max Schmeling a nacisté

Schmelingovo sportovní úspěchy v kombinaci s popularitou, které se eminentní pár Schmeling-Ondráková těšil, samozřejmě nemohly uniknout zájmu vedení národních socialistů. Byť Schmeling nevypadal jako typický árijec¹⁷⁴ (měl tmavé vlasy i oči), jeho silná boxerská postava společně s výbornými výsledky v bojovém sportu, ve kterém se v jistém smyslu lépe demonstruje síla a dominance individualit oproti kolektivním sportům, byly pro nacistickou propagandu příhodné.

V dubnu 1933 jej proto pozval sám Adolf Hitler na oběd. Schmeling ve svých pamětech vzpomíná: „*Pohyboval se naprosto uvolněně, byl příjemný a s lidmi ve svém okolí jednal s klidnou jistotou.*”¹⁷⁵ Po debatě o běžných záležitostech se Hitler na Schmelinga obrátil s záležitostí, týkající se jeho dalšího výjezdu do zámoří. „*Když pojedete do Spojených států, budete pravděpodobně dotazován lidmi, kteří si myslí, že se v Německu v tuto chvíli dějí velmi špatné věci. Doufám, že jim budete moci říct, že situace není tak bezútěšná, jak si myslí,*” měl požádat Schmelinga Hitler.¹⁷⁶ Bylo to tedy poprvé, co ho chtěl režim přímo využít jako nástroj propagandy.

Schmeling se společně s Ondrákovou setkali s Hitlerem ještě několikrát, například jako v roce 1935. Toto setkání Friedrichová nazývá jako tzv. bábovkový rozhovor, přestože

¹⁷² FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 65

¹⁷³ tamtéž, s. 103

¹⁷⁴ Ideálními árijskými rysy ovšem nedisponovali ani nejvyšší nacističtí pohlaváři.

¹⁷⁵ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 93

¹⁷⁶ AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

jeho hlavním tématem měla být říšská žádost o propuštění Schmelingova židovského manažera Joea Jacobse.¹⁷⁷ Hitler pozval Schmelinga na čaj, ale protože měl již dlouho zájem seznámit se s hereckou hvězdou Anny Ondrákovou, trval na tom, aby jej jeho žena doprovodila. Ondráková z něj prý měla strach. „*Anny spráskla ruce nad hlavou. Ona rozená Češka, by měla jít k Hitlerovi?*” vzpomíná Schmeling.¹⁷⁸

Hitler měl uvítat Ondrákovou políbením ruky a měl radost, že v ní našel milovnici čaje. Poté, co byl k čaji nabídnut zákusek, Ondráková prohlásila, že si dá bábovku, z čehož byl Hitler nadšen, protože to slovo už dlouho neslyšel. Následně se jí zeptal, zda pochází z Vídně, přestože znal zcela jistě její český původ. „*Krásná stará německá Praha,*” zopakoval několikrát po její odpovědi. Schmeling byl trochu rozezlený, protože se setkání mělo týkat jiných záležitostí. Ovšem Hitler na téma Joe Jacobs mlčí, a nakonec své hosty propouští. Schmeling si tak ponechal Jacobse až do jeho smrti v roce 1939.¹⁷⁹

Hitler a prezident německého olympijského výboru pověřili Schmelinga také propagací Olympijských her v Berlíně 1936. Měl za úkol zapůsobit na Averyho Brundage, tehdejšího předsedu amerického olympijského výboru, a přesvědčit jeho a místní tisk, aby se Spojené státy zúčastnily her a nevyhlásily bojkot.¹⁸⁰ Schmeling bral tento úkol za samozřejmost, jednalo se přeci o sportovní svátek, olympijské hry. Na to konto prý Brundage Schmelingovi předložil autentické fotografie protižidovských výtržností v Německu, načež se Schmeling zaručil za bezpečnost židovských a černých atletů během konání her.¹⁸¹ Schmelingova záruka na Brundage pravděpodobně skutečně zapůsobila, neboť ten se následně vyjádřil do amerického tisku až téměř pronacisticky, když prohlásil: „*Od Německa se můžeme hodně učit. Německo se ze sklíčenosti roku 1930 pozvedlo k duchu nové sebedůvěry. Otázkou bylo, zda hlasitě křičící menšina, která byla co nejlépe organizovaná a financovaná, dokáže vnutit svou vůli 120 milionovému národu.*”¹⁸²

¹⁷⁷ Schmeling podal Hitlerovi písemnou žádost: „Dostal jsem dopis od říšského ministerstva sportu. Chtějí, abych se distancoval od Joe Jacobse, mého manažera od roku 1928... Joe Jacobse opravdu potřebuji. Za všechny své úspěchy v Americe vděčím jemu.” in AMERICAN EXPERIENCE. Max Schmeling (1905-2005). *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

¹⁷⁸ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 113

¹⁷⁹ tamtéž, s. 119-120

¹⁸⁰ Více o LOH 1936 v kapitole 3.2.1 této práce.

¹⁸¹ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 123

¹⁸² tamtéž, s. 124

Spojené státy Letní olympijské hry v Berlíně nakonec nebojkotovaly, je však otázkou, jak významnou roli hrál v tomto rozhodnutí právě Max Schmeling, jakožto pověřenec vedoucích činovníků Třetí říše, a zda spíše nebylo větší motivací amerických sportovců střetnout se na olympijských sportovištích s německým režimem tváří v tvář.

3.1.4 Souboj mezi Maxem Schmelingem a Joe Louisem (1936)

Rok 1936 byl sice ve znamení olympijských her (v úvodu již bylo zmíněno, že kromě letních her se v Německu pořádaly taktéž zimní hry v Garmisch-Partenkirchenu), Schmeling však veškeré své sportovní zájmy směřoval k červnovému zápasu s americkým boxerem Joe Louisem.

Schmeling se na zápas s Louisem připravoval dlouhé měsíce — přivezl si domů spoustu filmů se zápasy soupeře, které podrobně studoval. Díky těmto snímkům, které si nechal překopírovat ve zpomalení, objevil jednu pravidelně opakující se chybu Joea Louise. Pokaždé, když Louis několikrát za sebou udeřil svými prudkými háky, nechal na zlomek sekundy klesnout levou paži. Jakmile paže klesla, levá polovina obličeje se na okamžik otevřela obávanému přímému úderu. Schmeling poté při rozhovoru prohlásil: „*Něco jsem viděl...,*” což vyvolalo v amerických novinách rozruch.¹⁸³

Reálně však nikdo příliš nevěřil, že by měl proti Louisovi nějakou šanci. V Americe se navíc jejich zápasu nepřikládala příliš velký význam. Richard Bak, životopisec Joe Louise, tvrdí, že přestože se objevilo očekávané označení Schmelinga jako “Heil-Hitler-hrdiny” nebo “nacistického bouchače”, nebylo cítit žádnou opravdovou nenávist.¹⁸⁴

Ani v Německu se jeho Schmelingovo vítězství neočekávalo. Bak dokonce říká, že se Goebbels s Hitlerem vyslovili proti zápasu, v němž dá Schmeling v sázku své německé jméno v souboji s černochem.¹⁸⁵ Schmelingovi se však podařilo ve dvanáctém kole zápasu Louise knockautovat.

Goebbels si do svého deníku dne 20. června zapisuje: „*Schwanenwerder: je tady paní Schmelingová. Čekáme na Maxův boj s Joe Louisem. Celý večer jsme napjatí. Malá Anny Ondrová*¹⁸⁶ *je úplně zničená. (...) Zápas v boxu Schmeling-Louis. Jsou tady Zerlettovi,*

¹⁸³ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 124-125

¹⁸⁴ tamtéž, s. 131

¹⁸⁵ tamtéž, s. 131

¹⁸⁶ Anny Ondráková používala umělecké jméno Anny Ondra.

*Anny Ondrová a Ello. Povídáme si, smějeme se a rozveselujeme Anny. Je rozkošná. Potom ve 3 hod. v noci začíná zápas. Ve 12. kole poráží Schmeling negra k.o. Báječný, dramatický, vzrušující boj. Schmeling bojoval za Německo a zvítězil. Běloch nad černochem, a běloch byl Němec. Jeho žena je božská. V celé rodině radostné opojení. Do postele se dostávám až v 5 hod. v noci. Měl jsem radost. Dnes zpracujeme velké poselství. A s Anny Ondrovou slavíme vítězství.*¹⁸⁷

Dle Friedrichové čekaly na Schmelinga po vyhraném zápase v hotelu stovky blahopřejících telegramů, mezi jinými od nacistických představitelů Adolfa Hitlera a Hermanna Göringa, ale třeba i od herečky Marlene Dietrichové. Také v Německu čekalo na Schmelinga po příletu německé vzducholodě Hindenburg senzační přijetí.¹⁸⁸

Anny Ondráková obdržela od Hitlera květiny a ten pozval manžele do říšského kancléřství. Když se Hitler dozvěděl, že film ze zápasu leží na celnici, nechal ho okamžitě dovézt, aby si jej společně pustili. Pokaždé, když Schmeling zasáhl Louise, plácal se prý Hitler nadšeně do steh.¹⁸⁹

Protože si Schmeling na dokumentární snímky z tohoto zápasu prozíravě zakoupil práva, Goebbels pověřil režiséra Zerrletta zpracováním záznamu pro německá kina. Komentář poskytl Arno Hellmis, který volil propagandistické věty jako: „*Vůle tvrdá jako Kruppova ocel dokáže všechno!*” Směrem k Louisovi pak pronesl: „*Černý bombardér, černý torpédoborec, senzace těžké váhy století – tím jsi kdysi byl! Černý hulán od Rýna opět přijíždí, neohrožený gentleman je ti v patách!*”¹⁹⁰ Filmový záznam běžel v kinech několik týdnů a Schmeling díky právům na těchto projekcích vydělal.

Hitler mu za tento sportovní úspěch dokonce odpustil daně.¹⁹¹ Nadšení nacistů a důvěra, kterou v jejich řadách Schmeling vzbudil, se projevila například i v tom, že se na základě jeho doporučení stal Hitlerovým osobním lékařem jistý Theodor Morell.¹⁹² Schmeling se stal od této chvíle skutečným prominentem.

¹⁸⁷ GOEBBELS, Joseph a Ralf Georg REUTH (ed.). *Deníky*. Překlad Josef Otáhal. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2009. sv.3., s. 106–107

¹⁸⁸ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 133

¹⁸⁹ tamtéž, s. 134

¹⁹⁰ tamtéž, s. 134

¹⁹¹ GOEBBELS, Joseph a Ralf Georg REUTH (ed.). c. d., s. 106–107

¹⁹² FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 134

Společně s Ondrákovou patřili ke stabilnímu okruhu přátel Goebbelsovy rodiny, o čemž svědčí také další zápis v deníku říšského ministra propagandy z 2. července 1936 a který značí, se zajímal také o jejich soukromý život: „*U Schmelinga udeřil do domu blesk. Zcela lehl popelem. Anny Ondrová nervový šok. Je mi to tak líto.*”¹⁹³

3.1.5 Schmelingův život po zápase s Louisem

V roce 1938 se měla uskutečnit odvěta zápasu Schmeling-Louis. Tento zápas byl předurčen tomu stát se opravdovým jevištěm mezinárodní politiky, neboť napětí na poli světové, zejm. pak evropské politiky, tou dobou exponovalo. Po Schmelingovo ohromujícím vítězství v roce 1936 se nacistická strana pokusila opět využít jeho propagandistickou hodnotu. Apolitický Schmeling, který nikdy nebyl členem nacionálně-socialistické strany, tak byl povýšen na „árijského“ představitele nacistické ideologie. Tiskové odbory obou zemí zmiňovali nacionalistické a rasové faktory souboje.¹⁹⁴

Veřejné mínění Američanů však Schmelingem otřásl, protože Spojené státy považoval za svůj druhý domov. V New Yorku jej uvítal řvoucí dav, který ho označoval jako „nadčlověka“ a „vzorového árijce“ — byl zkrátka vnímán jako vývěsní štít nacistů. Bojovná a napjatá nálada byla znát i v dalších aspektech. Například cestou do ringu muselo Schmelinga eskortovat z důvodu bezpečnosti tucet policistů, ale i přesto ho zasáhlo množství odpadků.¹⁹⁵

Samotný zápas skončil po dvou minutách a čtyřech vteřinách poté, co Schmeling narazil na odhodlanou brutalitu Joea Louise. Tato porážka se samozřejmě nacistickým představitelům nezamlouvala, proto se od Schmelinga začali obracet zády. Svou roli v tom ale hrály také stálá spolupráce se židovským manažerem Jacobsem, ale i skutečnost, že jeho manželka Anny spolupracovala na filmových projektech s řadou židovských umělců.¹⁹⁶

V roce 1975 měl Schmeling prohlásit: „*Když se podívám zpět, jsem téměř šťastný, že jsem ten boj prohrál. Jen si představte, že bych se vrátil do Německa s vítězstvím. S nacisty*

¹⁹³ GOEBBELS, Joseph a Ralf Georg REUTH (ed.). c. d., s. 106–107

¹⁹⁴ TIKKANEN, Amy. Max Schmeling: German boxer. *Britannica.com* [online]. [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Max-Schmeling>

¹⁹⁵ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 148–149

¹⁹⁶ TIKKANEN, Amy. Max Schmeling: German boxer. *Britannica.com* [online]. [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Max-Schmeling>

*jsem neměl nic společného, ale dali by mi medaili. Po válce jsem mohl být považován za válečného zločince.*¹⁹⁷

V pozdějších letech vyšlo najevo, že Schmeling u sebe doma ukryl o tzv. Křišťálové noci dva židovské chlapce, syny jeho známého Lewina. Ten byl již připraven k emigraci, ale požádal Schmelinga, aby se o ně několik dní postaral. „*Má žena a já jsme schovali chlapce u nás doma, než mohli odjet. Spousta Němců udělala totéž. Já jsem mohl jen víc ztratit, protože jsem byl považován za podezřelého.*”¹⁹⁸ Po několika dnech odevzdal oba chlapce rodičům, aby celá rodina odjela do Šanghaje.¹⁹⁹

Schmeling byl následně povolán k odvodu do armády. Sloužil jako výsadkář a při invazi na Krétu v roce 1941 byl zraněn. Po válce se k boxu ještě na chvíli vrátil v letech 1947–48, ale boxerskou kariéru hned poté ukončil. Vlivní američtí známí mu následně pomohli získat licenci společnosti Coca-Cola pro Spolkovou republiku Německo a stal se spoluvlastníkem stáčírny nápojů.²⁰⁰

V 50. letech Schmeling navštívil Louise ve Spojených státech a oba se stali dobrými přáteli. Schmeling údajně poskytoval Louisovi peněžní dary a jejich přátelství pokračovalo i po Louisovo smrti, když mu Schmeling uhradil pohřeb.²⁰¹ Schmelingovo rytířskou a filantropickou povahu potvrzuje také skutečnost, že pečoval o nadaci, která financovala dětské SOS vesničky a již připadlo dědictví po něm i Anny Ondrákové. Za zmínku stojí, že v roce 1997 poslal České republice 30 tisíc marek jako pomoc na odstranění škod po ničivých povodních, čímž dal najevo svůj celoživotně kladný vztah k české zemi.²⁰² Když v roce 2005 zemřel, byla v Německu vydána poštovní známka s jeho medailonem a dodnes je považován za jednoho z největších německých sportovců historie.

¹⁹⁷ HISTORY.COM. When Joe Louis Boxed Nazi Favorite Max Schmeling. History.com [online]. [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/joe-louis-max-schmeling-match>

¹⁹⁸ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 154

¹⁹⁹ tamtéž

²⁰⁰ COCA-COLA DEUTSCHLAND. Max Schmeling und Coca-Cola – ein Duo mit Schlagkraft. Coca-cola-deutschland.de [online] [cit. 2022-01-26] Dostupné z: <https://www.coca-cola-deutschland.de/ubers-uns/geschichte/1950/max-schmeling-und-coca-cola-ein-duo-mit-schlagkraft>

²⁰¹ AUSCHWITZ. Schmeling. [online] [cit. 2022-01-25] Dostupné z: <http://www.auschwitz.dk/schmeling.htm>

²⁰² KOVÁŘÍKOVÁ, Gabriela. Lásky slavných: Němcová a Nebeský, Ondráková a Schmeling či Haas a "Bibi". Deník.cz [online]. 26. 3. 2020. [cit. 2022-01-25] Dostupné z: https://www.denik.cz/ostatni_kultura/ct-osudove-lasky-schmelling-ondrakova2020.html

Schmelingův život byl tak do jisté míry dvojnásobný. Nacistický režim zneužil proti jeho vůli k propagandistickým účelům jeho osobu a sportovní úspěchy, ale ačkoliv se nacistou nikdy nestal, byl v Třetí říši prominentní osobou, která z tohoto postavení čerpala určité výhody. Nikdy sice nebyl veřejným odpůrcem režimu, avšak jeho povaha a činy značí, že s nacionálně-socialistickou ideologií nesouzněl. V jednom rozhovoru v roce 1993 řekl: „Nacistická doba byla neuvěřitelně hrozná. Je třeba dělat všechno proti tomu, aby se o tehdejšímu režimu říkalo cokoliv sympatického, protože nic takového neexistovalo.“²⁰³

3.2 Jesse Owens na propagandistické olympiádě

3.2.1 LOH 1936 v Berlíně

V kapitole 1.3.4. již bylo zmíněno, že Letní olympijské hry v roce 1936 zneužili národní socialisté ke gigantické propagandě své ideologie. Nabízí se otázka, proč se vůbec v zemi, která prokazatelně diskriminovala židovské obyvatelstvo ale i další, z pohledu režimu “nežádoucí” rasy a sociální skupiny, mohly hry, které mají být oslavou pohybu, tělesné kultury, ale také spolupráce, přátelství a respektu, vůbec uskutečnit?

Rozhodnutí o konání těchto her v Německu přijal olympijský výbor v roce 1931, tj. v době, kdy ještě nacisté nebyli u moci. Přestože existovaly hrozby bojkotů ze stran účastnických zemí, zejména pak z USA, Mezinárodní olympijský výbor pořádání olympijských her Německu neodebral s tím, že by se politika do sportu neměla vměšovat. Kromě toho se Německu podařilo zásluhou bezproblémového průběhu zimních her v Garmisch-Partenkirchenu přesvědčit svět o “zbytečnosti” obav z nacismu.²⁰⁴

Aby se však nacisté vyhnuli možným výtkám ostatních národů proti rasovým zákonům a případným bojkotům, a současně tak zdánlivě zachovávali olympijský duch her, povolali funkcionáři do německého olympijského týmu z amerického exilu alespoň židovskou šermířku Helen Mayerovou, a ještě další dva poloviční Židy.²⁰⁵

Lze říct, že právě díky konání her, se situace Židů v Německu částečně zlepšila. Evans uvádí, že nacisté odstranili i všechna veřejná označení sdělující, že na daném místě

²⁰³ FRIEDRICH, Dorothea. c. d., s. 148

²⁰⁴ *Kronika olympijských her 1896-1996. Překlad Slávka Poberová a Jiří Kolečko.* Praha: Fortuna Print, 1996. s. 69

²⁰⁵ Ve skutečnosti se Němci snažili do olympijského týmu zařadit židovské sportovce již předtím, ale protože Židé nesměli od roku 1933 využívat špičková tréninková zařízení, žádný z nich se na hry nekvalifikoval.

nejsou Židé vítáni. Hitler se také před hrami distancoval od antisemitistického listu *Der Stürmer* a výtisky těchto novin v době konání her zmizely z pultů. Důvod těchto kroků byl zřejmý — hosté a návštěvníci her měli být ušetřeni jakýchkoliv známek o tom, jak se v Německu s židovským obyvatelem skutečně zachází.²⁰⁶

Německá vláda se tak snažila udělat z Letních olympijských her skutečnou podívanou, která měla světu ukázat nejlepší možnou tvář Německa. Podnikaly se nákladné přípravy — Říše téměř zdvojnásobila rozpočet předchozího hostitele her Los Angeles na více než 30 milionů dolarů, aby přilákala více než 3,4 milionu diváků do příjemného prostředí ke sledování poklidných her.²⁰⁷ Na severozápadě Berlína vyrostl velký olympijský stadion pro 110 tisíc diváků. Goebbelsovy noviny *Der Angriff* k obyvatelům Berlína komunikovaly: „Musíme být šarmantnější než Pařížané, tolerantnější než Vídeňané, veselejší než Římané, kosmopolitnější než Londýňané a praktičtější než obyvatelé New Yorku.“²⁰⁸ Díky dokonalé německé organizaci tak nacisté proměnili sportovní svátek v dosud neviděnou ódu na hostitelskou zemi.²⁰⁹ Z hlediska mediální a komunikační historie je navíc nutné zmínit, že byly tyto hry prvními, které byly vysílány v televizi. V metropolitní oblasti Berlína bylo zřízeno 25 televizních místností, které umožnily místním obyvatelům sledovat hry zdarma.²¹⁰

Her, které probíhaly od 1. do 16. srpna 1936, se nakonec zúčastnilo 3 963 sportovců ze 49 olympijských výprav.²¹¹ Mezi nimi i československá výprava se 162 členy, která, jak píše Sábl, nepřišla do Berlína snad z přízně k nacismu, neboť mezi sportovci byli i přesvědčení antifašisté, jako například Evžen Rošický²¹², ale protože převládl zájem nezústat stranou při olympijském svátku.²¹³ Českoslovenští sportovci v Berlíně získali tři zlaté a pět stříbrných medailí.²¹⁴

²⁰⁶ EVANS, Richard J. c. d., s. 461

²⁰⁷ MILFORD, Mike. The ‘reel’ Jesse Owens: visual rhetoric and the Berlin Olympics. *Sport in History* [online]. 2018, roč. 38, č. 1, [cit. 2022-01-14]. DOI: 10.1080/17460263.2018.1429298

²⁰⁸ EVANS, Richard J. c. d., s. 459–460.

²⁰⁹ *Kronika olympijských her 1896-1996*. c. d., str. 69

²¹⁰ Berlin 1936. *Olympics.com* [online]. [cit. 2022-04-23]. Dostupné z: <https://olympics.com/en/olympic-games/berlin-1936>

²¹¹ tamtéž

²¹² Evžen Rošický byl československý atlet a novinář, který byl v době heydrichiády v roce 1942 popraven gestapem.

²¹³ SÁBL, Václav. *Stručná historie olympijských her*. Praha: Olympia. s. 36

²¹⁴ tamtéž

Sportovní cíle domácího olympijského týmu však byly daleko ambicióznější. Už na samotné přípravě německých sportovců se ani v nejmenším nešetřilo, protože měli co největším počtem vítězství prokázat nadřazenost a dominanci árijské rasy. Říšský olympijský tým se pak skutečně v žebříčku zemí umístil na prvním místě se ziskem 33 zlatých medailí.²¹⁵ Následovaly je Spojené státy se 24 zlatými medailemi a ve výpravě s nejuspěšnějším sportovcem her – Jesse Owensem.

3.2.2 Kdo byl Jesse Owens?

Jesse Owens byl afroamerický atlet, narozený v roce 1913 v Alabamě. Student Státní univerzity v Ohiu se stal atletickou hvězdou během atletického mítinku Velké desítky amerických univerzit, který se konal v Michiganu v květnu 1935. 25. května totiž zaznamenal obrovský úspěch, když za méně, než hodinu překonal 5 světových rekordů a vyrovnal šestý.²¹⁶ Někteří sportovní historici mu sice připisují pouze 3 světové rekordy, ale ať už to bylo jakkoli, dopisovatel *New York Times* Artur Daley jeho výkony zhodnotil jako největší den v dějinách atletiky.²¹⁷

Rippon píše, že přestože studoval na severní univerzitě, tedy dost daleko od Jihu, zažíval na univerzitě projevy rasismu, a to v zemi, kde byla segregace zákonně posvěcena. Bydlel a jedl s dalšími běžci tmavé pleti, s nimiž na závodních turné nemohl jít v restauracích nebo používat šatny a toalety.²¹⁸ Krátce po přijetí norimberských zákonů se Owens veřejně vyjádřil proti účasti na hrách v Berlíně, avšak jeho trenér mu doporučil, aby nezaujímal žádná stanoviska.²¹⁹ A tak se stal Owens členem americké olympijské výpravy.

3.2.3 Femomén Owens na berlínské olympiádě

Týmu amerických olympioniků se v Berlíně dostalo vstřícného přivítání. Brundage poznamenal, že ulice byly lemované stovkami tisíc přihlížejících, kteří z každého chodníku

²¹⁵ *Kronika olympijských her 1896-1996*. c. d., str. 69

²¹⁶ MILLER, David. *The Official History of the Olympic Games and the IOC: Athens to Beijing, 1894-2008*. Edinburgh: Mainstream, 2008.

²¹⁷ RIPPON, Anton. c. d., s. 140

²¹⁸ tamtéž

²¹⁹ tamtéž

provolávali slávu a mávali americkým sportovcům.²²⁰ Sám Owens se stal navzdory možným rasovým předsudkům v Berlíně velmi brzy populárním.

Hned druhý den konání olympiády, tj. 2. srpna 1936, bylo na programu finále běhu mužů na 100 metrů. Již v samotných rozbězích prokazoval Owens svou rychlost. S časem 10,3 vteřiny vyrovnal olympijský rekord, v druhém meziběhu tento čas dokonce překonal časem 10,2 vteřiny, nicméně podle oficiální zprávy měl silný vítr v zádech, a tak mu tento rekord nebyl uznán. Finálový běh provázelo velké napětí. Poté, co na prostředku stadionu dohrála německá hymna pro vítěze hodu kladivem Karla Heina, startér odstartoval závod. Na třiceti metrech byli běžci ještě stále pohromadě, ale pak se od nich Owens odtrhl. I tentokrát doběhl s časem 10,3 vteřiny, čímž vyrovnal olympijský rekord. Diváci, kteří již vzdali naděje na to, že by Němec Borchmeyer (5. místo) mohl získat zlato, nyní mohutně aplaudovali běžci tmavé pleti Owensovi.²²¹

Po tomto závodě došlo k momentu, o jehož reálném průběhu se stále vedou polemiky. Hitler měl totiž odmítnout Owensovi osobně pográtulovat a podat mu ruku. Tento příběh má ovšem složitější zápletku a již po desítky let se historici spíše klaní k tomu názoru, že k ničemu takovému nedošlo. Předcházející den měl totiž Hitler ve své lóži přijmout všechny medailisty toho dne. Tito sportovci by se dali podle nacistických rasových představ zařadit mezi árijce. Když ale předstoupil Owens ke stupňům vítězů, aby převzal svou medaili a po americké hymně se uklonil směrem k lóži, Hitler toto gesto ocenil vztyčením paže, odvrátil se a opustil stadion.²²² Není však jisté, jaký byl přesný důvod Hitlerova odjezdu ze stadionu. Možným vysvětlením je to, že Hitlerova suita na stadion a také z něj odcházela podle předem daného rozvrhu.

Co ovšem dokládají svědectví lidí, kteří s Hitlerem sdíleli lóži, byly Owensovy úspěchy pro Hitlera v danou chvíli těžko akceptovatelné. Podle von Schiracha, tehdejšího říšského tajemníka, měl Hitler údajně pronést: „*Američané by se za sebe měli stydět, když dopustí, aby jim medaile vyhrávali černoši. Já si s tímhle černochem rukou nepotřesu.*”²²³ Jak von Schirach, tak von Tschammer und Osten (říšský sportovní vedoucí) se domnívali, že společná fotografie Hitlera s Owensem by byla skvělým propagandistickým tahem, který

²²⁰ HILTON, Christopher. c. d., s. 106

²²¹ RIPPON, Anton. c. d., s. 156–157

²²² tamtéž, s. 158

²²³ HILTON, Christopher. c. d., s. 176

by vyvracel možné rasové otázky ze strany ostatních zemí. Hitler se však obořil: „*To si vážně myslíte, že se nechám fotografovat, jak si tisknu ruku s negrem?*”²²⁴

Albert Speer, hlavní architekt v Třetí říši, vzpomínal: „*Každé z německých vítězství — a bylo jich překvapivě mnoho — mu udělalo radost, ale triumfy skvělého barevného amerického běžce Jesseho Owense ho popouzely. Lidé, jejichž předkové pocházejí z džungle, jsou primitivní, říkal Hitler s pokrčením ramen. Jsou ale silnější než civilizovaní běloši. Soutěžit s nimi je nefér, a proto je potřeba je v budoucnosti z her vyloučit.*”²²⁵

Ať už byla tedy skutečnost jakákoliv a Hitler možná skutečně stadion opustil jen proto, aby nemusel gratulovat černošskému sprinterovi, nic to nemění na faktu, že tato událost vystihla skutečnou atmosféru her. Na hry dopadl Hitlerův stín, ale Owens z nich vyšel čistý.²²⁶

Na další zlatý úspěch čekal Owens pouhé dva dny. 4. srpna byl přihlášen do dvou disciplín, a to k běhu na 200 metrů a ke skoku do dálky. Právě průběh skoků do dálky napsal další příběh, který v zásadě odporoval nacistickému učení. Kromě Owense hraje v tomto příběhu roli Němec Luz Long, modrooký atlet z Lipska, k jehož typicky árijské tělesné konstituci a vzezření se nyní upínaly všechny německé naděje. První dva pokusy Owense nedopadly valně, při obou byl signalizován přešlap. Měl nyní poslední možnost, jak se udržet v soutěži. Pak za ním přišel právě Němec Long. Snažil se mu zvednout sebevědomí tím, že mu připomněl, že je světovým rekordmanem. Dokonce pak přeměřil rozběhové stopy a odložil svou vlastní bundu u odrazové desky jako další pomocnou značku. Owens se tentokrát odrazil před deskou, ale splnil kvalifikační limit.²²⁷

Ve finále byl Owens stále ještě opatrný, ale sportovní gesto fair-play německého soupeře ho povzbudilo. Napínavý souboj mezi Owensem a Longem nakonec skončil šťastně pro Owense, když Long při posledním pokusu přešlápl. Owens tak získal druhé zlato. Jeho soupevník Long pak byl prvním, kdo mu přišel poblahopřát. „*Můžete roztavit všechny ty medaile a poháry, co jsem kdy získal, ale stále by to nestačilo na to čtyřiaadvacetikarátové přátelství, které jsem k Longovi v té chvíli cítil,*” uvedl Owens později.²²⁸

²²⁴ RIPPON, Anton. c. d., s. 159

²²⁵ HILTON, Christopher. c. d., s. 177

²²⁶ tamtéž

²²⁷ RIPPON, Anton. c. d., s. 162–163

²²⁸ HILTON, Christopher. c. d., s. 164

Třetí zlatou medaili Owens přidal v ten samý den ve finále běhu na 200 metrů, když měl v cíli náskok 4 metrů a časem 20,7 vteřiny zaznamenal jak nový olympijský, tak i světový rekord.²²⁹

Cesta ke čtvrtému zlatu měla pro Owense hořkou pachůť. Předcházelo ji totiž vyloučení dvou členů štafetového týmu, Glickmana a Stollera, atletů židovského původu. Důvodem této změny měly být fámy o tom, že Němci mají v záloze dva “supersprintery”, proto i Američané musí postavit ten nejlepší tým. Owens byl proti, ale byl trenéry umlčen. Objevily se spekulace, že Brundage chtěl Hitlerovi ušetřit rozpaky z přítomnosti dvou Židů na stupních vítězů, které ovšem předseda Amerického olympijského výboru označil za absurdní.²³⁰ Americký tým překonal v běhu 4 x 100 metrů další světový rekord a Owens tak získal rekordní čtvrtou zlatou medaili, čímž potvrdil svou dominanci na této letní olympiádě.²³¹

Německý tisk se tak mezitím snažil demonstrovat nadřazenost Německa alespoň počítáním medailí a bodů. Různé přehledy a grafy ukazující převahu německé atletiky nad ostatními národy se objevily v mnoha publikacích. Docházelo však ke zpochybňování spravedlnosti a metodám počítání a obviňování Němců z manipulování statistikou.²³² Nešlo však zmanipulovat skutečnost, že Owens se stal nepřekonatelným hrdinou her a že nacistická představa o nadřazenosti árijské rasy utrpěla před zraky celého sportovního světa těžkou porážku.

²²⁹ HILTON, Christopher. c. d., s. 167

²³⁰ tamtéž, s. 182

²³¹ tamtéž, s. 182

²³² tamtéž, s. 209

4. ANALÝZA MEDIÁLNÍCH OBSAHŮ

V předchozích kapitolách této práce byly představeny příběhy německého boxera Schmelinga a amerického sprintera Owense a faktografické informace o dále analyzovaných událostech, které nabízí odborná literatura. V následující části se pokusím o vlastní analýzu dobových mediálních obsahů. Pro zpracování analýzy byla zvolena kvalitativní obsahová analýza tisku, která je doplněna o analýzu obrazového materiálu (v tomto případě dokumentárního filmu Olympia).

4.1 Kvalitativní výzkum

Stejně jako celá řada sociologických či mediálních fenoménů, neexistuje jediné obecně uznávané vymezení toho, co je kvalitativní výzkum. Dle Creswella se jedná o „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního lidského problému.“²³³ Metodologové Glaser a Corbinová jej poněkud negativisticky definují jako jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.²³⁴ Disman doplňuje, že typickou definicí, která je dle mého názoru pro badatele nejvíce pochopitelná, může být i tato: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“²³⁵

Ať už preferujeme jakýkoliv výklad, formální cíl kvalitativního výzkumu zůstává stejný — vytvářet nové hypotézy, porozumění a teorie. K dosažení tohoto cíle využívá výzkum tzv. induktivní logiky, kdy je začátek výzkumu tvořen pozorováním a sběrem dat. V těchto datech hledá výzkumník význam, pravidelnosti a formuluje předběžné závěry. Výstupem výzkumu jsou právě nově formulované hypotézy nebo teorie.²³⁶

Dle Hendla je někdy tomuto druhu výzkumu vytýkáno, že jeho výsledky jsou pouze souborem subjektivních dojmů výzkumníka a že pro jeho pružný, a ne zcela strukturovaný charakter ho lze na rozdíl od kvantitativních metod složitě replikovat.²³⁷ Na druhé straně lze však díky kvalitativnímu výzkumu zkoumat daný fenomén do hloubky. Výzkumník získává

²³³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. s. 46

²³⁴ tamtéž, s. 45

²³⁵ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2002. s. 285

²³⁶ tamtéž, s. 286-287

²³⁷ HENDL, Jan. c. d., s. 48

podrobný popis fenoménu, přičemž hlavním instrumentem je výzkumník sám.²³⁸ Hendl připodobňuje práci kvalitativního výzkumníka k činnosti detektiva, který vyhledává a analyzuje informace, které napomáhají k osvětlení výzkumných otázek.²³⁹

Pokud bychom měli určit, jaký výzkumný postup bude v analýze této práce použit, jedná se o tzv. historický výzkum.²⁴⁰ Historický výzkum se ze své podstaty zabývá tím, co se stalo v minulosti a jedná se o proces popisu a přezkoumávání minulých událostí nebo kombinací událostí.²⁴¹ Výzkumník pro svou práci využívá v průběhu výzkumu vyhledaná a ověřená fakta, aby mohl vybrané události rekonstruovat. V tomto typu výzkumu ovšem musí být výzkumník opatrný při zobecňování výsledků. Je totiž důležité hledat souvislosti mezi danou událostí, historickým kontextem a hodnocením jejich významu.²⁴²

4.2 Cíle vlastní analýzy

Cílem analýzy mediálních obsahů, týkajících se (1) zápasu mezi Schmelingem a Louisem v červnu 1936 a (2) postavy afroamerického sprintera Owense na berlínské olympiádě v roce 1936, je vyhodnotit a porovnat, jakým způsobem referoval o uvedených událostech dobový tisk v Německu a Československu, v jaké intenzitě se promítala nacistická propaganda do komunikace obou událostí a jak byly zkoumané osoby prezentovány v německy a česky psaném tisku. V případě sprintera Owense bude zkoumání podroben také dokumentární film Leni Reifenstahlové Olympia.

Je důležité zmínit, že se analýza bude zabývat jen zmíněnými událostmi v daných časových obdobích. Existují odborné i závěrečné práce, které se týkají například propagandě na Letních olympijských hrách 1936 v Berlíně jako celku. Tato analýza se však bude zaměřovat jen na dílčí události.

Analýza by nám měla poskytnout odpovědi na výzkumné otázky upřesněné v kapitolách 4.4.1 a 4.5.1 této práce.

²³⁸ HENDL, Jan. c. d., s. 48

²³⁹ tamtéž, s. 48

²⁴⁰ tamtéž, s. 138

²⁴¹ tamtéž, s. 139

²⁴² tamtéž, s. 138

4.3 Vymezení a představení analyzovaných materiálů

4.3.1 Völkischer Beobachter

List Nacionálně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) byl jedním z velmi účinných nástrojů nacistické propagandy. Původně se jednalo o týdeník, nejdříve s názvem Münchener Beobachter, po roce 1918 již názvem Völkischer Beobachter (dále jen VB). Od 6. února 1923 vycházel jako deník. Po tzv. pivním puči byl zakázán, v roce 1925 byl ovšem znovu obnoven. Do 30. dubna 1933 byl jako vydavatel uváděn Adolf Hitler.²⁴³ Po převzetí moci nacisty se stal VB kvazi-oficiálním orgánem.

VB byl typický svým velkým formátem, ale i grafickou podobou, kde dominovaly výrazné titulky, černorudá barva, karikatury a jednoduché ilustrace. Obsahově zaujímaly první strany listu senzačně laděné a polemické články, často doplněné o politické a antisemitské karikatury. Další strany obsahovaly kulturně-politické fejetony z pohledu národně-socialistického vnímání. Breutfelder uvádí, že průkopnický byl i nově vzniklý systém pravidelných politických, kulturních a společenských příloh, jako např. Rasa a národ, Technika a doprava nebo Německá žena.²⁴⁴

Poslední výtisk severoněmeckého vydání novin VB je datován k 27. 4. 1945, jihoněmeckého pak k 30. 4. 1945.²⁴⁵ Archivované svazky VB, konkrétně jeho berlínského vydání, jsou k dispozici k nahlédnutí v Národní knihovně v Praze a vídeňského vydání z let 1938-1945 v digitální knihovně vídeňské Národní knihovny.²⁴⁶

Pro potřeby analýzy byly zkoumány výtisky berlínského vydání VB v období od 1. června do 31. srpna 1936.

4.3.2 Die Zeit

Sudetoněmecký list Die Zeit byl založen v roce 1935 jako orgán sudetoněmecké strany Sudetendeutsche Partei (SdP), známé neformálně také jako henleinovci. Vydavatelem novin byl Rudolf Schick Tanz.

²⁴³ BREITFELDER, Miroslav. c. d., s. 100–101

²⁴⁴ tamtéž

²⁴⁵ tamtéž

²⁴⁶ Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vob>

Ze své podstaty se jednalo o tisk určený sudetským Němcům, ale současně měl reprezentovat sudetské německé v zahraničí. Jeho šéfredaktor Walter Brand v úvodníku prvního vydání uvedl, že Die Zeit měl být hlásnou troubou sudetoněmeckého hnutí obnovy.²⁴⁷

Dle Hrušky využívala redakce tohoto listu informací z agenturního zpravodajství, služeb zpravodajů v regionálních redakčních pobočkách a také tzv. tiskových důvěrníků, kteří měli za úkol podávat mimo jiné informace o průbězích volebních bojů, zejm. o střetech mezi henleinovci a odpůrci, o zásazích četnictva a policie, o výrazných úspěších SdP nebo o českém násilí.²⁴⁸

Badatele může zajímat, že tímto listem disponuje ve svém archivu i lešetický depozitář Knihovny Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy.

Pro potřeby výzkumu byly analyzovány výtisky Die Zeit v období od 1. června do 30. června 1936.

4.3.3 Lidové noviny

Lidové noviny vznikly v prosinci 1893, jejich zakladatelem byl československý novinář a politik Adolf Stránský. Zlatý věk zaznamenaly zejména v meziválečném období — byly totiž považovány za jeden z mála seriózních a nadstranických deníků. Cílovou skupinou byla zejména inteligence, když se věnovaly zejména zahraniční i domácí politice a kultuře. Bylo možné je označit za noviny evropského formátu. Do okruhu významných přispěvatelů patřili např. Karel a Josef Čapkové, Karel Poláček, Eduard Bass nebo Jan Drda.

Další vývoj a fungování Lidových novin významně ovlivnily totalitní režimy, které v Československu existovaly v době Protektorátu Čechy a Morava a po roce 1948. Po druhé světové válce byly Lidové noviny zakázány, protože psaly pronacisticky (po převzetí redakce kolaborantem Leopoldem Zemanem). Mezi lety 1945-1948 deník vycházel pod názvem Svobodné noviny. V roce 1948 byl do vedení listu nasazen komunistickým aparátem Jan Drda, který je znovu pod názvem Lidové noviny, vedl do roku 1952, kdy vyšly naposledy. Nadějí pro znovuoživení listu přinesl rok 1968, kdy docházelo

²⁴⁷ HRUŠKA, Emil. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha: BMSS-Start, 2009. s. 188

²⁴⁸ tamtéž, s. 189

ke společenskému rozvolnění. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy však tento plán opět zanikl.

V roce 1987 se rozhodla část chartistů obnovit Lidové noviny jako samizdat a 2. dubna 1990 vyšlo jejich první obnovené legální vydání.

Pro potřeby výzkumu byla analyzována vydání Lidových novin v období od 1. června do 31. srpna 1936.

4.3.4 Olympia Zeitung

List Olympia Zeitung byl oficiálním tiskovým orgánem Letních olympijských her v Berlíně. Byl vydáván Říšským sportovním vydavatelstvím (Reichssportverlag) a jeho první číslo vyšlo 21. července 1936.

Čtenáři tohoto olympijského časopisu v něm našli nejen sportovní informační a výsledkový servis, ale také organizační informace nebo politicko-kulturní zprávy, týkající se mezinárodní olympijské spolupráce. Význačný byl tím, že obsahoval poměrně velké množství fotografií, nechyběly však ani karikatury sportovců a kreslené příběhy.

Přestože se jednalo o oficiální tisk olympijských her, články byly psány pouze v německém jazyce. Anglické a francouzské popisky pro zahraniční návštěvníky her však nechyběly u fotografií a karikatur.

Všechna čísla listu Olympia Zeitung jsou fyzicky uložena ve fondech Národního muzea v Praze, v digitální verzi je pak nabízí knihovna heidelberské univerzity.²⁴⁹

Pro potřeby analýzy událostí spojených s běžcem Owensem byla zkoumána všechna vydání tohoto listu, tj. v rozmezí od 21. července do 19. srpna 1936. Pro analýzu zápasu mezi Schmelingem a Louisem, který proběhl již v červnu stejného roku, tak nebyl list relevantní.

4.3.5 Filmový dokument Olympia

Film Olympia, dokumentární film z Letních olympijských her 1936 v Berlíně, patří stále mezi nejinnovativnější dokumenty, jaké kdy byly natočeny. Jeho významu přispívá i

²⁴⁹ Dostupné z: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/olympia_zeitung1936/0001

skutečnost, že se jednalo o vůbec první dokument, který zachycoval celé olympijské hry. Zároveň je však rafinovanou oslavou a prostředkem propagandy Třetí říše.

Dílo, jehož režisérkou byla Leni Riefenstahlová²⁵⁰, se skládá ze dvou částí. První část zachycuje průběh závodů a dostala jméno *Olympia: Přehlídka národů* (Fest der Völker). Druhý film se soustředí na zachycení fyzické dokonalosti a poetiky pohybu a nese název *Oslava krásy* (Fest der Schönheit).

Premiéra obou částí se uskutečnila po více jak roce a půl po skončení olympijských her, a to v den Hitlerových narozenin dne 20. dubna 1938.²⁵¹

Pro potřeby této práce byly opakovaně shlédnuty obě části dokumentu, nicméně vzhledem k tomu, že se Owens v druhém díle Fest der Schönheit vůbec nevyskytuje, podrobnější analýze byl podroben pouze první díl *Olympia: Fest der Völker*.

4.4 Analýza mediálních obsahů: Souboj Schmelinga a Louise v roce 1936

4.4.1 Výzkumné otázky

Na základě faktografických informací již víme, že ve Schmelingovo vítězství nevěřili před boxerským zápasem s Joe Louisem ani němečtí představitelé. Nabízí se proto tyto výzkumné otázky.

VO1: Jak byla v analyzovaných titulech prezentována postava Maxe Schmelinga v kontextu jeho zápasu s Joe Louisem?

VO2: Jak bylo komunikován zápas a vítězství Maxe Schmelinga v nacistickém, sudetoněmeckém a československém tisku?

VO3: Jaké propagandistické prvky či projevy se v analyzovaných médiích objevují?

²⁵⁰ Leni Riefenstahlová (1902–2003) je jedna nejkontroverznějších uměleckých osobností dvacátého století. Málokterá ženská osobnost německé kultury je totiž natolik spjatá s dějinnými událostmi a klíčovými postavami vysoké politiky Třetí říše. Její úspěšný filmový debut *Modré světlo* ji přivedl k dokumentům o norimberských sjezdech nacistické strany NSDAP v letech 1933-34 s názvy *Vítězství víry* a *Triumf vůle*. O rok později natočila film *Den svobody* věnovaný německé armádě. Na základě těchto propagandistických filmů ji Adolf Hitler pověřil natáčením dokumentu z berlínské letní olympiády. Přestože tak pod její tvůrčím vedením vznikla ta nejvýznamnější propagandistická díla nacistického režimu, nelze ji upřít určitou míru talentu, když při své práci využívala novátorské a inovativní postupy a metody. O jejím životě píše např. Steven Bach (Leni Riefenstahlová; 2009), sama Riefenstahlová vydala v devadesátých letech rozsáhlé memoáry.

²⁵¹ BACH, Steven. *Leni Riefenstahlová: život a dílo "Hitlerovy filmařky"*. Praha: Ikar, 2009.

4.4.2 Analýza nacistického tisku: Völkischer Beobachter

Ústřední nacistický tisk Völkischer Beobachter informuje o boxerském zápase Schmeling-Louis ve sledovaném období poprvé ve vydání dne 14. června.²⁵² Článek, jehož nadpis lze přeložit jako “Divy z Napanochu”²⁵³ popisuje tréninková zázemí a přípravu obou sportovců. Autorem článku je Arno Hellmis, zvláštní zpravodaj deníku, který sledoval dění kolem tohoto sportovního zápasu přímo ve Spojených státech. V kontextu stanovených výzkumných otázek není příliš důležité zkoumat, v jakých podmínkách a jakým způsobem se boxeři připravovali. Co však stojí v souvislosti s prací za zmínku, tím je Hellmisovo rozdělování soupeřů a jejich týmů dle rasy na “bílou a černou stranu”, které je nejen v tomto článku často používáno. Hellmis například uvádí, že je to možná právě tento (rasový) kontrast, který dodává tomuto zápasu koření.²⁵⁴ Přívlastky “černý” a “bílý” a zvýšená pozornost autora k rasovým rozdílům ovšem hrají svou roli i dále. Konkrétně se jedná třeba o zprávu, že do tréninkových kempů soupeřů odjíždí autobusy plné fanoušků — “černí” fanoušci za Louisem, “bílí” fanoušci za Schmelingem, nebo že Louisův tým je tvořený výhradně černochy a „*že jen mezi diváky na trénincích člověk tu a tam objeví bílou kůži.*”²⁵⁵

Přímo Schmelingovi se Hellmis nevěnuje příliš rozsáhle, zmiňuje však, že se v okolí Schmelingova tréninkového kempu usídlila řada reportérů, které zajímá, zda se Schmeling skutečně nachází v životní formě.²⁵⁶ Rozhodně však uvedené zprávy nepůsobí tak, že by vyloženě favorizovaly německého zápasníka.

Až po dvou dnech se ve VB objevuje další zmínka o blížícím se střetnutí. Tentokrát je čtenářům nabídnuta fotografie Maxe Schmelinga (viz. Příloha č. 1) s nadpisem “Tři dny do velkého boje”.²⁵⁷ Schmeling se na fotografii mile usmívá a dle mého názoru na ni nepůsobí dojmem odhodlaného bojovníka. Můžeme spekulovat, zda se nejednalo o určitý záměr ve snaze předejít budování jakéhosi předčasného “kultu vítěze”.

²⁵² HELLMIS, Arno. Wunderdinge aus Napanoch. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 14. 6. 1936, roč. 49, č. 166, s. 23

²⁵³ Napanoch je město v americkém státě New York, ve kterém se Schmeling připravoval na zápas.

²⁵⁴ HELLMIS, Arno. Wunderdinge aus Napanoch. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 14. 6. 1936, roč. 49, č. 166, s. 23

²⁵⁵ tamtéž

²⁵⁶ tamtéž

²⁵⁷ Noch drei Tage vor dem großen Kampf. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 16. 6. 1936, roč. 49, č. 168, s. 5

Stejné vydání inzeruje plánovaný rozhlasový přenos ze zápasu Schmeling-Louis.²⁵⁸ Zpráva informuje čtenáře o časovém rozmezí vysílání programu “Noc boxerů”, a to od 1:06 do přibližně 4:00 ráno v noci z 18. na 19. června. Zpráva uvádí, že do samotného začátku bude možné poslouchat zábavnou hudbu a že program bude doplněn o povídání o boxerech a jejich zápasech, který posluchačům poskytne přehled o významných událostech v tomto sportovním odvětví.²⁵⁹ Přestože se jednalo pro německé publikum o jediný možný způsob, jak zápas v přímém přenosu konzumovat, je nutné říct, že tato zpráva je v rámci velkého formátu VB snadno přehlédnutelná. I tato skutečnost se dá vykládat tak, že se propagaci přenosu možná záměrně nevěnoval v nacistickém listu výrazný prostor — troufám si tvrdit, že pokud by se ve vítězství Schmelinga věřilo, komunikace zápasu by byla intenzivnější.

Výraznější prostor poskytli redaktori VB zápasu Schmeling-Louis v čísle 170. Desátá strana tohoto vydání je věnovaná téměř výhradně nadcházejícímu střetnutí.²⁶⁰ Na první pohled čtenáře zaujme kreslený Schmelingův portrét z dílny autora Meissla (viz. Příloha č. 2). Na této propagandistické kresbě si může čtenář všimnout nordického pohledu a výrazných ostrých rysů v boxerově tváři, typických pro znázorňovaný ideál árijského člověka. Přestože nelze ignorovat fakt, že se jedná o autorskou kresbu, v porovnání s komentovanou fotografií (viz. Příloha č. 1) lze vidět znatelný rozdíl, pravděpodobně ve snaze o idealizovanou árijské znázornění německého boxera.

Kromě této kresby se článek v zásadě poprvé zaměřuje na přípravu Schmelinga a hodnotí jeho šance. Hellmis například v článku uvádí, že „*i když větší část počítá s vítězstvím mladého černocho, příznivců našeho krajana v posledních hodinách značně přibýlo.*”²⁶¹ Na základě informací z předchozích zpráv, které referovaly o tom, že se Schmeling údajně skutečně nacházel tou dobou v životní formě, je zcela dobře možné, že byla tato informace pravdivá. O tom, do jaké míry se jednalo o pravdivou informaci, nebo spíše o snahu těsně před soubojem uměle zvýšit Schmelingovo (a tím pádem i německé) šance v očích domácího publika, se můžeme nyní jen dohadovat, přestože se v kontextu zjištěných faktických informací klaním spíše k té druhé variantě. Německá propaganda přeci neumožňovala

²⁵⁸ Schmeling-Louis im Rundfunk: Die Nacht der Boxer. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 16. 6. 1936, roč. 49, č. 168, s. 5

²⁵⁹ Schmeling-Louis im Rundfunk: Die Nacht der Boxer. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 16. 6. 1936, roč. 49, č. 168, s. 5

²⁶⁰ HELLMIS, Arno. Heute nacht: Schmeling-Louis. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 18. 6. 1936, roč. 49, č. 170, s. 10

²⁶¹ tamtéž

jakkoliv poukazovat na možnost německé porážky, tím spíše, když byl v roli soupeře zástupce rasy, kterou ideologie považovala za podřadnou. I kdyby tedy byl Louis sebevětším favoritem, jsem přesvědčený, že by se redakce VB snažila očekávané šance na vítězství minimálně “vyrovnat”. Určitá opatrnost před přílišným očekáváním z výsledku je však zřejmá i nadále. „*Doufejme, že se našemu krajanovi podaří vyhrát,*” píše Hellmis.²⁶²

Na stejné stránce si může čtenář přečíst také očekávání samotného Schmelinga. Dovolím si na následující řádcích citovat vybrané části rozhovoru. „*Ve čtvrtek večer budu bojovat s Louisem v zápase svého života,*” sdělil Schmeling redaktorovi. „*Budu bojovat podle určitého taktického plánu, který jsem si vypracoval poté, co jsem viděl Louise v jeho boji proti Paolinovi. Velmi pečlivě jsem studoval jeho styl boje na filmových záznamech. Počkám tedy, co hnědý bombardák²⁶³ v prvních kolech udělá, a podle toho se zařídím. (...) Forma, síla a v neposlední řadě zápasové zkušenosti mohou ve čtvrtek přinést boxerskému světu velké překvapení, jaké v historii boxu ještě nebylo. Doufám, že se mi to podaří.*”²⁶⁴ Obsah tohoto jediného Schmelingova předzápasového sdělení je dle mého názoru přeci jen o něco odhodlanější, než tomu bylo v ostatních zprávách. Míním, že v případě porážky by se totiž dalo snadněji “odsoudit” sportovcovo sebevědomé prohlášení nežli prohlášení redaktorů ústředního listu. Jen pro doplnění uvádím, že ohlasy od boxera tmavé pleti Joea Louise VB nezveřejnil v žádném z analyzovaných vydání, což nelze hodnotit jako překvapivé. V závěru článku je ovšem v Louisův prospěch uvedeno, že disponuje nebezpečnou levačkou a že i on se nachází ve formě, než v jaké kdy vůbec byl.²⁶⁵ Tento článek byl pak tou poslední zprávou ve VB před samotným utkáním.

Zprávy a informace o střetnutí Schmeling-Louis nebyly z hlediska významu a nejistých vyhlídek německého sportovce před samotným utkáním určené pro první stránky listu. Již jsme několikrát zmínili, že i z hlediska obsahu byly predikce spíše neutrální. To se však významně změnilo po souboji samotném.

²⁶² HELLMIS, Arno. Heute nacht: Schmeling-Louis. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 18. 6. 1936, roč. 49, č. 170, s. 10

²⁶³ Hnědý bombardák, „The Brown Bomber“, byla přezdívka Joe Louise.

²⁶⁴ HELLMIS, Arno. Max Schmeling sagt selbst. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 18. 6. 1936, roč. 49, č. 170, s. 10

²⁶⁵ HELLMIS, Arno. Heute nacht: Schmeling-Louis. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 18. 6. 1936, roč. 49, č. 170, s. 10

Celá polovina úvodní strany nedělního vydání VB z 21. června je totiž věnována překvapivému Schmelingovu vítězství, což samo o sobě reflektuje význam a velikost pro německé představitele. Pozornost čtenáře upoutá zejména sekvence fotosnímků ze zápasu, konkrétně ze čtvrtého kola zápasu, ve kterém Louis poprvé spadl na zem po Schmelingově úderu (viz. Příloha č. 3). „75 000 diváků na stadionu Yankee řvalo a křičelo ohromným vzrušením, když ke konci čtvrtého kola poprvé ve své slavné kariéře profesionálního boxera spadl obávaný „hnědý bombardák“ Joe Louis! (...) Náš snímek ukazuje sílu německé „železné pravice“,²⁶⁶ je uvedeno pod snímkem. Slovní spojení “německá železná pravice” lze označit za ryze propagandistické, metaforicky odkazující na sílu německého člověka. Svůj propagandistický význam má bezesporu i sama série fotosnímků, na kterých je zachycen pád černošského boxera a konečně i moment, když nad ním německý boxer stojí na nohách. Pro propagandu a ideologické zásady nemohla být daná kompozice příhodnější: “Silný německý člověk porazil černocho.”

Nacistický deník VB cituje na úvodní straně stejného vydání americký tisk, když píše, že vítězství Schmelinga je největším ringovým překvapením a senzací světového boxu.²⁶⁷ Dle zpravodaje Hellmisa list New York Journal ve Schmelingovo vítězství nevěřil, ale nyní uznává kvality německé těžké váhy a o Schmelingovi se vyjadřuje ve velké úctě: „Musel přijít Němec a ukázat, že statečný muž může dosáhnout všeho,“ měl dle údajně uvést list New York Journal.²⁶⁸ O jak doslovnou citaci se jednalo, můžeme pouze polemizovat, nepodařilo se mi totiž bohužel dohledat původní zdroj, aby bylo možné citaci ověřit. Nicméně pokud New York Journal tuto konstrukci skutečně otiskl, z hlediska propagandy se jedná o další částečný triumf. V očích americké veřejnosti je totiž (a bez zásluh či přímého zásahu nacistického propagandistického aparátu) německý sportovec prezentován jako statečný a odhodlaný, tj. s takovými vlastnostmi, kterými má dle ideových zásad disponovat ideální německý muž.

Můžeme si položit otázku: Proč americký tisk oslavoval německého sportovce, když již víme, že část americké veřejnosti nesouhlasila s pořádáním olympijských her

²⁶⁶ Der entscheidende Niederschlag! *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 1

²⁶⁷ HELLMIS, Arno. Amerikas Meinung nach dem Schmeling-Sieg: Die größte Ringüberraschung in der Boxgeschichte der Welt. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 1

²⁶⁸ tamtéž

v nacistickém Německu vzhledem k ideologickým a rasistickým projevům režimu, a vyzývala americký tým k jejich bojkotu? Proč byl sportovec, který byl některými označován již v roce 1936 za pověřence nacistického režimu, v USA vůbec oslavován? Je třeba zmínit, že přestože byl dle informací z faktografických pramenů favoritem Joe Louis, nelze rozhodně tvrdit, že by měl stoprocentní fanouškovskou podporu ze strany Američanů. I mezi nimi měl Schmeling své podporovatele, ostatně on sám považoval Spojené státy za svůj druhý domov.²⁶⁹ I proto bylo jeho vítězství některými deníky a pozorovateli přijímáno v duchu fair-play jako senzační. VB píše na straně 3 stejného vydání: „*Celá Amerika je nadšená z velkého úspěchu Němce. (...) Osmdesát tisíc nadšených Američanů oslavovalo Schmelinga po jeho vítězství jako předtím žádného jiného boxera.*”²⁷⁰

Ohlasy na Schmelingovo vítězství nalezneme i na druhé straně výše analyzovaného vydání VB, což opět potvrzuje význam události. Na prvních stranách tohoto listu se totiž vždy objevovaly ty nejdůležitější zprávy z Třetí říše. Citovány jsou komentáře jiných významných boxerů té doby, mezi nimiž byl i další Němec Gustav Eder. VB jej cituje: „*Po tomto skvělém vítězství jsem dvojnásob hrdý na to, že jsem německý boxer. Max je vzorem pro každého bojovníka.*”²⁷¹ Z tohoto vyjádření můžeme vyčíst sdílené nacionalistické hodnoty a kolektivní hrdost na výkon soukmenovce.

Také po zápase poskytl Schmeling Helmisovi vyjádření. V něm popisuje konkrétní průběh boje, mluví o jednotlivých kolech a v závěru vzkazuje: „*Řekněte mým krajanům, že mám z tohoto vítězství obrovskou radost a že hodlám být znovu mistrem světa.*”²⁷² Radost z vítězství však neměl v danou chvíli pouze Schmeling a sportovní fanoušci, ale také čelní představitelé nacistického Německa. VB informuje, že blahopřejné telegramy byly Schmelingovi do hotelu doručeny od Hitlera, Goebbelse, Göringa nebo říšského sportovního vedoucího von Tschammera und Ostena.²⁷³ VB nabízí také doslovné texty těchto zpráv. Hitlerovo blahopřání tak znělo takto: „*Přijměte prosím mé nejvřelejší blahopřání k vašemu*

²⁶⁹ BAER, Max a Barney ROSS. *Jewish Heroes of Boxing*. Maryland: Rowman & Littlefield, 2016. s. 110

²⁷⁰ HELLMIS, Arno. Der Kampf des Jahrhunderts: Max Schmeling vor der Weltmeisterschaft. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 3

²⁷¹ HELLMIS, Arno. Amerikas Meinung nach dem Schmeling-Sieg: Die größte Ringüberraschung in der Boxgeschichte der Welt. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 2

²⁷² tamtéž

²⁷³ Glückwunschtelegramm des Führers. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 2

velkému úspěchu. Adolf Hitler.”²⁷⁴ Telegram od ministra propagandy a lidové osvěty Goebbelse byl o něco obsáhlejší: „*Srdečně blahopřeji k vašemu úžasnému vítězství, kterého jsme byli včera večer svědky v rádiu. Víím, že jste bojoval za Německo. Vaše vítězství je německé vítězství. Jsme na vás hrdí. S Hitler-heil a srdečnými pozdravy. Dr. Goebbels.*”²⁷⁵ Je zjevné, že se Goebbelsova propagandistická komunikace projevila i v tomto případě. Zejména konstrukce „*Vím, že jste bojoval za Německo. Vaše vítězství je německé vítězství.*” je toho zářným příkladem. Schmeling jistě byl pyšným německým reprezentantem, troufám si však konstatovat, že Goebbels v onom vítězství nespatořoval toliko sportovní úspěch světového charakteru, nýbrž spíše politicko-ideologické vítězství německého národa.

Schmelingův návrat do Německa se stal velkou událostí. 24. června informuje VB o tom, že se boxer vrátí v pátek 26. června ze Spojených států vzducholodí Hindenburg.²⁷⁶ Řekl bych, že je více než symbolické, že se německý vítěz Schmeling vracel do své domoviny právě vzducholodí Hindenburg, v Německu vyrobeným zázrakem tehdejší dopravní techniky.

Na titulní straně vydání VB ze soboty 27. června pak vidíme fotografii Maxe Schmelinga, kterak je nesen na ramenou fanoušků (viz. Příloha č. 4), kteří jej přišli přivítat na berlínské letiště Tempelhof. Tempelhof se nyní stal výletním cílem mnoha Berličanů ze všech částí města, kteří čekali na Schmelinga už od dvou hodin odpoledne. Když Schmeling přistál po přeletu z Frankfurtu nad Mohanem po osmé hodině večerní v Berlíně, přivítali ho údajně až desetitisíce fanoušků.²⁷⁷ „*Když Max promluví, jeho slova se ztratí v propukajícím jásotu. (...) Schmeling křičí na všechny strany a obličej mu září. (...) Trpělivě snáší všechny ceremonie. Nakonec nasedá do auta a se zvoláním “Heil” projíždí Berlínem. Lidé a auta blokují cestu našemu velkému boxerovi a z dálky je slyšet křik davu, který oslavuje svého Maxe. A bude ještě dlouho trvat, než jinak tak tichý Tempelhof znovu ožije.*”²⁷⁸ Z výše uvedené citace lze usoudit, že Schmelingovo vítězství vzbudilo i mezi běžnými občany velké emoce. Tehdy se stal skutečným německým národním hrdinou.

²⁷⁴ Glückwunschtelegramm des Führers. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 21. 6. 1936, roč. 49, č. 173, s. 2

²⁷⁵ tamtéž

²⁷⁶ Schmeling am Freitag in Berlin. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 24. 6. 1936, roč. 49, č. 176, s. 12

²⁷⁷ Max ist wieder in Berlin. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 27. 6. 1936, roč. 49, č. 179, s. 1-2

²⁷⁸ tamtéž

Ve stejný den VB informuje o tom, že do Německa dorazily první originální záznamy onoho zápasu. Dle VB tyto záznamy „skutečně odrážejí velikost vítězství německého krajana.“²⁷⁹ Zpráva je doplněna dvěma momentkami ze záznamu (viz. Příloha č. 5). Na první je vidět Louis zaklesnutý v provazech okolo ringu, kdežto na druhé lze rozpoznat Schmelinga mezi svými sekundanty, obklopeného policisty, pořadatelem a rozhodčím; v pravé části obrazu pak Louisovo sekundanty, snažící se „jejich zcela otlučeného chráněnce“ postavit na nohy.²⁸⁰ Stejně jako v minulých případech, i tyto obrázky umocňují význam výhry německého boxera, a to i díky tomu, že byly uveřejněné na titulní straně listu.

Posledním relevantním příspěvkem v analyzovaném období VB je fotografie uvedená taktéž na úvodní stránce deníku. Důvod, proč se nachází na první stránce je zjevný — vyobrazuje návštěvu Schmelinga s manželkou Anny Ondrákovou u Adolfa Hitlera.²⁸¹ Tato fotografie je pak dalším z dokladů toho, jak velký, nikoliv pouze sportovní význam, měl tento úspěch pro nacistické Německo.

4.4.3 Analýza sudetoněmeckého tisku: Die Zeit

Sudetoněmecký tisk Die Zeit se o tomto zápase zmiňuje poprvé ve vydání ze 17. června, tj. ze dne před plánovaným soubojem.²⁸² Ve sportovní rubrice není této sportovní události věnovaný příliš rozsáhlý prostor, a také samotný nadpis *Max Schmeling: Joe Louis* v jinak textově velmi hutné stránce téměř zapadá. To samo o sobě vyvolává otázku, zda se tomuto zápasu nerozhodla redakce Die Zeit věnovat spíše menší prostor, aby nevzbuzovala příliš velkou pozornost vzhledem k nejistému výsledku německého bojovníka.

Článek se zmiňuje o okolnostech vyřazovacího zápasu Němce Schmelinga s „negerským“²⁸³ boxerem Louisem, který určí, kdo se na podzim stejného roku utká s držitelem titulu Američanem Braddockem. Článek dále popisuje vyhlídky obou soupeřů, a to v zásadě ve vyrovnaném duchu. Schmeling se podle mnohých expertů aktuálně nachází

²⁷⁹ *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 27. 6. 1936, roč. 49, č. 179, s. 3

²⁸⁰ tamtéž

²⁸¹ *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 28. 6. 1936, roč. 49, č. 180, s. 1

²⁸² Max Schmeling: Joe Louis. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schickttanz, 17.6.1936, roč. 2, č. 141, s. 7

²⁸³ Na tomto místě je důležité zmínit, že označení *der Neger* je ve zkoumané době termínem, který se v tisku objevuje poměrně běžně. Rasově diskriminační význam získával tento výraz právě během 20. století a v dnešním německém jazyce je považován za hanlivý, stejně jako v českém jazyce označení negr. Pro korektní označení člověka tmavé pleti je v německém jazyce používáno *der Schwarze*.

v životní formě a do karet mu také hrají zkušenosti, neboť je starší než Louis, který zaznamenal většinu svých vítězství proti velmi mladým nebo „opotřebovaným“ boxerům, přičemž tato vítězství nemají příliš velký význam.²⁸⁴

Jiní odborníci však o Louisovi míní, že nikdy nebyl tak dobrý jako právě nyní, a že Schmeling nevydrží více než dvě kola, při troše štěstí pět kol. Autor článku také hodnotí, že to, co má Schmeling z hlediska zkušeností, vynahrazuje Louis silou a výdrží. Samotný boj má ukázat, která z těchto vlastností zvítězí nad druhou, o čemž budou svědky nejen desetitisíce lidí na stadionu, ale i statisíce posluchačů u reproduktorů.²⁸⁵

Osobně si myslím, že z článku není vyloženě patrné, že by list před tímto zápasem vůbec nevěřil ve Schmelingovo vítězství. Nabízí se však úvaha, zda nebylo záměrem autora částečně vybalancovat předpoklady, které se dle faktických informací skutečně přikláněly spíše k vítězství Louise. Vnímám zde určitou opatrnost, aby nedošlo k přehnaně vysokému očekávání veřejnosti.

Die Zeit ve stejném článku informuje také o rozhlasovém vysílání zápasu, který měl proběhnout v noci z 18. na 19. června. Dle informací v článku se mělo jednat o několikahodinový program, doplněný diskusí o boxerech a jejich zápasech, které měly poskytnout posluchači přehled o skvělých novinkách z tohoto sportu.²⁸⁶

Vydání Die Zeit z 19. června 1936 poskytuje pouze strohou informaci, že byl boxerský zápas z důvodu nepřetržitého deště odložen.²⁸⁷ Následující den vychází ve stejných novinách pouze společná fotografie obou boxerů, která je i první fotografií související s touto událostí (viz. Příloha č. 6). Na této fotografii je Louis oblečen pouze ve spodním prádle, přičemž Schmeling v pánském obleku. Mohli bychom si myslet, že byla tato fotografie uvedena záměrně, aby podprahově zobrazovala jistý společenský a kulturní rozdíl mezi sportovcem tmavé a bílé pleti. Proč nebyla použita jiná, řekněme pro Louise důstojnější fotografie? Je ovšem zcela dobře možné, že zkrátka jinou fotografií redakce Die Zeit tehdy neměla k dispozici.

²⁸⁴ Max Schmeling: Joe Louis. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schicktzanz, 17.6.1936, roč. 2, č. 141, s. 7

²⁸⁵ tamtéž

²⁸⁶ tamtéž

²⁸⁷ Schmeling-Louis verschoben. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schicktzanz, 19.06.1936, roč. 2, č. 143, s. 8

Dne 21. června se v Die Zeit objevily první informace o senzačním Schmelingově vítězství. Nicméně přednost před samotným sportovním úspěchem dostala zpráva, že v důsledku obrovského zklamání prohry amerického boxera, došlo k černošským čtvrtím k nepokojům, a dokonce i tragické smrti.²⁸⁸ Je samozřejmé, že i jeden lidský život by měl být důležitější než jakýkoliv sportovní výsledek a z tohoto úhlu pohledu se zdá být pochopitelné, že má tato zpráva v novinách prioritní charakter. Ovšem s ohledem na rasovou diskriminaci panující v německém režimu se mi zdá spíše nepravděpodobné, že by se takové záležitosti redakce, byť sudetoněmeckého tisku, vůbec zabývala, pokud by přímo nesouvisela s německým vítězstvím, nebyl by zde zřetelný onen zdánlivý kontrast těchto kultur a nebylo by možné tuto informaci využít jako poukázání na nevhodné chování a projevy neněmecké rasy.

Redaktoři Die Zeit částečně přisuzují vinu za toto zklamání fanoušků Louise, vedoucího až k nepokojům, americkému tisku. Uvádí, že americké noviny po celé týdny připomínaly boxerský zápas mezi Maxem Schmelingem a Joe Louistem a vydávaly senzační zprávy o tom, že černý boxer Němce zničí za pár minut.²⁸⁹ Avšak po senzační porážce černocho, kterého Němec dle listu doslova umlátí až k zemi, prý došlo k nebyvalému pozdvižení nejen ve světovém tisku, ale také mezi tisíci lidmi, kteří důvěřovali zprávám novin a vzdali se svých posledních peněz, které na Louise vsadili. Zvláště pak mezi černochoy v Harlemu mělo vítězství Schmelinga zasáhnout jako bomba.²⁹⁰ Hodnocení toho, že byl americký tisk mylně přesvědčený o vítězství Louise, je v tomto vydání zopakováno hned několikrát. Autor článku dokonce uvádí, že nyní stojí americký tisk před nepřekonatelným a trapným úkolem, aby strašlivá porážka byla alespoň trochu srozumitelná čtenářům, kterým již týdny „vybubnoval“ jisté vítězství černocho.²⁹¹ Lze tak vyčíst i určitou bojovou náladu mezi německými a americkými redakcemi. „Prohra“ amerických novinářů je dle mého názoru v tomto případě významnou součástí tohoto celkového německého vítězství.

Německý triumf oslavuje další část článku, jehož název lze přeložit jako Ohlasy vítězství. V této části zprávy se čtenář dozvídá, že vítězství Němce Schmelinga bylo samozřejmě přijato s jásotem nejen německými diváky ale i celým Německem. Německý

²⁸⁸ Rund um Max Schmeling Sieg. Tragischer Tod im Ring-Aufruhr im Niegerviertel. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schick Tanz, 21.06.1936, roč. 2, č. 145, s. 5

²⁸⁹ tamtéž

²⁹⁰ tamtéž

²⁹¹ tamtéž

rozhlas totiž odvysílal průběh bitvy prostřednictvím oficiálních říšských německých stanic. Zjišťujeme také, že po vítězství obdržel Schmeling blahopřejné telegramy od říšského kancléře Hitlera, od říšského sportovního vedoucího von Tschammera und Ostena a od říšského ministra propagandy Dr. Goebbelse. Hitler také poslal telegram a kytici květín manželce Maxe Schmelinga, slavné filmové herečce Anny Ondrákové.²⁹² O těchto blahopřáních již víme z faktografické literatury, nicméně zde je zřejmé, že bylo možná až povinností redakce tuto zprávu uvést. Bylo nutné ukázat, že si nacistické vedení vítězství německého sportovce váží a částečně ho bere za vlastní. Přijde mi zajímavé, že Anna Ondráková obdržela za vítězství manžela květiny od Hitlera — je nutné na tomto místě přiznat, že autor této práce detailně nezná, jaké postupy etikety se v takových případech dodržují — nicméně spíše než jako projev chování dle etikety, spatřuji v tomto gestu jistou symboliku: není to jen vítězství Schmelinga, ale vítězství německého lidu, který má za vzory takové páry, jakým je právě Schmeling s Ondrákovou. Úspěšné, krásné a reprezentující německý národ. Druhým, již méně poetickým vysvětlením může být, že Hitler Ondrákovou obdivoval, a tato událost mu poskytla pouze vhodnou příležitost ji kyticí růží obdarovat.

Každopádně až po předcházejících zprávách *Die Zeit* poskytuje konkrétní informace o průběhu boxerského zápasu. Dokonce je následující článek uveden jako Senzace století.²⁹³ Znovu jsou opakovány obraty, jako že byl „černý bombardér“ sražen k zemi.²⁹⁴ Stejně tak je připomínáno, že americký tisk zveličoval zprávy z Louisova tréninkového tábora a že právě to společně s úsudky kvalifikovaných i méně kvalifikovaných odborníků dalo Schmelingovi šanci k vítězství.²⁹⁵ Článek se dále věnuje konkrétnímu popisu utkání a nabízí konstatování, že celá řada nejtěžších úderů Louisem otřásla od temene hlavy až po konečky prstů u nohou, ale že se s houževnatým odhodláním bojoval statečně dál proti drtivé síle pěstí, která ho nakonec přinutila k zemi.²⁹⁶ Za spojeními jako nejtěžší údery nebo drtivá síla pěstí můžeme vidět propagandistickou snahu vyzdvihnout onu německou sílu. Je zajímavé, že v článcích před zápasem se podobná slovní spojení neobjevovala.

²⁹² Rund um Max Schmeling Sieg. Tragischer Tod im Ring-Aufruhr im Niegerviertel. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schick Tanz, 21.06.1936, roč. 2, č. 145, s. 5

²⁹³ Max Schmeling schlägt den „Braunen Bomber“ in Grund und Boden. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schick Tanz, 21.06.1936, roč. 2, č. 145, s. 6

²⁹⁴ Němečtí redaktori používají v tomto ohledu často slovní spojení in Grund und Boden.

²⁹⁵ Max Schmeling schlägt den „Braunen Bomber“ in Grund und Boden. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schick Tanz, 21.06.1936, roč. 2, č. 145, s. 6

²⁹⁶ tamtéž

V následujících dnech se Die Zeit k tomuto tématu trochu překvapivě nevracel. Až 26. června se objevuje informace o plánovaném návratu Schmelinga do Německa.²⁹⁷ O den později již Die Zeit referuje o nadšeném přivítání Schmelinga na letišti ve Frankfurtu nad Mohanem.²⁹⁸ „*Hukot a jásoť doprovázel vzducholod' Hindenburg, když v doprovodu stíhací perutě pěti letadel a řady dalších letadel, provedla velký přelet nad městem,*“ je uvedeno v článku.²⁹⁹ Schmelingův návrat byl tak podle leteckého doprovodu skutečně velkým dnem pro Německo. Dle autora článku byl vítán davy lidí, kteří se předháněli v nadšených výkřicích, přes které nebyla slyšet ani na místě hrající kapela. Týmy, které měly na starost bezpečnost a blokovaly prostor, musely vynaložit velké úsilí. Zpráva končí informací, že Schmeling následně nasedl se svou ženou do otevřeného auta a odjel do centra Berlína.³⁰⁰ Příjezd Schmelinga po vyhraném zápase byl tak alespoň dle výše uvedených zpráv opravdu fenomenální. Je možné, že právě jistá porce nedůvěry a opatrnosti před samotným soubojem umocnila emoce z návratu bojovníka, který v Americe zvítězil za Německo.

4.4.4 Analýza československého tisku: Lidové noviny

Lidové noviny se o nadcházejícím střetnutí zmiňují poprvé 17. června v článku s názvem *Dnes Joe Louis – Max Schmeling: Optimistický Max a flegmatický Joe*. V něm autor článku s podpisem “jka” uvádí, že v zápase půjde především „o definitivní zjištění možností barevného Joe, onoho nádherného chlapíka odstínu kávové barvy, o němž si i vzdálený pozorovatel může dovolit soudit, že je to nejlepší rohovník³⁰¹ těžké váhy přítomnosti.”³⁰² Z této citace nelze říct, že by se redakce Lidových novin zcela vyhýbala připomínání rozdílů v barvě pleti boxerů, ale rozhodně se v tomto případě nejedná o žádný projev nesnášenlivosti či pohrdání. Naopak můžeme říct, že autor oslavuje tělesnou konstituci amerického sportovce. List otiskl i Louisovo fotografii, nikoliv však Schmelingovo, což samo o sobě vyvolává dojem z jisté preference černošského boxera.

²⁹⁷ Max Schmeling auf „L Z Hindenburg“. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schickttanz, 26.06.1936, roč. 2, č. 149, s. 5

²⁹⁸ Max Schmeling wieder in Deutschland. *Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schickttanz, 27.06.1936, roč. 2, č. 150, s. 5

²⁹⁹ tamtéž

³⁰⁰ tamtéž

³⁰¹ Rohování je zastaralý výraz pro box.

³⁰² jka. *Dnes Joe Louis – Max Schmeling. Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18.6.1936, roč. 44, č. 304 (ranní vydání), s. 6

Pisatel se v článku také zamýšlí nad tím, zda se podařilo reklamní předešle a barnumskému tažení³⁰³ k nějakému jinému zápasu natolik zmást sportovní veřejnost jako při této příležitosti.³⁰⁴ Připomíná, že titulky některých evropských listů hlásaly, že Schmeling je v nebyvalé formě, kdežto Louis je docela bez formy. Lidové noviny připouštějí, že Schmeling je ve svém věku dvaatřiceti let stále nejlepším boxerem Evropy, a také jeden z nejsvědomitějších atletů, který svými zkušenostmi a po technické stránce možná protivníka převyšuje. Nicméně i přesto je z článku zřejmé, že redaktor na základě posledních výsledků favorizuje Louise. „*Nelze očekávat v této záležitosti jiného výsledku, než rozhodnou porážku Maxe Schmelinga,*” je uvedeno v článku.³⁰⁵

Zajímavá je ovšem informace, kterou list obdržel od jistého pražského německého novináře, a totiž taková, že německé zahraniční propagandě natolik záleželo na výsledku, že podplatila Louise, aby daroval výsledek Schmelingovi.³⁰⁶ Taková zpráva se z pochopitelných důvodů ve výše analyzovaných německy psaných listech neobjevila. Lze tedy spekulovat, zda se jednalo o zprávu založenou na pravdě, kterou záměrně německý ani sudetoněmecký tisk neuváděl, či o určitý projev kontrapropagandy protinacistických novinářů.

O očekávaném Louisově vítězství hovoří i polední vydání Lidových novin ze stejného dne, ve kterých se článek obsahově a argumentačně nijak zásadně neliší. „*Pro chladně uvažujícího, byť vzdáleného posuzovatele přes všechny reklamní výmysly platí jediný tip: Joe Louis, vítěz k. o. Každý jiný výsledek bude sensací, před kterou ochotně klobouk dolů až na zem!*” je uvedeno v článku.³⁰⁷ Z výše analyzovaných článků je zřejmé, že je Louis v očích redaktorů skutečným favoritem zápasu. Přesto se v poledním vydání přeci jen objevuje fotografie směřující se Schmelinga, nikoliv však samotného, ale na momentce s tehdy úřadujícím mistrem světa Braddockem. (viz. Příloha č. 7)

³⁰³ Barnumskou reklamou rozumíme šokující, zveličující, přehnanou a mnohdy pouze polopravdivou reklamu, která ovšem může být mimořádně účinná.

³⁰⁴ Jka. Dnes Joe Louis – Max Schmeling. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18.6.1936, roč. 44, č. 304 (ranní vydání), s. 6

³⁰⁵ tamtéž

³⁰⁶ tamtéž

³⁰⁷ Joe Louis – Max Schmeling. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18.6.1936, roč. 44, č. 305 (polední vydání), s. 6

Jak ranní, tak polední vydání Lidových novin z 19. června, informují o odložení boxerského zápasu z důvodu trvalého deště.³⁰⁸ Polední vydání uvedlo při této příležitosti kresbu Maxe Schmelinga z profilu (viz. Příloha č. 8). Nehodnotím ji příliš zdařile, ačkoliv je možné, že kvalitě ubrala digitalizace daného periodika.

Redakcí Lidových novin téměř nemyslitelnou Schmelingovo vítězství komunikoval již zmíněný autor s podpisem "jka" 20. června prostřednictvím článku *Sensační vítězství Schmelingovo* s podtitulem *Černý "postrach" Louis poražen k. o. ve dvanáctém kole*.³⁰⁹ Autor v něm připomíná, že v boxerském ringu, ostatně jako ani u žádných sportovních událostí, nelze dělat závěry předem. Redaktor částečně omlouvá své chybné predikce, neboť se dle něj logicky nedal očekávat jiný výsledek než vítězství Louise. Zmiňuje, že podivným zprávám o tom, že Louis není ve formě, nepřikládal kromě Německa téměř nikdo váhu.³¹⁰ V článku je mimo jiné uvedeno, že na Louisovo vítězství byl před zápasem stanoven kurz 10:1³¹¹, nebo že sportovní zpravodajové diskutovali jen o tom, jak se bude Schmeling bránit a jak dlouho bude samotný boj trvat.³¹² Nicméně dle zpráv to byla ona pověstná tvrdá Schmelingova pravačka, která Louise překvapila a že zkušenosti a technická vyzrálost dovedly německého boxera k úspěchu.³¹³ Schmeling je na stejné straně listu znovu vykreslen a soudím, že se jedná v tomto případě o nejzdařilejší a nejrealističtější portrét, který byl v analyzovaných denících nalezen (viz. Příloha č. 9).

Lidové noviny své čtenáře informovaly také o tom, že Hitler Schmelingovi zaslal blahopřejný telegram a jeho choti Ondrákové kytici.³¹⁴ Zmíněna jsou taktéž blahopřání od říšského ministra vnitra Fricka a ministra propagandy a lidové osvěty Goebbelse, jejichž telegramy zdůrazňují, že „je to vítězství celého Německa”.³¹⁵ V Německu bylo dle Lidových

³⁰⁸ Schmeling-Louis až z pátku na sobotu. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 19.6.1936, roč. 44, č. 307 (polední vydání), s. 6

³⁰⁹ jka. *Sensační vítězství Schmelingovo*. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 20.6.1936, roč. 44, č. 309 (polední vydání), s. 10

³¹⁰ tamtéž

³¹¹ Takový kurz by však v dnešním chápání kurzového sázení výrazně favorizoval soupeře. Správně by to mělo být tedy 1:10.

³¹² jka. *Sensační vítězství Schmelingovo*. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 20.6.1936, roč. 44, č. 309 (polední vydání), s. 10

³¹³ tamtéž

³¹⁴ *Dozvuky vítězství Schmelingova*. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 21.6.1936, roč. 44, č. 310 (ranní vydání), s. 10

³¹⁵ tamtéž

novin přijato Schmelingovo vítězství s nepopsatelným nadšením a vítěz je nazýván hrdinou Třetí říše.³¹⁶

Zajímavou informací, která se doposud v žádném z předešlých analyzovaných deníků neobjevila, je výše odměny ze vstupného. Oba boxeři si rozdělili částku 250 tisíc dolarů.³¹⁷ V kontextu odměn za boxerský zápas je třeba dále zmínit, že nad jistými pochybnostmi o tom, zda proběhl tento boxerský zápas v rámci fair-play a nebyl žádným způsobem ovlivněn, se pozastavuje redaktor s podpisem “yk” ve sloupku s tázacím nadpisem: *K. o. víry v solidnost profesionálního boxingu?*³¹⁸ Důvod k pochybnostem byla nejspíše ona pravděpodobnost, hraničící téměř s jistotou, že měl zápas jediného favorita, a to Joea Louise. Přestože nelze dle autora podceňovat Schmelingův úspěch, zůstává zde otázka, proč zůstal Louis tak daleko za svými možnostmi. Ve sloupku se autor zamýšlí nad peněžními zájmy a vlivy promotérů, manažerů nebo sázkových kanceláří, které dezorientovaly i ty největší odborníky. Zmiňován je taktéž rasový a národnostní zájem, míním proto, že svou roli v těchto pochybnostech hrály již zmíněné nepotvrzené zprávy, že byl Louis Němci podplacen.

O tomto podezření se ostatně Lidové noviny zmiňují ve sledovaném období ještě několikrát. Noviny se odkazovaly zejména na posudek britského sportovního žurnalisty a vedoucího sportovní rubriky deníku *Daily Express* Trevora Wignalla. Wignall tvrdí, že byl Louis za porážku zaplacen částkou přesahující v té době 3 miliony korun.³¹⁹ Lidové noviny dokonce otiskly titulek z britského deníku (viz. Příloha č. 10). Svě tvrzení o neregulérnosti zápasu dokládá také tím, že dvacet vteřin po zaznění gongu v pátém kole ušetřil Schmeling Louisovi neregulérní ránu na bradu, za což měl být podle starých pravidel diskvalifikován. Na místo toho se z Louise stal, dle listu, „*rohovník v mátohách se smutně zesláblýma nohama a otřeseným mozkem*”³²⁰, který i přes statečný vzdor Schmelingovi podlehl. Redakce Lidových novin zřejmě s Wignallovo podezřením o regulérnosti utkání, zejména

³¹⁶ Dozvuky vítězství Schmelingova. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 21.6.1936, roč. 44, č. 310 (ranní vydání), s. 10

³¹⁷ tamtéž

³¹⁸ yk. K. o. víry v solidnost profesionálního boxingu? *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 21.6.1936, roč. 44, č. 310 (ranní vydání), s. 10

³¹⁹ jer. Louis dostal peníze za porážku. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 25.6.1936, roč. 44, č. 317 (ranní vydání), s. 6

³²⁰ tamtéž

pak o možném vlivu nacistického režimu³²¹, souzněla, o čemž svědčí komentář: „*Píše-li dnes Wignall, byť v náznacích, trpce o výsledku matche a ještě je k tomu zarámuje do drobných zjištění o Hitlerovi, propagandě, Anny Ondrákové atd., pak každému vysvitne aspoň část pravdy.*”³²²

Oproti deníkům Völkischer Beobachter a Die Zeit je patrné, že přímo Schmelingovi se Lidové noviny nevěnovaly v takové míře, jako Louisovi či okolnostem zápasu. O tom, že deník měl pochybnosti o zákulisí střetnutí svědčí i tato věta: „*Dnes s veškerými těmito výhradami otiskujeme vlastní prohlášení Maxe Schmelinga, věrni zásadě zpravodajské úplnosti, a byť i šetření dozorčí komise o okolnostech provázejících zápas není skončeno.*”³²³ Ono Schmelingovo prohlášení je však ve své podstatě pouze shrnutí průběhu utkání a nijak nekomentuje nastalá obvinění. Kromě krátké zprávy o tom, že se Schmeling vrátil na palubě vzducholodi Hindenburg do Německa, kde byl očekáván svou ženou Ondrákovou, se však Schmelingovi do konce zkoumaného období Lidové noviny nevěnovaly.

4.4.5 Závěry a shrnutí analýzy

Analýza trojice vybraných deníků, nacistického Völkischer Beobachter, sudetoněmeckého Die Zeit a československých Lidových novin nám poskytla zajímavý exkurz do podoby a způsobu komunikace boxerského zápasu Schmeling-Louis. Jaké z ní plynou odpovědi na výzkumné otázky?

VO1: Jak byla v analyzovaných titulech prezentována postava Maxe Schmelinga v kontextu jeho zápasu s Joe Louisem?

O tom, že byl Max Schmeling výraznou sportovní osobností zkoumaného období, není třeba polemizovat. Jeho úspěchy ve 30. letech 20. století z něj zejména v Německu vytvořily skutečnou sportovní celebritu, jehož popularita byla ještě umocněna vztahem

³²¹ Dne 27. června napsaly Lidové noviny, že „zprávu, že všem americkým černošským sprinterům byly nabídnuty značné částky za to, jestli se dají v Berlíně od Němců porazit, prohlašuje říšské ministerstvo propagandy za bezpodstatnou. Ani Schmeling prý o tom nic neví.” Z toho vyplývá, že podezření z manipulace sportovních výsledků se týkalo nejen boxerského zápasu ale i nadcházejících olympijských her. in: Malá kronika. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 27.6.1936, roč. 44, č. 322 (polední vydání), s. 4

³²² Naznačená pravda v posudku znalce. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 25.6.1936, roč. 44, č. 317 (ranní vydání), s. 6

³²³ Schmeling: Jak jsem porazil Louise. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 23.6.1936, roč. 44, č. 313 (ranní vydání), s. 6

s herečkou Anny Ondrákovou a skutečností, že byl tento pár v nacistickém Německu prominentním. Jak byl však tento sportovec prezentován v kontextu zápasu s Joe Louisem v červnu 1936?

Po sportovní stránce byl Schmeling v analyzovaných listech vyobrazován veskrze jako zkušený boxer, s vyspělou technickou stránkou a obávanou pravačkou, která se stala doslova jeho symbolem. Ostatně o síle pravé ruky se ve všech listech hovořilo jak před utkáním, tak i po něm, jakožto o jednom z klíčových faktorů vítězství. Ani jeden z listů ovšem Schmelinga před utkáním vyloženě nefavorizoval. Deníky *Völkischer Beobachter* a *Die Zeit* byly obezřetné v přehnaných očekáváních. Dokonce bych řekl, že se spíše snažily uměle vyrovnávat Schmelingovo šance na úspěch proti soupeři, který byl jinak v očích sportovní veřejnosti jasným favoritem. Toto navyšování šancí se projevovalo zejména ve *Völkischer Beobachter* informacemi ze zákulisí tréninků od zvláštního zpravodaje Hellmisa přímo z místa, nebo zprávami o tom, že Schmeling studoval Louisovo předchozí souboje a ví, kde má Louis slabiny. Všechny zprávy však zůstávaly pouze v rovině nadějí na vítězství, nikoli však v rovině sebevědomých výroků o jasném německém triumfu. Lidové noviny se pak Schmelingovi před zápasem věnovaly minimálně, svou pozornost zaměřovaly spíše na protivníka Joea Louise.

Změnu však s sebou přineslo senzační Němcovo vítězství. *Völkischer Beobachter* Schmelingovo triumf komunikoval na titulní straně listu několik dní po sobě, z čehož plyne důležitost a význam tohoto vítězství pro nacistický režim. Schmeling byl zobrazován jako hrdina, který vyhrál nejen za sebe, ale zejména za celé Německo, což dokládá i telegram, který obdržel od Goebbelse. Stal se doslova symbolem německé síly. Také *Die Zeit* hovořil o Schmelingovi a jeho vítězství jako o senzaci století. Schmelingův návrat byl jak dle *Die Zeit*, tak dle *Völkischer Beobachter*, velkou událostí — přílet vzducholodí Hindenburg do Frankfurtu nad Mohanem, i následný přílet na berlínský Tempelhof, byl prostřednictvím obou listů vyobrazen jako spektakulární. Schmelingovo velkolepé přivítání za účasti říšských představitelů i audience u Hitlera vytvořily z boxera v danou chvíli nejobletovanějšího sportovce a symbol silného a “neporazitelného” Německa. Lidové noviny se Schmelingem jako takovým nezabývaly téměř vůbec ani po samotném zápase, když se věnovaly primárně pochybnostem o fair-play a podezřením o ovlivnění zápasu. Je ovšem třeba říct, že v žádné ze zpráv nebyl z nekalostí obviněn přímo Schmeling.

Z celkového pohledu tak můžeme říct, že zobrazení Schmelinga v analyzovaných listech se výrazně lišilo před a po zápase. Před zápasem byl vyobrazován zcela standardně, jako sportovec, připravující se na těžké utkání; po vítězném souboji se z něj stal minimálně na několik dní německý národní hrdina číslo jedna.

VO2: Jak bylo komunikován zápas a vítězství Maxe Schmelinga v nacistickém, sudetoněmeckém a českém tisku?

Z analyzovaných obsahů víme, že utkání Schmeling-Louis bylo intenzivně propagováno, dle slov redaktorů z Lidových novin až barnumským způsobem, zejména ve Spojených státech a zdejším tisku. Je pochopitelné, že američtí promotéři potřebovali vzbudit zájem o událost zejména v domácím prostředí, aby se jim podařilo vyprodat stadion, či vybrat co nejvíce sázkových vkladů. Troufám si tvrdit, že v Evropě, respektive v Německu, se o zápase mluvilo a psalo z celkového pohledu významně méně a po kratší dobu. Dokládá to i fakt, že nacistický *Völkischer Beobachter* se o zápase svého prominentního boxera zmiňuje poprvé až 4 dny před jeho původním termínem.³²⁴

Proč tomu tak bylo? Soudím, že jedním z hlavních důvodů bylo, že evropská sportovní veřejnost svou pozornost zaměřovala primárně na blížící se berlínské olympijské hry. Ostatně i ve *Völkischer Beobachter* lze nalézt ve zkoumaném období množství článků, týkající se finalizace příprav olympijských sportovišť, návštěv nacistických pohlavárů v olympijské vesnici nebo informace o kvalifikacích a nominacích sportovců na blížící se olympiádu.

Druhým, a možná ještě důležitějším důvodem, byla již ona zmiňovaná skutečnost, že Schmelingovo vítězství bylo neočekávané. Německý (potažmo sudetoněmecký) tisk tak možná nechtěl kolem zápasu vyvolávat velký poprask a zvyšovat naděje na výhru německého boxera, které před utkáním nebyly příliš vysoké.³²⁵

Změnu přinesl ve vnímání zápasu však přinesl jeho výsledek. Překvapivá Schmelingova výhra byla “vodou na mlýn”, zejména pro nacistický tisk. Schmeling se stal národním hrdinou, který ukázal sílu Německa, když dokázal porazit amerického boxera, a

³²⁴ Zkoumána byla pouze červnová vydání. Nelze tedy vyloučit, že se deník o události zmínil již v předchozích měsících před zápasem, například v souvislosti s potvrzením termínu zápasu.

³²⁵ Stojí za připomenutí, že Hitler ani Goebbels nebyli s konáním zápasu Schmeling-Louis nadšeni, obávaje se porážky německého reprezentanta od boxera tmavé pleti (viz. kapitola 3.1.4.)

obzvlášť boxera s rasovým původem, který byl pro nacistickou ideologii podřadný. Že se jednalo o velké vítězství dokazuje fakt, že Völkischer Beobachter věnoval zprávám úvodní strany listu, určené standardně pro klíčové politické zprávy z Říše. Popis průběhu zápasu, obrázky z ringu, rozhovor se Schmelingem — to všechno vykreslovalo Schmelingův triumf jako vítězství celého Německa.

Redakce sudetoněmeckého Die Zeit sice neotiskla zprávy o zápase na přední stránky listu, a ani rozsahem či množstvím nelze zprávy o Schmelingově výhře srovnávat s VB, v obsahu ovšem lze vyčíst určitý proněmecký emocionální význam. Die Zeit se v analyzovaných obsazích častokrát “vysmíval” americkému tisku, že bude muset nyní trapně čtenářům vysvětlovat, proč jejich téměř stoprocentně pravdivé předzvěsti o Louisově vítězství vzaly za své.

Lidové noviny se spíše než průběhu samotného utkání věnují již zmíněným spekulacím o ovlivnění zápasu, resp. o údajném podplacení Joe Louise, aby se Schmelingem prohrál. Troufám si tvrdit, že se jednalo svým způsobem o určitou formu odboje proti nacistickému režimu, který byl v Německu v danou chvíli již tři roky u moci. Lidové noviny dle mého názoru nechtěly přistoupit ke glorifikaci německého bojovníka, byť přímo proti Schmelingovi v žádném z článků nevystupovaly. Převzaté informace z britského tisku o možném podplacení Louise tak byly v listu prezentovány nikoliv jako zcela jistě pravdivé, ale spíše jako zdvižený varovný prst, poukazující na možné propagandistické aktivity nacistů, zasahující do tak čisté aktivity, jakým je sport.

VO3: Jaké propagandistické prvky či projevy se v analyzovaných médiích objevují?

Očekávání, že se s propagandistickými prvky nebo projevy během analýzy setkáme, byla na místě. Boxerský zápas Schmeling-Louis měl totiž jednu zásadní okolnost — jednalo se o zápas mezi bělochem, reprezentantem německého národa, a černochem, reprezentantem americké velmoci, avšak v očích nacistické propagandy se zástupcem podřadné rasy. Tato skutečnost tak dávala zápasu o něco specifitější ráz. Otázkou ovšem bylo, v jaké intenzitě se dané projevy budou projevovat.

Pokud jsme tak chtěli hledat projevy nacistické propagandy, bylo třeba zaměřit pozornost zejména na nacistický deník Völkischer Beobachter, ale i na sudetoněmecký Die

Zeit. Naopak se dalo s jistotou vyloučit, že bychom se s proněmeckou propagandou setkali v Lidových novinách.

Výrazným motivem byl již od prvních analyzovaných zpráv ve Völkischer Beobachter rasový rozdíl. V kapitole 4.4.2. jsme zmínili rozdělování soupeřů a jejich týmů na “bílou a černou stranu”. Za tímto rasovým dělením můžeme spatřovat např. snahu vytvořit mezi protivníky nejen rozdíl po stránce sportovně-kvalitativní, ale i rozdíl společensko-politický, resp. ideologický. Bylo pravděpodobně potřeba poukázat na to, že oba sportovci pocházejí z jiných prostředí, a že rozdíl v rasách a predispozicích obou sportovců může být tím klíčovým faktorem při jejich souboji. Nejednalo se však jen o používání slovních spojení *černý* (někdy hanlivě *negr*) a *bílý*. Za zmínku stojí použitá fotografie v listu Die Zeit (viz. Příloha č. 6), na které vedle sebe stojí Schmeling s Louisem a kde je Schmeling je kompletně oblečen, kdežto Louis je oblečen pouze ve spodním prádle. Byla tato fotografie zvolena záměrně, aby poukazovala na společenský rozdíl? Je to možné. Ostatně onen zmíněný společenský rozdíl se snažilo zvýraznit i Die Zeit, když se poměrně obsírně věnovalo nepokojům v černošské čtvrti po Louisově prohře. Vidím za tím snahu zvýraznit “nevhodné” chování příslušníků černošské rasy, kterého by si nejspíše, podle redaktorů a s nadsázkou řečeno, spořádaný a vychovaný německý občan nedovolil.

Vyjma rasového tématu můžeme zmínit kresbu Schmelinga, na které je vyobrazen s ostrými árijskými rysy (viz. Příloha č. 2), které však v realitě postrádal. Schmeling nebyl minimálně v obličejí vyloženě árijským typem, avšak jeho silná tělesná konstituce, reprezentující ideál německého bojovníka, byla pro prezentaci ideologie příhodná.

Je také zajímavé, že před zápasem se v žádném z analyzovaných listů nedočteme, že by se říšští představitelé jakýmkoliv způsobem vyjadřovali ke Schmelingovu souboji. Téměř to působí tak, že se od projevů či přání raději distancovali, což pravděpodobně souviselo s obavami z porážky. Ovšem poté, co Schmeling zvítězil, čekalo jej hned na hotelu množství blahopřání. Některá z nich byla ve výše zkoumaných médiích otištěna. Mezi nimi např. telegramy od Hitlera a Goebbelse. Otištění těchto zpráv mělo symbolizovat, že Schmeling zvítězil pro Německo a že jeho vítězství je vítězství Německa. Ostatně to, že jedinec musí pracovat pro celek, a tím pádem i jeho úspěchy jsou úspěchy celku, jsou pro totalitní režim příznačné.

Za projev propagandy lze nepochybně považovat i aranžmá Schmelingova návratu. Dle zpráv, které jsou ve zkoumaných denících k nalezení, připomínal jeho návrat návrat

válečného hrdiny, který porazil velkého nepřítele. Lze namítnout, že návraty úspěšných sportovců a s nimi spojené show, jsou aktuální stále i v moderních demokratických zemích. Tyto oslavy však v sobě neskrývají ony přehnaně nacionalistické a částečně i militantní tóny, které byly, dle zpráv, patrné v červnu 1936 na berlínském Tempelhofu.

4.5 Analýza mediálních obsahů: LOH 1936 a běžec Jesse Owens

4.5.1 Výzkumné otázky

VO1a: Jakým způsobem byla prezentována postava Jesse Owense v německy psaných tištěných mediálních obsazích?

VO1b: Jakým způsobem byla prezentována postava Jesse Owense v Lidových novinách?

VO2: Jak byla postava Jesse Owense vyobrazena v dokumentárním filmu Olympia?

VO3: Jak nacistický režim využil či zneužil postavu Jesseho Owense pro vlastní propagandu?

4.5.1 Analýza oficiálního orgánu LOH 1936: Olympia Zeitung

Již víme, že periodikum Olympia Zeitung bylo oficiálním listem olympijských her. Můžeme proto předpokládat, že jeho čtenářstvo netvořilo výhradně německé publikum, ale že si jej mohli číst (nebo bez znalosti německého jazyka minimálně prohlížet) taktéž zahraniční účastníci her, doprovodné týmy nebo další hosté. O tom svědčí i skutečnost, že fotografie, kresby, karikatury apod. byly doprovázeny kromě německého, i anglickými a francouzskými popisky.

Toto východisko nám navíc umožňuje předpokládat, že nebylo ani v zájmu říšského ministerstva propagandy, aby se v Olympia Zeitung objevovaly zjevné propagandistické projevy, které by snad narušily onu snahu nacistických pořadatelů, ukázat Německo v tom nejlepším světle jako zemi, která nediskriminuje či neutiskuje žádné rasy, nebo jinak neporušuje žádnou z myšlenek olympismu.

Již od prvních zpráv uvedených v Olympia Zeitung, které se týkaly Owense, lze tuto tezi potvrdit. Owens byl již před samotnými hrami atletickou hvězdou a redakce novin si jeho roli favorita uvědomovala. Poskytla tak například Owensovu fotografii z paluby lodi

“Manhattan”, na které plul do Evropy americký olympijský tým.³²⁶ Owens na této fotografii trénuje skok do dálky s popiskem: „*Owens, světový šampion ve skoku dalekém, trénuje na palubě.*”³²⁷ (viz. Příloha č. 11) Můžeme se domnívat, že se redakce snažila jeho výsadní postavení mezi americkými sportovci alespoň částečně snížit umístěním a velikostí fotografie — je totiž v porovnání s ostatními fotografiemi rozměrově téměř nejmenší a je umístěna na levé straně dvoustrany v její spodní části. Na první straně můžeme vidět americké olympioniky bílé pleti, z nichž nejvýraznější je téměř půlstránková fotografie vrhače koulí Jacka Torrance.

Stejně vydání *Olympia Zeitung* pak nabízí reportáž od zpravodaje s přezdívkou *Bibö*. Ten píše, že se na palubě Manhattanu rozdávaly ve velkém množství autogramy sportovců ostatním cestujícím. A největší zájem byl samozřejmě o ten Owensův. *Bibö* píše: „*Jeden rekord už Owens má — ten v počtu autogramů.*”³²⁸ Owens tak byl zřejmě skutečnou hvězdou her již na palubě lodi před příjezdem do Evropy.

Samotný příjezd americké výpravy do Německa, potažmo do Berlína, doprovázel velký zájem. Z předchozích kapitol navíc víme, že o účast USA na hrách německý režim opravdu stál. Z fotografií otisknutých v pátém vydání listu pak lze soudit, že přivítání americké výpravy bylo vskutku pompézní — autobusy se zámořskými sportovci byly dle fotografií při příjezdu před berlínskou radnicí lemovány davy přihlížejících.³²⁹ V textu článku se dále dozvídáme, že redaktoři měli možnost hovořit přímo s Owensem. Označují jej jako skromného a laskavého sprintera.³³⁰ Když ho označili jako nejrychlejšího muže na světě, skromně toto tvrzení odmítl s tím, že to, zda je skutečně nejrychlejší, zjistí nejdříve v Berlíně, protože se zde setká s těžkými soupeři nejen z USA, ale i z ostatních národů.³³¹ Dle *Olympia Zeitung* byl na německých stanicích odvysílán rozhovor s Owensem hned po prvních pozdravech Američanů. I to, že byl právě Owens vybrán pro rozhovor do německého rozhlasu potvrzuje, že byl skutečnou hvězdou americké výpravy.

³²⁶ An Bord der Manhattan. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 24.7.1936, č. 4., s. 65

³²⁷ tamtéž

³²⁸ *Bibö*. Von Bord der „Manhattan“. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 24.7.1936, č. 4., s. 72

³²⁹ Vor Dem Rathaus: Die offizielle Begrüßung der Amerikaner. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 25.7.1936, č. 5., s. 81

³³⁰ Willkommen U.S.A. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 25.7.1936, č. 5., s. 75-76

³³¹ tamtéž

Po obsahové stránce netvořily Olympia Zeitung pouze informace o sportovcích nebo výsledcích z olympijských sportovišť. Redakce se snažila list čas od času zpestřit zábavnými rubrikami, komiksy nebo kresbami. Pro jeden takový zábavný text byla využita právě postava Owense. Sloupek nesoucí název *Redaktionelle Sehnsucht*, což lze přeložit jako Redakční stesky či Redakční touhy, totiž zapracovává předobrazy sportovců a jejich předností a schopností do žurnalistické práce.³³² Owens by se v tomto směru žurnalistům údajně hodil proto, že by „mohl běhat od redaktorů k sazečům, od sazečů do obrazárny, z obrazárny k překladatelům a od překladatelů k sazečům. A pak by začal znovu.“³³³ Tento žertovný komentář je doplněn drobnou kresbou, na které Owens běží s listy papírů po chodbě plné dveří, pravděpodobně od jednotlivých oddělení redakce (viz. Příloha č. 12). Sloupek je doplněn ještě o další olympioniky, kteří by mohli uplatnit své přednosti v redakčním procesu — např. o silného vzpěrače Rudolfa Ismayra nebo cyklistu Toniho Merkense a jeho rychlosti na kole, využitelné třeba při distribuci novin.³³⁴ Je zajímavé, že všichni tito ostatní sportovci jsou Němci. Lze z toho něco vyvodit? Například to, že kdykoliv to bylo možné, primárním zájmem bylo prezentovat zejména německé sportovce, a to i v případě podobně zábavného novinářského žánru. Owens měl však v tomto směru trochu jiné postavení, neboť jednak byl v té době považován sportovními žurnalisty i fanoušky za nejrychlejšího muže planety, a současně si redaktoři uvědomovali, že publikum upíná svou pozornost k elitám, i těm sportovním. Téměř s jistotou tak můžeme říct, že zájmem redakce nebylo Owense ani ostatní sportovce tímto vtípem nijak zesměšnit nebo ponížít, ale spíše odlehčit jinak ryze sportovně-zpravodajsky zaměřený list, a kromě německých sportovců, kteří byli domácím publiku všeobecně známí, využít i obraz jednoho z největších adeptů na olympijský triumf, amerického běžeckého favorita Owense.

Kromě zmíněného sloupku byla Owensova obdivuhodná rychlost námětem pro další kreslený vtíp (viz. Příloha č. 13). Dva muži se na daném obrázku podivují nad čarou, kterou za sebou nechal nějaký rychlý objekt. „*To byl Rosemeyer*³³⁵?” ptá se první. „*Ne, Jesse Owens.*” odpovídá druhý.³³⁶ Kromě samotné podstaty vtípu, kterou není nutné příliš

³³² Redaktionelle Sehnsucht. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 25.7.1936, č. 5, s. 84

³³³ tamtéž

³³⁴ tamtéž

³³⁵ Bernd Rosemeyer byl německý automobilový závodník, který v třicátých letech 20. století překonal hned několik rychlostních rekordů. Při posledním pokusu o opětovné překonání rekordu v lednu 1938 však na následky smrtelné nehody zemřel.

³³⁶ *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 28.7.1936, č. 8, s. 127

vysvětlovat, lze ovšem stejně jako ve výše uvedeném případě spatřit jednu skutečnost — kromě Owense je součástí příběhu znovu zástupce německého sportu, v tomto případě motorsportu. Jako by se tak zdálo, že má redakce snahu Owensovu sportovní fenomenalitu vždy vyrovnat úspěšným německým zástupcem.

Že byl Owens jednou z nejpoblárnějších postav berlínských her už před jejich zahájením, potvrzuje i fotografie v šestém vydání listu *Olympia Zeitung*, na níž sedí na střeše autobusu, ze které podává autogramy fanouškům (viz. Příloha č. 14). Popisek fotografie je výmluvný: „*Ani na střeše autobusu nemá Jesse Owens klid.*”³³⁷

Sběru Owensových autogramů se věnuje i další z kreslených vtípů (viz. Příloha č. 15). Mladý sběratel, dle oblečení a světlých vlasů typický německý chlapec, sbírá autogramy v olympijské vesnici. Při pohledu na skupinu sportovců tmavé pleti se ptá: „*Který z nich je Owens?*”³³⁸ Mohli bychom říct, že pointa spočívá pouze v tom, že chlapec přesně neví, jak Owens vypadá, protože ho možná nikdy neviděl. Dovolím si však tvrdit, že to není primární podstata tohoto “vtípu” a že kresba má svůj rasový podtext. Vyobrazení černošští sportovci jsou dle autora identičtí, a to jak kvůli barvě kůže, tak i vzhledem k podobné tělesné konstituci. Při hlubším zkoumání obrázku si nelze nevšimnout ani dalších prvků, které až hanlivě vykreslují rysy černošských sportovců — např. přehnaně silné rty nebo neproporční velikost rukou v porovnání se zbytkem těla. Stereotyp spočívající v tom, že zástupci podřadné a ostrakizované rasy mají identické rysy, byl v případě nacistické propagandy používán například i v případě Židů (typickým rysem byl např. velký zahnutý nos). Lze se proto domnívat, že pointa kresby má spíše spočívat právě v oné zdánlivé identičnosti černošských sportovců a z ní plynoucího, v očích autora žertovného, zmatení, který z nich je Owens.

Ironizace černošských sportovců a jejich rasy byla námětem i pro další kresbu s popiskem *Nachtspek im Olympischen Dorf*, volně přeloženo jako Noční postrach v olympijské vesnici.³³⁹ (viz. Příloha č. 16). Na zmíněné kresbě se procházejí dva černošští sportovci, na nichž jsou v noční tmě zřetelné pouze jejich oči a světlé oblečení. Ti jsou spatřeni malým chlapcem, který se onoho zjevení vyleká. Z dnešní perspektivy bychom

³³⁷ *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 25.7.1936, č. 5, s. 104

³³⁸ Das sind Kanonen. Wir beschleichen das Training der Leichtathleten. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 29.7.1936, č. 9, s. 143

³³⁹ *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 28.7.1936, č. 8, s. 127

konstatovali, že se jedná o nevhodný rasistický projev. Otázkou ovšem zůstává, zda bylo z pohledu redakce olympijského listu opravdovým a přímým cílem zesměšnit sportovce a jejich rasu, nebo se jednalo jen o pokus o vtip, který neměl mít vyloženě urážlivý charakter.

S blížícím se startem olympijských soutěží v listu logicky přibývalo stále více zpráv týkajících se samotného sportování a příprav sportovců na olympijské soutěže. Při analýze si nelze nevšimnout, že nemalý prostor dostala kromě domácích německých sportovců také příprava japonské výpravy. Z propagandistického hlediska se nelze ničemu divit, neboť v Japonském císařství byla ve třicátých letech 20. století aplikována krajně pravicová ideologie, v mnoha ohledech podobná s nacismem, a Japonsko tak bylo společně s Mussoliniho Itálií německým spojencem. To tedy mohl být důvod, proč se japonským sportovcům věnovali redaktoři Olympia Zeitung poměrně často. Ani prezentace amerických sportovců ovšem nebyla nijak výrazně upozaděna, což bylo pravděpodobně způsobeno i tím, že v americké výpravě bylo hned několik velkých favoritů na medailová umístění.

Owens byl rozhodně jedním z nich, a tak se novináři Olympia Zeitung zajímali i o jeho trénink. V devátém vydání listu je popisován Owensův tréninkový běh: „*Právě teď je tu zajímavost: Jesse Owens, zázračný černošský běžec, je na startu běhu na 200 metrů spolu s favority závodu na 400 metrů, Williamsem, Luallem a Fitchem. Jedou na plné obrátky a v pekelném tempu. Až do 180 metrů jsou na stejné úrovni, ale v posledních 20 metrech sprinter Owens zabere, nohy mu začnou bubnovat, odpoutá se od ostatních a v cíli je několik metrů před svými druhy. Sakra, ten černoš má všechno!*”³⁴⁰ Z textu je patrný reportérův ryzí sportovní obdiv k Owensově rychlosti — obdiv, který vzbuzoval otázku, jak je vůbec možné, aby člověk takové rychlosti dosáhl?

Odpověď na tuto otázku se snaží najít reportáž z olympijské vesnice, ve které měl reportér Olympia Zeitung možnost s Owensem pohovořit.³⁴¹ Reportér popisuje, že Owens zpočátku vyprávěl o svém životě a pobytu v olympijské vesnici, kterou hodnotil jako krásnou. Novináře však zajímalo, proč jsou on a další černošští sprinteři tak rychlí? Poté, co se údajně Owens odpovědi vyhýbal, mu reportér nabídl vlastní vysvětlení: „*Řekli jsme mu, že jeden z našich největších odborníků, německý říšský sportovní učitel Waitzer, na tuto*

³⁴⁰ Das sind Kanonen. Wir beschleichen das Training der Leichtathleten. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 29.7.1936, č. 9, s. 143

³⁴¹ Warum sind Sie so schnell, Herr Jesse Owens? *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 1.8.1936, č. 12, s. 196

otázku kdysi odpověděl tak, že američtí vědci připisují výjimečnou převahu černochoů při běhu příznivější anatomické stavbě těla. Prokázali, že u černochoů je úhel sklonu mezi pávní a stehny výraznější a že tento příznivý úhel umožňuje účelnější svalovou práci při běhu. Tato příznivější konstrukce údajně vede ke kroku, který je o 8 až 10 centimetrů delší při stejném úsilí. Toto tvrzení je biologicky oprávněné. Zda tato tvrzení sama o sobě vysvětlují nadřazenost černých sprinterů, je otevřenou otázkou.”³⁴² Na první dojem by se mohlo jevit, že výše citované biologické a antropologické předpoklady nejsou nic jiného než německý alibismus, poukazující na genetické odlišnosti černošské rasy oproti ideální árijské rase. Ostatně ono tvrzení říšského sportovního učitele Waitzera není v textu doloženo ani žádným odkazem na konkrétní studii. Skutečností však je, že studie, které se věnují otázkám sportovní výkonnosti sportovců, respektive pak atletů afrického původu, skutečně existují. Tvrdit, jak moc se jejich závěry liší a nakolik se jednalo v tomto případě o pravdivé nebo nepravdivé tvrzení, by samozřejmě vyžadovalo samostatnou studii těchto odborných prací. Každopádně Owens, byť připustil, že je aktuální čtyřnásobný šampion a jeho američtí spoluběžci Metcalfe s Peacockem jsou taktéž černoši, s touto myšlenkou nesouhlasil. „Nemyslím si, že to lze vysvětlit rasovými znaky. Myslím, že dokonce můžeme říct, že je to náhoda. Znam spoustu mladých běžců s anglickou krví, kteří mají tak velké šance, že je lze očekávat na příštích olympijských hrách. Vždy je mezi vítězi určité procento černochoů, ale nemyslím si, že je správné usuzovat z toho, že jsme rození sprinteri,“ mínil Owens.³⁴³ Owens byl dle redaktora příliš zdvořilý na to, aby se dále dohadoval. V závěru rozhovoru navíc vyslovil přání, aby byli čtenáři listu pozdravováni, což stvrdil svým podpisem, který byl v závěru článku otisknutý.³⁴⁴

Po tomto rozhovoru již v Olympia Zeitung následovaly konkrétní sportovní zprávy z olympijských závodů. Už od prvních rozběhů bylo jasné, že Owens bude aspirantem na olympijské zlato. *Japaner sind Startkünstler — Jesse Owens ist der Wunderläufer* (Japonci jsou umělci na startu — Jesse Owens je zázračný běžec), tak zní výrazný titulek článku ve 14. vydání listu.³⁴⁵ V reportáži se dočítáme o průběhu dvanáctého rozběhu závodu na 100 metrů, ve kterém běžel právě Owens. List píše, že Owensův start byl očekáván se zvláštním

³⁴² Warum sind Sie so schnell, Herr Jesse Owens? *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 1.8.1936, č. 12, s. 196

³⁴³ tamtéž

³⁴⁴ tamtéž

³⁴⁵ *Japaner sind Startkünstler – Jesse Owens ist der Wunderläufer*. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 3.8.1936, č. 14, s. 236

napětím, protože sprinter získal už před závody mnoho obdivu a pomyslných vavřínů. Teď chtělo obecnstvo vědět, jestli je opravdu tak skvělý běžec, jak se říkalo. Owens dosáhl časem 10,3 sekundy olympijského rekordu.³⁴⁶

O tom, že v následném semifinálovém běhu překonal rekordní čas ještě o jednu desetinu sekundy, informuje list ve stejném čísle.³⁴⁷ Přestože Owensův rekordní čas nebyl v důsledku silného větru vanoucího do zad uznán³⁴⁸, stal se námětem pro další z kreslených vtipů (viz. Příloha č. 17). Na obrázku promlouvá policista s bločkem v ruce k Owensovi: „*Pane Owensi, 10,2 sekundy je nadměrná rychlost!*” „*Omlouvám se, ale moje brzdy nefungují dobře,*” odpovídá Owens. Pointa vtipu je očividná, na obrázku si ale můžeme znovu všimnout rysů, které byly pro vyobrazování černošských sportovců v tomto listu typické – výrazné rty a přehnaně dlouhé ruce s velkými dlaněmi.

Reportážní fotografie tvořily podstatnou část každého vydání a fotografie Owense, jakožto fenomenálního běžce, nemohly v listu chybět. Ve čtrnáctém vydání byla otištěna fotografie, na které Owens přijímá gratulace po kvalifikačních bězích s popiskem, že jich již musel obdržet na stovky (viz. Příloha č. 18). I tato fotografie potvrzuje, že se díky svým, v dané době neuvěřitelným výkonům stal populární postavou her.

Přestože Owens patřil v *Olympia Zeitung* k jedné z nejčastěji komentovaných či připomínaných individualit, o jeho první zlaté medaili list neinformuje nikterak rozsáhle. Dokonce lze říct, že lze tuto novinku téměř přehlédnout — rozhodně pak v porovnání s informativním titulkem, že německý běžec Borchmeyer běžel ve finálovém běhu.³⁴⁹ Redakce uvádí, že Američanovo vítězství bylo očekávané, a protože na druhém místě skončil další Američan tmavé pleti Metcalfe, třetí místo znamenalo boj o šampiona bílé rasy.³⁵⁰ Z této konstrukce tak lze usuzovat, že novináři nepřímo rozdělovali závodní pole na běžce bílé rasy a běžce ostatních ras. Jako by předpokládali, že nelze konkurovat černošským běžcům, kteří si tak trochu běželi vlastní závod.

³⁴⁶ *Japaner sind Startkünstler – Jesse Owens ist der Wunderläufer. Olympia Zeitung.* Berlín: Reichssportverlag. 3.8.1936, č. 14, s. 236

³⁴⁷ Jesse Owens - 100 Meter in 10,2 Sekunden. *Olympia Zeitung.* Berlín: Reichssportverlag. 3.8.1936, č. 14, s. 238

³⁴⁸ Rückenwind! Jesse Owens 10,2 – Weltrekord nicht annerkant. *Olympia Zeitung.* Berlín: Reichssportverlag. 4.8.1936, č. 15, s. 260

³⁴⁹ Borchmeyer im Endlauf. *Olympia Zeitung.* Berlín: Reichssportverlag. 4.8.1936, č. 15, s. 262

³⁵⁰ Aber wie erwartet: Jesse Owens 10,3 Sekunden vor Metcalfe und Osendarp. *Olympia Zeitung.* Berlín: Reichssportverlag. 4.8.1936, č. 15, s. 262

Pátého srpna se v *Olympia Zeitung* objevily zprávy o druhém medailovém úspěchu Owense. Výrazný nadpis stránky *Weltrekord von Owens 8,06 m* (Owensův světový rekord 8,06 m) odkazoval na úctyhodný výkon ve skoku dalekém, ve kterém Owens bojoval do poslední chvíle s Němcem Longem.³⁵¹ Podle článku propukl stadion v nepředstavitelný jásot, když Owens vytvořil nový světový a olympijský rekord v délce 8,06 metru.³⁵² A to i přesto, že porazil německého favorita Longa. To je jen další důkaz toho, že Owens byl na berlínské olympiádě fenoménem, kterému drželi palce i domácí fanoušci. Owensův rekordní skok se stal námětem pro kreslený vtip, který vykresluje situaci, jak by to vypadalo, kdyby se Owens zúčastnil plaveckých závodů. Díky dalekému skoku do vody by se totiž jistě brzy dostal do čela závodu (viz. Příloha č. 19).

List otiskuje tři fotografie z druhého dne her, ve kterém získal Owens zlato z běhu na 100 metrů. Kromě fotografie ze startu (viz. Příloha č. 20) a z cílové čáry (viz. Příloha č. 21), lze vidět i fotografii z ceremonie (viz. Příloha č. 22). Owens má na hlavě vavřínový věnec a salutuje, pravděpodobně směrem k americké vlajce. Za zmínku stojí, že na stejné stránce listu je otištěna fotografie Hitlera sedícího v loži a sledujícího zmíněné sprinterské finále, které mu, jak již víme, mnoho radosti s ohledem na dominanci běžců tmavé pleti neudělalo.

O den později se dozvídáme, že Owens získal třetí zlatou medaili.³⁵³ Poprvé je tato informace uvedena na spodku titulní strany. K tématu se list vrací uvnitř vydání, když navíc zmiňuje, že Owens překonal v běhu na 200 metrů další olympijský rekord v čase 20,7 sekundy.³⁵⁴

Zajímavější je ovšem fotografie na jedné z následujících stran, na které jsou zachyceni v přátelském rozhovoru Jesse Owens a německý skokan do dálky Luz Long (viz. Příloha č. 23). Z předchozích kapitol již víme, že Long Owense podpořil po neúspěšných počátečních skocích a že Owens díky němu získal ztracené sebevědomí, které vyvrcholilo rekordně dlouhým skokem a porážkou německého soupeře. Lze se domnívat, že ani tato fotografie, na které se družně a s úsměvem baví představitel árijské rasy se zástupcem černošské rasy, neudělala říšským propagandistům radost, ačkoliv je zcela dobře možné, že

³⁵¹ Weltrekord von Owens 8,06 m. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 5.8.1936, č. 16, s. 287

³⁵² tamtéž

³⁵³ Jesse Owens' dritte Goldmedaille. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 6.8.1936, č. 17, s. 305

³⁵⁴ Zum dritten Male Owens. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 6.8.1936, č. 17, s. 311

ve snaze utlumit jakékoliv náznaky nepřátelství vůči jiným rasám nebo národům v průběhu her, bylo naopak otištění této fotografie vítané. Ať už to bylo jakkoli, byl to jasný důkaz o tom, že sportovní a přátelský duch byl i na této olympiádě přeci jen silnější než jakékoliv ideologické vlivy.

K zisku tří zlatých medailí se Olympia Zeitung vrací sloupkem, ve kterém jsou Owensovy úspěchy přirovnávány k úspěchům finského běžce Paavo Nurmiho, který získal devět zlatých a tři stříbrné olympijské medaile. Nicméně přestože je text uveden titulkem *Owens auf Nurmis Spuren*, tj. Owens v Nurmiho stopách, Nurmi byl oproti Owensovi běžec na dlouhé tratě. Text tak chronologicky připomíná úspěchy a rekordy obou sportovců, byť v odlišných sportovních disciplínách, a je doplněn Owensovou další kresbou, tentokrát se třemi olympijskými medailemi v ruce.³⁵⁵ (viz. Příloha č. 24) Oproti předchozím kresbám tento obrázek nevyvolává dojem, že by byla postava černošského sportovce vizuálně dehonestována, je ale hodně zjednodušená a reálné podobě Owense se ani zdánlivě nepodobá.

Zisk čtvrté zlaté olympijské medaile jedním sportovcem na jedněch olympijských hrách je obdivuhodnou záležitostí, o které by se psalo a mluvilo, troufám si tvrdit, nejen ve sportovních médiích. To však nelze potvrdit v Owensově případě. V této práci již bylo uvedeno, že čtvrtý zlatý triumf získal Owens ve štafetovém závodě 4 x 100 metrů. Vítězství tak bylo výsledkem týmové spolupráce, a tak to pojali i redaktoři Olympia Zeitung. Čtenář se tak dozvídá o novém světovém rekordu americké štafetové čtveřice v čase 40 sekund, který byl vytvořen už v kvalifikačním běhu.³⁵⁶ Článek se zmiňuje o tom, že na LOH v Los Angeles v roce 1932 tvořili americkou štafetu čtyři bílí běžci, nicméně že tentokrát byli do týmu zařazeni i dva černošští sprinteři (Negersprinter), Owens a Metcalfe.³⁵⁷ Owensův start ve štafetě pak byl, dle Olympia Zeitung, právě jedním z předpokladů celkového amerického vítězství. „*Jasně — chtělo to zázračného běžce jako Owens,*” píše se v jednadvacátém vydání Olympia Zeitung, které informuje o *nejneuvěřitelnějším světovém rekordu ze všech*, kterým byl čas 39,8 sekundy.³⁵⁸ Tato zmínka sice Owense do jisté míry oslavuje, z celkového

³⁵⁵ Owens auf Nurmis Spuren. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 7.8.1936, č. 18, s. 337

³⁵⁶ Zweimal Weltrekord über 4x100 Meter! *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 9.8.1936, č. 20, s. 383

³⁵⁷ tamtéž

³⁵⁸ Der unglaublichste aller Weltrekorde. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 10.8.1936, č. 21, s. 403

pohledu ale není nijak výrazně upozorněno na jeho čtvrtou zlatou medaili. Působí jako záměr redakce úspěch tohoto jednotlivce, obzvlášť pak tmavé barvy pleti, nezvýrazňovat, přestože se stal v danou chvíli absolutním vítězem celých berlínských olympijských her. Stejně vydání otisklo fotografii vítězného amerického štafetového týmu, na které stojí Owens zcela vlevo (viz. Příloha č. 25).

Přestože se v souvislosti s výše popisovanou zlatou štafetou Owensovi nedostávalo tolik pozornosti, při celkovém hodnocení olympijských soutěží Olympia Zeitung konstatuje, že Owens byl největším atletem mezi lehkootletickými sportovci.³⁵⁹ Následující citace hovoří za vše: „*Myslíme na bitvu běžců, kteří běhali po trati. Nikdy předtím se neběhalo tak rychle a v čele všech běžců je nesporně Jesse Owens, černoš z USA, skutečný běžecký zázrak. Oba sprinterské závody vyhrál, jak chtěl. A jeho protivníci rozhodně nebyli slabí.*”³⁶⁰ I německá sportovní veřejnost tak byla Owensovo výkony skutečně uchválena a není zde ani náznak antipatie.

Naopak sympatie, které k Owensovi publikum v průběhu her chovalo, potvrzují slova v článku, který informoval o odjezdu části americké výpravy.³⁶¹ „*Owens, zdvořilý, vždy přátelský gentleman Owens, Metcalfe, Draper, Wykoff, celá americká sprinterská garda už opustila Berlín. S jejich vavřínovými věnci a Owensovo dubovým lesem.*”³⁶² Skutečně, Owens obdržel od Berlíňanů na památku svých olympijských úspěchů tři mladé duby. Proč dostal právě tři duby, list neuvádí — mohli bychom se domnívat, že je to symbolika tří zlatých medailí, které získal za individuální disciplíny. Každopádně i tato skutečnost se stala námětem pro kresbu. Prochází se na ní již starý Owens mezi vzrostlými duby a vzpomíná, že se jedná o ty dubové ratolesti, které dostal v Berlíně (viz. Příloha č. 26).

Poslední dva relevantní příspěvky, které byly v analyzovaném listu objeveny, uzavírají Owensovo absolutní podmanění nacistických her. V prvním případě se jedná o Owensovo fotografii s popiskem „*Největší běžec všech dob – tak lze Owense nazvat (...)* *Je nejúspěšnějším sportovcem olympijských her v Berlíně.*”³⁶³ Na druhé fotografii vytesává muž do kamene jména olympijských vítězů (viz. Příloha č. 27). Owensovo jméno se

³⁵⁹ An der Spitze: Jesse Owens. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 18.8.1936, č. 29, s. 602

³⁶⁰ tamtéž

³⁶¹ Die einen – Die anderen. Wir bummeln durch das Olympischen Dorf. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 12.8.1936, č. 23, s. 464

³⁶² tamtéž

³⁶³ Ein Rückblick. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 19.8.1936, č. 30, s. 616

objevuje hned na prvních dvou pozicích. Tímto symbolickým aktem se stal Owens nesmazatelně nejvýraznější postavou Letních olympijských her v Berlíně v roce 1936.

4.5.2 Analýza nacistického tisku: Völkischer Beobachter

Pro redakci Völkischer Beobachter (VB) bylo téma olympijských her z propagandistických důvodů významné a z toho důvodu mu pravidelně věnovalo už úvodní strany vydání.

O Owensovi se VB poprvé ve sledovaném období zmiňuje už 8. července, když představoval americký olympijský atletický tým.³⁶⁴ Text, představující americké reprezentanty v jednotlivých lehkotletických disciplínách, uvádí, že Owens se dnes nachází na světové špičce hned ve třech disciplínách. K textu je přiložena fotografie usmívajícího se se Owense s popiskem: „*U takových výkonů je snadné se smát, že?*“³⁶⁵ (viz. Příloha č. 28)

Další informaci o Owensovi přineslo až vydání z 25. července, když se americká výprava nastěhovala od olympijské vesnice. Podle zprávy dorazila největší zahraniční olympijská výprava do Berlína ve dvou zvláštních vlacích se zhruba pěti sty sportovci.³⁶⁶ Byla očekávána bouřlivými sběrateli autogramů, kteří dali zabrat zejména Owensovi. VB píše: „*Nejrychlejší muž na světě seděl na trůnu na střeše omnibusu a tiše si přál, aby jeho ruce byly stejně rychlé jako nohy.*“³⁶⁷

Až do výsledků prvního dne olympiády se o Owensovi noviny nezmiňují. Na titulní straně vydání z 3. srpna dominuje výrazný nápis *Die ersten Goldmedailen für Deutschland*.³⁶⁸ Podobně výrazná komunikace úspěchů německých sportovců bude standardní i v dalších vydáních deníku, z jeho obsahu totiž vyzařuje silný nacionalismus. Zejména právě titulní strana deníku poutala čtenáře na mimořádné úspěchy německých sportovců, kteří tak měli, dle nacistické ideologie, potvrzovat fyzickou nadřazenost německého národa. V souvislosti s olympiádou nezapomínala nacistická propaganda kromě

³⁶⁴ E. GRIX, Arthur. Die Leichtathletikgarde der USA. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 8.7.1936, roč. 49, č. 190, s. 11

³⁶⁵ tamtéž

³⁶⁶ Der Einzug ins Dorf. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 25.7.1936, roč. 49, č. 206, s. 4

³⁶⁷ tamtéž

³⁶⁸ Die ersten Goldmedailen für Deutschland. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, s. 1

akcentace medailových úspěchů nebo pokoření rekordů na prezentaci nejvyšších představitelů Říše, v čele s Hitlerem. O tom, jak Hitler, ve *Völkischer Beobachter* označovaný téměř výhradně jako *der Führer* (Vůdce), vstoupil na stadion, aby sledoval atletické závody prvního dne, píše list až s mystickým nádechem. „*Následuje čtvrtý rozběh. Běžci jsou na startu, když najednou lidé vyskočí ze sedadel a propukají v nekončící výkřiky 'Heil'. Vůdce se objevil na stadionu,*” píše se v deníku.³⁶⁹ V tomto čtvrtém rozběhu startoval také německý sprinter Borchmeyer, kterému se podařilo doběhnout na prvním místě. Propagandistický komentář nemohl chybět. „*Borchmeyer vyhrál! Hrdě se vrací na start, zastaví se před Vůdcovo lóží a pozdraví muže, který dal Německu toto bojiště, německým pozdravem. Vůdce vstane a poděkuje. V tuto chvíli statisíce diváků znovu zažívají úzké národní pouto mezi ním a lidem.*”³⁷⁰

O novém světovém rekordu, který Owens stanovil, se list, možná překvapivě, taktéž zmiňuje na titulní straně, ačkoliv jen jednou větou.³⁷¹ Na čtvrté straně stejného vydání se redakce věnuje popisu všech rozběhů daného dne. Daný dvanáctý rozběh VB komentuje: „*Jistě, Owens. Prostě ostatním utekl a vyhrál o metr. (...) Owens sklidil mimořádný potlesk publika. A právem, protože dosáhl svého světového rekordu všech dob, 10,3 sekundy. Trať také prokázala, že plně odpovídá požadavkům olympijských her.*”³⁷² Poslední věta citace vzbuzuje úsměvný dojem. Nelze samozřejmě vyloučit, že jistou roli při výjimečných rekordech, které na této olympiádě padaly, hrála i atletická dráha na berlínském stadionu. V kontextu propagandy lze ale daný komentář vyložit i tak, že bez kvalitně odvedené práce německých stavařů by Owens rekord nepřekonal, a jedná se tak částečně i o německý úspěch.

Zpráva o překonání rekordu ve čtvrtfinálovém sprintu a dosažení nového světového rekordu (který však nebyl kvůli silnému větru uznán) téměř zaniká v textu pod výrazným nadpisem *Der Führer kommt* (Přišel Vůdce). Informace o příchodu Hitlera na tribunu mezi

³⁶⁹ Die Leichtathletik-Kämpfe in Unwesenheit des Führers. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, s. 1

³⁷⁰ tamtéž

³⁷¹ Die ersten Goldmedailen für Deutschland. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, s. 1

³⁷² Die ersten Goldmedailen für Deutschland. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, s. 4

třetím a čtvrtým čtvrtfinále, ve kterém startoval Němec Borchmeyer, měla samozřejmě větší prioritu.³⁷³

K Owensovu rekordnímu času se ovšem VB vrací prostřednictvím reportážních fotografií ze stadionu. Na první z nich je Owens zachycen při finiši závodu (viz. Příloha č. 29), na druhé pak v rozhovoru se žurnalistou (viz. Příloha č. 30). Při celkovém hodnocení lehkooatletických bojů pak redaktoři soudí, že po tak skvělém světovém rekordu Owense by už měl být olympijský vítěz v běhu na 100 metrů jistý.³⁷⁴ „*Ten negr — takový byl po rozběhých dojem — je normálně nepřekonatelný, takže se musí vyjasnit jen vyhlídky ostatních účastníků, kteří ještě budou startovat. Vypadá to, že i druhé místo připadne negrovi, tím je myšlen Metcalfe...*”³⁷⁵ Byť nám označení negr zní ve výše uvedených větách hrubě a urážlivě, je třeba připomenout, že se v dané době jednalo o termín v zásadě neutrální. Nelze však necítit určitou hořkost, kterou dominance černošských běžců na úkor třeba právě těch německých vyvolala.

Olympijské vítězství Owense v běhu na 100 metrů uvádí VB na druhé straně následujícího vydání. Redaktorům Beobachteru nelze vytknout snahu navodit atmosféru událostí a téměř vtáhnout čtenáře do děje. To platí i pro popis finálového běhu. „*Po nekonečných přípravách, které ukazují napětí a zároveň nervozitu běžců, se konečně koná finále běhu na 100 metrů mužů. Reproductor hlásí rozdělení do drah. Všechny ostatní soutěže jsou pozastaveny. Vnitřek mohutného olympijského stadionu zeje prázdnotou. Státisíce diváků na tribunách tají dech. Největší běh Olympijských her v Berlíně, největší vedle maratonu. Každý ho chce vidět, každý ho chce zažít. Podaří se to Borchmeyerovi tentokrát? Mrtvé ticho. Pak Millerova rána proletí vzduchem. Start proběhl úžasně. Borchmeyer je okamžitě vepředu. Dva negři si také vedli skvěle. Po 50 metrech je poznat, že Němec nestihá tempo. Zatímco ostatní jsou stále rychlejší, on couvá centimetr po centimetru. 20 metrů před cílem se Owens a Metcalfe odtrhli od zbytku, Owens vítězí s jasně znatelným náskokem před Metcalfem.*”³⁷⁶ Dechberoucí závod, tak jak je výše popsán, byl první velkou porážkou Německa a ideologických domněnek o nadřazenosti německého národa. Můžeme

³⁷³ Der Führer kommt! *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, s. 4

³⁷⁴ Die Montag-Kämpfe der Leichtathleten. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, str. 6

³⁷⁵ tamtéž

³⁷⁶ Jesse Owens Olympiasieger. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 4.8.1936, roč. 49, č. 217, str. 2

se ptát, kdo na stadionu to skutečně bral jako porážku Německa? Podle dostupných informací se stal Owens miláčkem publika již před začátkem her a jeho dominance na atletické dráze jeho oblíbenosti jenom přidala. Pozornost tedy můžeme zaměřit na lóži, ze které sledoval závod Hitler a ostatní nacističtí lídři, neboť zejména zde dostala nacistická dogmata první velké trhliny, a to dokonce před očima statisíců diváků.

Když VB představuje držitele zlatých medailí, o Owensovi píše jako negrovi, o kterém už bylo řečeno tolik, že jeho sportovní historii musí znát většina jeho čtenářů.³⁷⁷ Obdivuje však jeho schopnosti, když píše, že tento muž neběží, ale létá, a to, jak to dělá, zůstane navždy jeho tajemstvím.³⁷⁸

Vier Goldmedaillen für USA (Čtyři medaile pro USA) je úvodní titulek vydání VB z 5. srpna, který až překvapivě dostal přednost před informací, že němečtí sportovci získali taktéž čtyři medaile, přestože nikoliv jen zlaté.³⁷⁹ Na titulní straně nechybí ani zpráva o Owensově světovém rekordu ve skoku dalekém.³⁸⁰ Fakt, že tento výkon zapříčinil porážku Němce Longa, redakce ponechala skrytý v textu článku, když je uvedeno, že se ale jednalo o neuvěřitelně ostrý boj.³⁸¹

Zápolení mezi Owensem a Longem je detailněji rozepsáno na další straně deníku. Stejně jako v případě běhu na 100 metrů se redaktoři snažili o co nejautentičtější popis. Vzhledem k jeho délce jsou pro ukázkou vybrány jen některé pasáže. „*Stovky tisíc sledují neuvěřitelný boj jako nikdy předtím a vzrušení je tak velké, že se v něm ztrácí start běžců na 5 000 metrů. Nejprve skáče do dálky Long a zvládá 7,79 metru. Owens při prvním pokusu přešlapuje. Druhé kolo ale překonává vše, co bylo předtím! Stadion upadá do šilenství, když se Long znovu nádherně vznáší, letí vzduchem, ale při přistání spadne zpátky, a přesto udělá úžasný skok o délce 7,87 metrů, čímž vyrovná Owensův olympijský rekord. O několik sekund později ticho. Negr skočí. A skutečně, délkou 7,94 metru překonává Longa. (...) Long se rozbíhá — jaká škoda! Příliš velká rychlost, skok se nezdařil. Nyní je na řadě jako poslední Owens a stane se nevídaná věc: skočí nový světový rekord, když zvládne neuvěřitelnou*

³⁷⁷ Wer sind die inhaber der Goldmedaillen? *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 4.8.1936, roč. 49, č. 217, str. 4

³⁷⁸ tamtéž

³⁷⁹ Vier Goldmedaillen für USA. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, s. 1

³⁸⁰ tamtéž

³⁸¹ Der dritte Kampftag. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, s. 1

vzdálenost 8,06 metru.”³⁸² Reportáž je na protější straně doplněna fotografiemi obou sportovců v průběhu skoku (viz. Příloha č. 31). Popisek pod fotografií hodnotí Owensův skok jako lehký a elegantní, neopomíná však vyzdvihnout Němcův styl: „*Ale i technika našeho Longa je úchvatná.*”³⁸³

V tomto senzačním závodě tak došlo k další porážce německého sportovce, tentokrát však v přímé konfrontaci. Jelikož však známe okolnosti závodu, kdy Long Owensovi zcela nezištně a sportovně pomohl svými radami po nezdarech v kvalifikacích, troufám si odhadovat, že sám Long měl z Owensova úspěchu skutečnou radost. Není asi příliš překvapivé, že se o jejich sportovním přátelství VB ani náznakem nezmínil. Přestože se lze domnívat, že i redakce VB, oficiálního nacistického listu, byla pověřena tím, aby se v průběhu olympiády distancovala od rasově diskriminačních textů, prezentace přátelské spolupráce mezi německým sportovcem, který navíc ztělesňoval představu árijského člověka, a zástupcem podřadné rasy, nebyla žádaná. Obzvláště, když tato spolupráce paradoxně pomohla k německé porážce.

Veřejnost byla ohromena do té doby nevídanými výkony, které Owens předváděl. VB informuje, že je Owens hrdinou, zejména pak amerického tisku.³⁸⁴ Z rozhovorů, které poskytl americkým novinářům po svých triumfech, však VB vyzdvihuje primárně jeho chválu vůči německé organizaci. „*Mimořádně přátelsky se vyjadřuje o německé veřejnosti, což je reprodukováno mnoha americkými novinami. Říká, že trať je po předchozím dešti tou nejlepší, na jaké kdy běžel. Němce Millera označil za nejšikovnějšího startéra, který kdy držel pistoli v ruce.*”³⁸⁵ Navzdory tomu, že nelze zcela ověřit pravdivost těchto vět, jedná se o drobné propagandistické vítězství. Německý lid i organizace olympiády byly prostřednictvím hrdiny Owense pochváleny před americkou veřejností, což lze jistě označit za dílčí německý cíl a vlastně i důvod toho, proč bylo pořádání her nacisty považováno za vhodný nástroj propagandy. Podle relevantních informací lze potvrdit, že si Owens skutečně přístup německé veřejnosti a organizátorů vychvaloval. Pokud si ale dovolíme být alespoň

³⁸² Long gewinnt die Silberne im Weitsprung. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, str. 2

³⁸³ *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, str. 3

³⁸⁴ Owens stark gefeiert. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe.* Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, s. 2

³⁸⁵ tamtéž

trochu skeptičtí k uvedené citaci, je k pousmání, že by Owens chválil také německého startéra.

Na cestě ke třetí olympijské medaili byl dle listu Owens doslova nepřekonatelný. Už při rozběhu vytvořil olympijský rekord v čase 21,1 sekundy, který ve čtvrtfinále zopakoval, poté, co se jako vystřelený z pistole dostal na vrchol a snadno získal metrový náskok.³⁸⁶

Vedle fotografie Hitlera, přicházejícího na olympijský stadion v doprovodu italského korunního prince Umberta II. a říšského ministra Goebbelse, se hned na titulní stránce listu dozvídáme o třetí zlaté medaili pro Owense, který ji získal v čase 20,7 sekundy.³⁸⁷ K dalšímu neuvěřitelnému výkonu a následném rekordu se VB vrací na straně 4, když píše, že „*vítězství amerického negra Owense ve finále na 200 metrů bylo hlavní událostí čtvrtého dne.*”³⁸⁸ List tak trochu předpovídá, že to sice byla pro Owense třetí zlatá medaile, ale že může být tento výkon překonán, pokud se na první místo dostane i americká štafeta v běhu na 4 x 100 metrů, ve které bude také startovat.³⁸⁹

Ani VB tak nemohl popřít, že se Owens stal skutečnou hvězdou her. Text „*Owens, nejrychlejší muž světa*“ se stal součástí inzerce na magazín *Illustrierten Beobachter*.³⁹⁰ (viz. Příloha č. 32) Na otázku, proč byl ústřední postavou této inzerce Owens, a nikoliv žádný z německých olympioniků, lze odpovědět tak, že se jednalo o čistě marketingový tah. Owens byl v Německu mimořádně populární a jeho úspěchy onu popularitu ještě zvýšily. Dalo se tak očekávat, že čtenáře budou zajímat jedinečné, a třeba dosud jinde neviděné fotografie ze závodů, které Owens ovládl. Další otázkou ovšem je, na kolik se dané vydání ilustrovaného magazínu skutečně věnovalo Owensovi a na kolik prezentaci německých sportovců a zákulisí her. Hledání odpovědi by však vyžadovalo vlastní výzkum tohoto časopisu.

³⁸⁶ Jesse Owens nicht zu schlagen. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 5.8.1936, roč. 49, č. 218, s. 4

³⁸⁷ Der vierte Kampftag. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 6.8.1936, roč. 49, č. 219, s. 1

³⁸⁸ Zum drittenmal Jesse Owens. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 6.8.1936, roč. 49, č. 219, s. 4

³⁸⁹ tamtéž

³⁹⁰ Inzerce skutečně obsahuje název časopisu *Illustrierten Beobachter*, nicméně žádné informace o časopise s tímto názvem nelze dohledat. Známější je magazín *Illustrierter Beobachter*, což byl ilustrovaný týdeník NSDAP, který vydávalo nakladatelství Franz-Eher-Verlag v Mnichově v letech 1926-1945. Možná se tak jednalo pouze o chybu v inzerci.

Také ve VB bylo možné objevit kresby a karikatury. Owensovu kresbu otisklo vydání deníku ze 7. srpna. Přestože by se v nacistickém listu dal očekávat opak, jedná se o poměrně zdařilou a realistickou kresbu, na které je Owens zachycen z profilu, bez rysů, které by vyvolávaly domněnky o rasistickém znázornění (viz. Příloha č. 33).

Až do očekávané americké štafety se list k Owensovi a jeho úspěchům nevracel. Štafetové prvenství bylo hodnoceno jako týmový úspěch USA, což lze samozřejmě po sportovní stránce považovat za pravdu. Po prvním rozběhu VB informuje o tom, že Američané měli původně jiný záměr o složení štafetového týmu (tím je pravděpodobně myšlena výměna sprinterů popsaná v kapitole 3.2.3.), ale nyní vytvořili nejsilnější tým, právě včetně Owense.³⁹¹ List zmiňuje, že „*dva negři* (tj. černošští běžci Owens a Metcalfe, pozn. aut.) *jsou v rozběhu daleko před ostatními a poslední běžec Wykoff finišuje s desetimetrovým náskokem a v novém světovém rekordu v čase 40 sekund, což byla ještě na LOH v Los Angeles v roce 1932 doba považována za těžko překonatelnou.*“³⁹² Tento čas se podařilo americké štafetě ještě o dvě desetiny vteřiny vylepšit v samotném finále. Owensovi se tak podařilo získat čtvrtou zlatou olympijskou medaili, ale o této informaci se VB již nezmínil. Jako by již bylo přespříliš prezentace úspěchů černošského atleta.

Naopak se zdá, že VB čekal na příležitost, kdy bude možné Owensovo popularitu alespoň částečně utlumit. Ta přišla s informací, že byl Jesse Owens, “zázračný běžec Olympijských her v Berlíně”, automaticky diskvalifikován z další účasti v amatérských soutěžích.³⁹³ Článek, který byl uveden nepřehlédnutelným nadpisem *Jesse Owens diskvalifikován!*, informuje o tom, že Owens plánuje v USA podepsat smlouvy, které z něj udělají profesionála, a že kvůli tomu nemohl odjet do Stockholmu na další závody.³⁹⁴ Ve zprávě je uvedeno, že to znamená konec dobrého Jesseho, neboť bude za porušení předpisů o startovní povinnosti vyloučen z americké sportovní správy.³⁹⁵ S touto informací se VB rozloučil s postavou Jesseho Owense.

³⁹¹ USA. erreicht Weltrekord über 4 mal 100 m. *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 9.8.1936, roč. 49, č. 222, s. 4

³⁹² tamtéž

³⁹³ Jesse Owens disqualifiziert! *Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. 18.8.1936, roč. 49, č. 231, s. 14

³⁹⁴ tamtéž

³⁹⁵ tamtéž

4.5.3 Analýza československého tisku: Lidové noviny

Ve zkoumaném období se první zmínka o Owensovi objevila v souvislosti s plánovaným startem amerických lehkých atletů v Praze. Lidové noviny označují jeho start v Praze za velkou senzaci, protože se jedná o vynikajícího amerického sprintera, který je velkým favoritem v závodech na 100 a 200 metrů a ve skoku dalekém.³⁹⁶

O skutečnosti, že se stal Owens doslova miláčkem berlínského publika, pak referuje článek shrnující první den olympijských závodů v atletice. Podle textu nemá finálový závod na 100 metrů jiného favorita.³⁹⁷ „*Jeho styl sprintera je dokonalý, v jeho běhu není vůbec rušivých pohybů, ale zato ideální pružnost svalstva a hebkost kostry,*” hodnotí autor článku.³⁹⁸

Dle novin přihlíželo Owensově vítězství 100 tisíc diváků, kteří netrpělivě očekávali, jaký bude mít finále průběh.³⁹⁹ Očekávaný výsledek ale nebyl ani pro žurnalisty Lidových novin překvapivý. Dokonce konstatují, že Owens byl mimo soutěž.⁴⁰⁰ Jako zajímavost ale popisují první chvíle po vítězství. „*Owens, se širokým úsměvem kolem svítících zubů šel pak z ruky do ruky, a beze stopy únavy byl veden na čestnou tribunu, zamířil však místo toho do rozhlasové budky amerického hlasatele Slatera, kde promluvil ke svým krajanům. Čs. hlasatel Laufer, mající v sousedství mikrofon dovedl také čs. posluchačům získat aspoň krátký rozhovor s tímto skvělým atletem, který řekl, že se těší na Prahu, kde bude už příští týden startovat.*”⁴⁰¹

Komentář *Galerie vítězů: Miláček Berlína* otevírá následující věta: „*Proti všem rasovým teoriím Třetí říše se stal miláčkem berlínského obyvatelstva americký černocho Owens.*”⁴⁰² Z textu je patrné, že redaktoři Lidových novin již od prvních Owensových

³⁹⁶ Američané do Prahy. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 2.8.1936, roč. 44, č. 384 (ranní vydání), s. 6

³⁹⁷ hzr. První den atletiky na olympijském stadiu. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 3.8.1936, roč. 44, č. 386 (ranní vydání), s. 6

³⁹⁸ tamtéž

³⁹⁹ Finale: Owens vítězem. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 4.8.1936, roč. 44, č. 387 (ranní vydání), s. 4

⁴⁰⁰ Finale stovky. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 4.8.1936, roč. 44, č. 387 (polední vydání), s. 4

⁴⁰¹ yk. Olympiada. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 4.8.1936, roč. 44, č. 387 (ranní vydání), s. 5

⁴⁰² od. Galerie vítězů. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 4.8.1936, roč. 44, č. 387 (ranní vydání), s. 5

úspěchů vnímali onen paradox — nejen, že černošský sportovec poráží na Němci pořádané olympiádě údajně rasově nadřazené německé atlety, ale současně se stal oblíbencem veřejnosti, a to i pro své sympatické vystupování.⁴⁰³ Nebudeme daleko od pravdy, když řekneme, že se právě z těchto důvodů stal Owens oblíbencem i v Československu.

Oslavy tohoto atleta v Lidových novinách neustávají ani když se dočítáme, že během jeho rekordního skoku do dálky hlediště doslova oněmlo úžasem.⁴⁰⁴ Jásot publika následně nebral konce a atlet, který se stal předmětem ovací, přijímal ta nejsrdečnější blahopřání svých krajanů i soupeřů.⁴⁰⁵ Lidové noviny neustávají s glorifikací tohoto atleta, když uvádí, že je to skutečně zázrak a ideální zjev světové atletiky.⁴⁰⁶ Současně však lehce kritizují americkou výpravu, že bez černošů by nepředstavovali takovou sílu a převahu, na níž byli sportovní fanoušci při minulých sportovních hrách zvyklí.⁴⁰⁷

Zmíněnou sílu, kterou černošští atleti do amerického týmu přinesli, potvrdil Owens, jak již víme, také rekordem v rozběhu na 200 metrů. „*Poskytl divákům nevidaný pohled, jak zvětšoval na trati svůj náskok před ostatními a vpadl do pásky v čase 21.1. vt., čili o desetinu vteřiny lepším olympijského rekordu.*“⁴⁰⁸ Podle reportéra musel během jeho triumfální cesty do kabiny snad každých pět metrů počkat, než ho „*cvakly desítky aparátů*“.⁴⁰⁹ O vítězství ve finále běhu na 200 metrů tak nebylo dle listu žádných pochybností.⁴¹⁰ Přestože podle informací Lidových novin panovaly během finálového běhu velmi těžké povětrnostní podmínky, udivil Owens novým olympijským rekordem v čase 20,7 sekundy.⁴¹¹

Navzdory tomu, že lze Lidové noviny třicátých let 20. století označit za veskrze seriózní tisk, čas od času neváhala redakce listu otisknout i kreslený vtip. Jeden z nich,

⁴⁰³ od. Galerie vítězů. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 4.8.1936, roč. 44, č. 387 (ranní vydání), s. 5

⁴⁰⁴ hzr. Po třetím dnu bojů. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 5.8.1936, roč. 44, č. 390 (polední vydání), s. 6

⁴⁰⁵ Owens překonává světový rekord ve skoku dalekém. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 5.8.1936, roč. 44, č. 389 (ranní vydání), s. 4

⁴⁰⁶ hzr. Po třetím dnu bojů. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 5.8.1936, roč. 44, č. 390 (polední vydání), s. 6

⁴⁰⁷ tamtéž

⁴⁰⁸ tamtéž

⁴⁰⁹ tamtéž

⁴¹⁰ Owens vítězí potřetí. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 6.8.1936, roč. 44, č. 391 (ranní vydání), s. 4

⁴¹¹ yk. Čtvrtý den: Dva olympijské a jeden světový rekord vyrovnány. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 6.8.1936, roč. 44, č. 391 (ranní vydání), s. 4

nacházející se v rubrice Malá kronika, se ironicky pozastavuje nad tím, jak složité musí být pro Němce přijmout dominanci černošských sportovců na berlínských hrách (viz. Příloha č. 34). Doprovodný text zní takto: „*S tolika vítězstvími černochoů se v Berlíně skutečně nepočítalo. Docela jim udělali čáru přes všechny jejich rasistické teorie, a dokonce jim připravili trapnou situaci. Jak mají vládcové Německa blahopřát vítězům, aniž se rukou dotkli méněcenné rasy? Aby se tedy vlk nažral a rasa zůstala celá, gratulovalo se černochoům zvlášť a ruka se prostrčila jen tak oponou. A i s tou rukou v oponě se učinila po zákroku sloupů německé rasové vědy pečlivá ochranná opatření.*”⁴¹² Na kolik bylo námětem pro tuto kresbu údajné Hitlerovo odmítnutí pográtulovat Owensovi nelze s jistotou potvrdit, o této události se v žádném z analyzovaných titulů zmínka neobjevila. Při pohledu na kresbu je ale třeba zmínit, že ani v tomto případě nejsou černošští sportovci vykreslení příliš lichotivě. Je ale možné, že autor nakreslil v kontextu vtipu postavy sportovců záměrně tak, jak by je nakreslili nacističtí propagandisté.

Ve zkoumaném období je možné v Lidových novinách nalézt ještě další dva kreslené vtipy, které jsou ovšem tentokrát převzaté. Jedná se totiž o kresby, které byly publikované také v Olympia Zeitung (viz. Přílohy č. 15 a č. 17), samozřejmě však s česky psanými popisky. Nelze se zbavit lehkého dojmu, že vtip s mladým sběratelem, který hledá mezi černošskými sportovci Owense, má svůj rasový podtext.

Když se vrátíme k olympijskému zápolení, překvapivě zjišťujeme, že redaktoři Lidových novin buďto nezaregistrovali, že Owens získal čtvrtou zlatou medaili ve štafetovém běhu, nebo mu ji nepřičítali kvůli tomu, že se jednalo o týmový závod. O vítězství americké štafety (bez jmen běžců) sice deník informoval hned následující den⁴¹³, napravo od textu však byla otištěna Owensova fotografie (viz. Příloha č. 35), pod kterou je uvedena informace, že získal tři zlaté medaile.⁴¹⁴ Ani o den později se na této informaci nic nezměnilo a Owens je na koláži fotografií z her popisován jako trojnásobný vítěz.⁴¹⁵ To samé platí pro krátkou zprávu o Owensově suspendaci v rámci americké lehkooatletické unie z vydání 19.

⁴¹² Malá kronika. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 8.8.1936, roč. 44, č. 396 (polední vydání), s. 4

⁴¹³ Nádherné ukončení lehkooatletické části Olympiády. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 10.8.1936, roč. 44, č. 399 (polední vydání), s. 6

⁴¹⁴ tamtéž

⁴¹⁵ *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 11.8.1936, roč. 44, č. 401 (polední vydání), s. 1

srpna, tedy po 10 dnech od vítězství USA ve štafetě⁴¹⁶ nebo pro telegrafickou zprávu, že byla jmenována komise, která má zřídit fond, ze kterého bude Owensovi zakoupen dům jako dar za úspěchy na olympiádě.⁴¹⁷

Když se ohlédneme za celým zkoumaným obdobím, v Lidových novinách se neobjevovaly texty, které by dehonestovaly Owense nebo černošskou rasu, naopak byly spíše podporující.

Náznak drobného pohrdání rasou, ačkoliv možná ne cíleného, lze však přeci jen nalézt v otištěném dopisu čtenáře Olympiada u amplionu. Je v něm totiž uvedeno: „*Z dvou faktů, které jen vyzdvihlo zakončení Olympijských her můžeme mít radost: zvítězila poctivá příprava (Němců) a školy Japonců a Finů. Vítězství černých nám nemusí plést hlavu: Je to dobře vybraná zvíř, která nadpřirozeně vybavena přírodou, dovede v krátkém závodu nebo okamžitém vypětí (skoky) vyštvaťi ze sebe elán, nám, civilizovaným lidem cizí. Owens je vysoká kočka v lidské podobě, se vši její lehkostí, houževnatostí a zdánlivou ležérností.*”⁴¹⁸

Ačkoliv nejspíše nebylo autorovým záměrem černošskou rasu urazit, zvolil nešťastné metafory, zejména tu, že černoši jsou dobře vybraná zvíř. Pod spojením “*nám, civilizovaným lidem*” pak lze tzv. mezi řádky vyčíst domněnku, že černošská rasa podle autora civilizovaná není. Jak již bylo zmíněno, jednalo se však o jediný nalezený text, který nelze označit za neutrální nebo naopak podporující vůči Owensovi a černošským sportovcům.

4.5.4 Analýza filmového dokumentu Olympia

Dvojdílný filmový dokument Olympia je v této práci jediným zkoumaným audiovizuálním mediálním obsahem. Badatel, který toto dílo neviděl před samotnou analýzou, ale ví, že se jedná o dokument, vytvořený na objednávku nacisty, by mohl propadnout dojmu, že v něm v souvislosti s Owensem nenajde mnoho relevantních scén či záběrů, které by mohl analyzovat. Domněnka je prostá: Německo chtělo prostřednictvím tohoto unikátního filmu prezentovat zejména sebe, skvěle zorganizované a pompézní

⁴¹⁶ Owens, trojnásobný olympijský vítěz, trestán. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 19.8.1936, roč. 44, č. 414 (polední vydání), s. 5

⁴¹⁷ Všeho trochu. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 23.8.1936, roč. 44, č. 421 (ranní vydání), s. 8

⁴¹⁸ Olympiada u Amplionu. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18.8.1936, roč. 44, č. 411 (ranní vydání), s. 6

olympijské hry a samozřejmě i vlastní sportovce, od kterých se očekávalo, že svými sportovními výsledky prokážou nadřazenost německého národa. Jaká však byla skutečnost?

První díl filmu *Olympia*, který je pojmenován *Fest der Völker* (Přehlídka národů), začíná až mystickým pohledem na ruiny antického Řecka, které jsou zahaleny kouřem, a na sochy, které se promění v živé atlety a tanečníky.⁴¹⁹ Není překvapením, že všechny postavy, odkazující na antický ideál krásy, jsou bílé barvy pleti. Děj pokračuje zažehnutím olympijské pochodně a štafetovým během z Olympie, přes země jihovýchodní a střední Evropy, vč. Československa, až do místa konání.⁴²⁰ Ještě než dojde k zapálení olympijského ohně na stadionu v Berlíně, přichází na řadu záběry z nástupu vybraných olympijských výprav. Mezi nimi figurují např. Řecko, Japonsko, dále Rakousko a Itálie, které zvedají pravici k nacistickému pozdravu, ale také výprava USA. Příchod německého týmu je nejspíše záměrně zasazen na závěr této pasáže a je doprovázen nejvýraznějším aplausem. Po ukončení nástupu Hitler zahajuje hry, a společně se zapálením olympijského ohně tak dochází k oficiálnímu startu olympiády, který je ve filmu vyobrazen skutečně spektakulárně.⁴²¹

Po tomto úvodu, do kterého Riefenstahlová výrazně otiskla svůj umělecký um, následoval start samotných závodů. Zbývající část filmu je totiž věnovaná reálným záznamům z vybraných sportovních disciplín, včetně komentáře. Po hodech diskem, oštěpem, kladivem a závodu v běhu s překážkami, přichází na řadu první závod, ve kterém je vyobrazen Owens.

Jedná se o běh na 100 metrů. Komentátor při prvním záběru na Owense říká, že se jedná o nejrychlejšího muže Ameriky.⁴²² A již při sledování příprav na start je zřejmé, že Owens byl oblíbeným objektem kamer. Za 42 sekund trvající sekvenci záběrů před startem závodu se objevuje Owens v detailu po dobu 14 sekund, tedy přesně třetinu času. Je zachycen

⁴¹⁹ *Olympia. Fest der Völker* [film]. Režie Leni Riefenstahlová. Německo: Olympia-Film GmbH. 1938. Délka 126 min.

⁴²⁰ Štafeta s olympijskou pochodní byla poprvé realizována právě v případě Letních olympijských her v Berlíně. in *When was the first Olympic torch relay held?* *Olympics.com* [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://olympics.com/ioc/faq/olympic-symbol-and-identity/when-was-the-first-olympic-torch-relay-held>

⁴²¹ *Olympia. Fest der Völker* [film]. c. d.

⁴²² tamtéž

při lehkém poskakování a soustředění. Zvuková stopa obsahuje skandování publika „USA, USA, Owens, Owens!”⁴²³

Zaznamenaný závod pak Owens, dle komentáře, dobíhá v čase 10,4 sekundy. Tím pádem se musí jednat o jeho semifinálový běh, který byl z jeho běhů na 100 metrů na hrách tím nejpomalejším. Je ovšem zajímavé, že po tomto běhu následuje reportáž z běhu, jehož vítězem je Němec Borchmeyer, a to v čase 10,5 sekundy. Tento čas ale Borchmeyer zaběhl už ve čtvrtfinále, tedy o jedno soutěžní kolo dřív. Nejspíš nás nepřekvapí, že se jednalo o Borchmeyerův nejlepší zaběhnutý čas ve všech kolech.

Teprve pak se Riefenstahlová rozhodla připomenout také Owensův rekordní čas 10,2 sekundy, který ovšem nebyl kvůli větru uznán. Nicméně i tento čas Owens zaběhl už ve čtvrtfinále, proto se nedá hovořit o chronologickém vývoji událostí, ale spíše o snaze příběh dramaturgicky vhodně poskládat tak, aby se zvyšovalo napětí před samotným finále. Celý tento mikropříběh o běhu na 100 metrů navíc vzbuzuje dojem, že se jedná pouze o boj mezi Owensem a Borchmeyrem. Owens ale dostává v tomto boji výrazně větší prostor v obraze. Z 37 sekund trvajících záběrů z přípravy na výše zmíněný rekordní běh, je Owens v detailu po dobu 28 vteřin, tedy po více jak tři čtvrtiny času dané sekvence. Kamera se v nich zaměřuje nejen na detail soustředěné tváře, ale i na zbytek sprinterova atletického těla až k nohám, zabořeným na startu v dráze.⁴²⁴

Běžce ve finálovém běhu komentátor označuje jako šestici nejrychlejších sprinterů světa a při představení jejich jmen začíná Borchmyerem. Owense zmiňuje až jako třetího. Přitom jediný detailní záběr na Borchmeyera trvá tři vteřiny. Ostatní čas zaujímá buď Owens nebo mix záběrů na ostatní běžce či publikum. Detail na soustředěného Owense trvá až do startovního výstřelu. Samotný desetivteřinový závod demonstruje jednoznačnou dominanci amerických černošských běžců. Úsměv Owense, jásot a mávání publika společně za zvuku americké hymny, uzavírají první pasáž, ve které se Owens ve filmu *Olympia* objevuje.⁴²⁵ Za zmínku stojí fakt, že oproti předchozím disciplínám se v průběhu běhů na 100 metrů ve filmu neobjevil záběr na Hitlera nebo jiné nacistické představitele na stadionu, a to ani při běhu Borchmeyera. S jistotou však víme, že Hitler tento závod sledoval. Lze tak odhadovat, že se jednalo o záměr nebo dokonce pokyn ministra propagandy Goebbelse.

⁴²³ *Olympia. Fest der Völker* [film]. c. d.

⁴²⁴ tamtéž

⁴²⁵ tamtéž

Jako pokyn můžeme pravděpodobně označit i tu skutečnost, že se ve filmu *Olympia* vůbec neobjevuje závod na 200 metrů, ve kterém získal Owens jednu ze svých čtyř zlatých medailí. Je možné, že toto nařízení přišlo hned po Owensově vítězství v běhu na 100 metrů z obav, že tento černošský běžec bude dominovat i na dvojnásobné distanci. Můžeme však spekulovat, zda se tento závod vůbec nenatáčel, nebo zda Riefenstahlová a její filmový štáb i toto Owensovo vítězství zachytila, ale nebylo povoleno jej zapracovat do finálního filmového výstupu.

Skokanský souboj Owense s Longem ovšem v *Olympii* nechybí. První Longův pokus je dokonce sledován Hitlerem. Když se podaří Longovi dorovnat Owensův výkon ve vzdálenosti 7,87 metrů, Hitler se opět objevuje v obraze a se spokojeným výrazem, za bouřlivých ovací publika, tleská.⁴²⁶ Před Owensovým dalším pokusem se kamera znovu zaměřuje na to, jak se atlet v předstartovní poloze soustředí. Pro tento skok Riefenstahlová použila zpomalený záběr, čímž se umocnil zážitek diváka z perfektně provedeného skoku.⁴²⁷ Také po tomto vítězství se Owens usmívá do kamery za doprovodu americké hymny a komentáře: „*Nový světový rekord a zlatá medaile pro Ameriku!*”⁴²⁸ Pasáž uzavírá záběr na vlající vlajky USA, Německa (s hákovým křížem) a Japonska, jehož reprezentant Tajima se umístil na třetím místě.

Ve zkoumaném filmovém dokumentu nechybí ani štafetový běh 4 x 100 metrů, který tým USA suverénně ovládl v rekordním čase. Sledovat můžeme záznam štafety, kterou Owens startoval. Ani před začátkem běhu, ani po jeho konci, však nebyl Owens, a ostatně ani zbylí týmoví běžci, detailněji prezentováni. Divák si však může všimnout, že vítězové štafety 4 x 400 metrů z Velké Británie jsou ve filmu zachyceni na stupních vítězů. Můžeme se tedy ptát, proč tomu tak nebylo i v případě americké štafety? Samozřejmě, odpověď může být taková, že se tak tvůrce jednoduše rozhodl, neboť nebyl prostor prezentovat všechny vítěze při ceremonii. Vyložit si to ale můžeme i tak, že přestože byl americký sprinterský tým velmi úspěšný, nebylo žádoucí poukazovat na další triumf černošské rasy, byť tvořila jen polovinu štafetového týmu. Tak jako tak, jednalo se o poslední část filmu, ve které se Owens objevil.

⁴²⁶ *Olympia. Fest der Völker* [film]. c. d.

⁴²⁷ tamtéž

⁴²⁸ tamtéž

Druhý díl filmu Olympia s podtitulem Fest der Schönheit (Oslava krásy) se zaměřuje na disciplíny, které nebyly zařazeny do první části dokumentu. Mimo jiné se jedná o ty disciplíny, kde hrají velkou roli estetika a plynulost pohybu, jako např. gymnastika nebo skoky do vody. Nechybí zde však ani šerm, moderní pětiboj, pólo, cyklistika, box, fotbal, jezdeckví, veslování nebo plavání. Atlet Owens se tak v druhém díle nevyskytuje ani jednou, pro potřeby analýzy je tedy tento díl filmu Olympia irelevantní.

4.5.5 Závěry a shrnutí analýzy

VO1a: Jakým způsobem byla prezentována postava J. Owense v německy psaných tištěných mediálních obsazích?

Analýza nám v první řadě jednoznačně ukázala, že Owens byl velkou hvězdou berlínské olympiády. Nejen, že byl součástí americké výpravy, která byla sama o sobě pro olympijské publikum atraktivní, ale i jako individualita byl ve středu zájmu už před samotným zahájením her. To si uvědomovaly i redakce obou německy psaných titulů, které byly v této části práce zkoumány. List Olympia Zeitung, jakožto oficiální list Letních olympijských her v Berlíně, se Owensovi věnoval ze své podstaty sportovního titulu o něco více než nacistický deník Völkischer Beobachter, který informoval primárně o sportovních výsledcích.

Když se ohlédneme za tím, jak Owense redaktoři obou listů charakterizovali, můžeme konstatovat, že Owens nebyl v žádném ze zkoumaných sdělení přímo dehonestován. Lze říct, že v některých případech bylo i v souvislosti s ním užito rasisticky působících vyjádření, které ovšem spíše cílily celkově na černošské zastoupení na hrách, nikoliv přímo na Owense. Jednalo se např. o rozdělování atletů na bílé a černé závodníky, nebo o kreslené vtipy, jimiž byly černošští sportovci předlohou. Pokud zůstaneme u kreslených vtipů, nezapomeňme i na zobrazování černochoů s rysy, jakými jsou výrazné rty nebo neproporční délka končetin. Völkischer Beobachter Owense pravidelně označoval slovem *der Neger*, což bychom v dnešní době označili my, a ostatně i Němci, bez váhání za rasistický projev, jak již ale bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v dané době se nejednalo apriori o hanlivé označení člověka tmavé barvy pleti. Přesto se však s tímto označením v Olympia Zeitung setkáváme spíše ojediněle – redaktoři dávali přednost označení *der Schwarze*.

Souhrnně ale můžeme říct, že Owens byl v analyzovaných titulech spojován díky svým sportovním výkonům s přívlastky jako *úžasný, fenomenální, skvělý a nejrychlejší (běžec)*. To byla fakta, která ani nacistická propaganda nedokázala změnit nebo upravit, obzvlášť když se tak dělo před zraky desítek tisíců diváku na stadionu nebo dalších sta tisíců u rozhlasových přijímačů.

Také po povahové stránce byl Owens, zejména pak redaktory Olympia Zeitung, veleben jako *přátelský a zdvořilý* člověk. O tom, že byl oblíbený, také svědčí zprávy o velkém zájmu o jeho autogramy, což bylo doloženo i fotografiemi, nebo to, že jeho tvář byla využita pro inzerci ilustrovaného magazínu ve Völkischer Beobachter.

Celkově tak lze konstatovat, že Owens nebyl německy psanými tituly přímo urážen nebo ponižován, jak by se mohlo i díky hořkým porážkám německých sportovců očekávat, naopak v nich byl zobrazován převážně pozitivně. Dovolím si ale tvrdit, že kromě jeho nepřehlédnutelných úspěchů měla na toto zobrazení vliv také snaha Německa ukázat se v průběhu olympiády tom nejlepším světle a v průběhu her nijak neprojevoval rasovou ideologii, o které ovšem víme, že považovala černošskou rasu za méněcennou.

VO1b: Jakým způsobem byla prezentována postava J. Owense v Lidových novinách?

Je pravdou, že se tématu olympiády věnoval tento deník méně než například Völkischer Beobachter. To se nicméně dalo očekávat, neboť pro německé noviny byla berlínská olympiáda logicky jedním z hlavních propagandistických témat. Když ale Lidové noviny v nějaké souvislosti referovali o Owensovi, byl popisován ještě o něco přívětivěji než v německých titulech. Bez ideologického zatížení redaktori doslova obdivovali jeho běžecký styl a stavbu těla. Označovali ho jako zázrak a zjev světové atletiky. A popisovali ho jako usměvavého člověka, který se stal miláčkem berlínského publika.

Protože byly tehdejší Lidové noviny deníkem, který se zabýval z velké části i politickými, kulturními a dalšími společenskými tématy, všímali si i širšího kontextu, totiž že se tomuto černošskému atletovi dařilo díky svým výkonům a rekordům bortit rasové domněnky nacistů o nadřazenosti německých sportovců. A lze říct, že možná právě o to více byl Owens pro Lidové noviny a jejich čtenáře oblíbenou postavou.

VO2: Jak byla postava Jesse Owense vyobrazena v dokumentárním filmu Olympia?

Je velmi překvapující zjištění, že vyobrazení Owense v Riefenstahlové díle Olympia, je navzdory předsudkům v zásadě pozitivní. Čtyřnásobný zlatý medailista dostal v tomto filmu takový prostor, jako žádný jiný sportovec, ani německý. Komentátor jej opakovaně představoval jako nejrychlejšího muže světa.

Často na něj byly zaměřeny objektivy kamer před startem soutěží, když se soustředil a připravoval na výkon, stejně jako po jejich ukončení, když se šťastně usmíval po velkém vítězství. Zaregistrovat lze i záběry, které nesledují pouze postavu jako celek, ale i detaily na tvář a části jeho těla. Toho těla, jehož předci pocházeli dle nacistické ideologie z džungle.⁴²⁹

Přestože by se dalo očekávat, že film, v tomto případě jeho první část, bude oslavou Německa a německých sportovců, do jisté míry se tak stal oslavou Owense a amerických úspěchů. Nelze totiž popřít fakt, že nejen Owensovi, ale i dalším americkým sportovcům je věnován značný prostor.

Zapomenout však nesmíme, že ne všechny Owensovo úspěchy jsou ve filmu zachyceny. Běh na 200 metrů se v dokumentu vůbec neobjevil a nabízí se tak úvaha, zda se tak nestalo na příkaz některého z nacistických pohlavárů.

VO3: Jak nacistický režim využil či zneužil postavu Jesseho Owense pro vlastní propagandu?

Tato diplomová práce nese podtitul “využití postav sportovců nacistickým režimem.” Nabízí se tedy otázka, zda a jak nacistický režim využil, nebo možná lépe řečeno zneužil, postavu černošského atleta Jesseho Owense v rámci Letních olympijských her v Berlíně v roce 1936?

Míním, že určitým způsobem se Owens německé propagandě skutečně hodil. Odkázat se můžeme na citaci Goebbelse v listu Der Angriff, která byla uvedena v kapitole 3.2.1. „*Musíme být šarmantnější než Pařížané, tolerantnější než Vídeňané, veselejší než Římané, kosmopolitnější než Londýňané a praktičtější než obyvatelé New Yorku,*”⁴³⁰ nebo

⁴²⁹ Viz. citace Alberta Speera in HILTON, Christopher. c. d., s. 177

⁴³⁰ EVANS, Richard J. c. d., s. 459–460

na Rippona, který píše o tom, jak se nacističtí představitelé domnívali, že společná fotografie Hitlera s Owensem by byla skvělým propagandistickým tahem.⁴³¹

I zatvrzelým ideologům a propagandistům totiž muselo být jasné, že utajit nebo nějakým způsobem upravit pravdu o Owensových úspěších by bylo v danou chvíli nemožné. Do Berlína směřovala v srpnové týdny roku 1936 pozornost celého, nejen sportovního, světa. Jedinou možností tak bylo tyto úspěchy přiznat, komunikovat v médiích, a možná s vlastním sebezapřením označovat Owense nejrychlejším mužem planety a dalšími glorifikujícími přívlastky tak, jak si to veřejnost, která Owense podle získaných informací zbožňovala, přála.

Tento propagandistický postup, který zdánlivě respektoval sportovce “méněcenné rasy”, navíc Německu pomohl vytvořit celkový dojem o spektakulární olympiádě konané v zemi, která nijak neporušuje Coubertinovo myšlenky olympismu.

⁴³¹ RIPPON, Anton. c. d., s. 159

5. ZÁVĚR

V předchozích kapitolách této práce jsem se snažil v první řadě o teoretické zakotvení pojmu sport a jeho roli ve společnosti; fenoménu propagandy včetně jeho historie a typologie; nacistické propagandy, jejích ideologických základů, prostředků a významu sportu v ní. Poté následovalo představení dvou sportovních postav a událostí, na jejichž příkladu bylo snahou ukázat, jak s nimi nacistická propaganda pracovala a jak využívala nebo zneužívala přímo dané sportovce nebo jejich úspěchy pro vlastní potřebu.

Max Schmeling, německý boxer, který byl ve zkoumané době prominentní osobností německé společnosti s blízkými vazbami na nejvyšší představitele Třetí říše, byl v této práci zkoumán na pozadí jeho boxerského utkání s černošským boxerem Joe Louistem v červnu 1936. Přestože bychom se mohli domnívat, že byl zkušený boxer Schmeling v očích zarytých nacistů favoritem, který by se jakožto představitel silného německého národa měl, dle požadavků nacistické ideologie, snadno vypořádat s mladým boxerem tmavé pleti Louistem, opak byl pravdou.

Němci Schmelinga rozhodně nefavorizovali, o Američanech nemluvě. V jeho vítězství nedoufalo ani říšské vedení v čele s Hitlerem, který byl dokonce rozhořčený, že německý boxer dává všanc pověst vlastní i německou v souboji s černošským soupeřem. Zjistili jsme, že německý tisk se o tomto utkání možná z jistých obav ze zklamání nerozepisoval nikterak obsírně až do momentu, než se Schmelingovi podařilo Louise přeci jen porazit. Nejednalo se však jen o sportovní vítězství, ale i o propagandistický triumf.

Obrat v komunikaci nastal totiž okamžitě, což bylo možné vyčíst i z analyzovaných obsahů. Schmeling se stal z minuty na minutu národním hrdinou, kterého oslavovalo celé Německo. Jak napsal Goebbels v blahopřejícím telegramu, otištěném ve *Völkischer Beobachter*, Schmelingovo vítězství bylo německé vítězství, neboť v totalitním režimu neexistuje jedinec, ale pouze celek. Texty a fotografie dokládají, že jeho návrat do Říše na palubě vzducholodi Hindenburg byl velkolepý a po příjezdu do Berlína byl očekáván desítkami tisíc lidí. Pokud byl Schmeling populární ještě před soubojem, toto vítězství Němce nad černochem, které bylo pro ideologickou propagandu nesmírně významné, z něj vytvořilo v danou chvíli největšího sportovního hrdinu nacistického Německa.

Oproti tomu příběh amerického černošského atleta Jesseho Owense na Letních olympijských hrách v Berlíně 1936 má odlišné rysy. Celý jeho příběh začal tím, že se

Spojené státy rozhodly nebojkotovat hry pořádané v Německu, přestože on sám se proti účasti po přijetí Norimberských zákonů zpočátku vyslovil. Nakonec se ale stal členem americké výpravy, která byla už od samotného příjezdu do Německa velmi populární. Owens sám byl i dle dobových materiálů patrně tím nejobletovanějším sportovcem amerického týmu, ne-li celých her, za což mohl, podle mého názoru, vděčit z velké části své povaze — skromnosti, otevřenosti a přátelskosti, která z něj v kombinaci s mimořádnými sportovními úspěchy udělala opravdového miláčka publika.

Pro nacistickou propagandu muselo být těžko akceptovatelné, že je o tohoto sportovce tmavé pleti projevován takový zájem. Od prvních soutěží bylo navíc zřejmé, že jen těžko se bude zejména ve sprinterských disciplínách hledat konkurent, dokonce ani mezi německými sportovci, který by jej mohl ohrozit v cestě za triumfem. Výsledkem byly tři zlaté medaile ze sprinterských soutěží a jedna zlatá ve skoku dalekém, čímž se stal nejúspěšnějším sportovcem olympiády. Některá z jeho vítězství byla navíc umocněna tím, že proběhla přímo před zraky Hitlera.

Německému tisku tak nezbylo nic jiného než respektovat Owensovo úspěšné olympijské tažení a popularitu, které se mu u německé veřejnosti dostalo, a v uveřejněných výstupech ho z celkového pohledu prezentovat spíše pozitivně a bez výrazných rasistických předsudků. Přesvědčili jsme se, že obzvláště pozitivního obrazu se pak Owensovi dostalo ve filmovém dokumentu Leni Riefenstahlové *Olympia*, a to i přesto, že ve filmu nebyly, dost možná záměrně, zachyceny všechny jeho medailové úspěchy.

Z celkového pohledu můžeme říct, že Owens se stal nejen pomyslným absolutním vítězem berlínské olympiády, ale i vítězem nad jednou extremistickou ideologií.⁴³² Propagandistický aparát však pracoval dál. Díky zdánlivě respektujícímu postoji a otevřené komunikaci o Owensových úspěších a jeho výborných sportovních i lidských vlastnostech, se Německo mohlo dále tvářit jako stát, kde se navzdory domněnkám jiných zemí, neporušují žádná práva a nejsou utlačovány žádné rasy. Dějiny však velmi záhy ukázaly, že realita byla až děsivě jiná.

Doprovodným cílem práce však bylo také připomenout, že nacistická propaganda měla různé podoby a neváhala využít i takových sociálních fenoménů, jakým je třeba právě sport a sportovci samotní, aby na jejich předobraze propagovala vlastní ideologické zájmy a

⁴³² Owensův příběh se dočkal i zfilmování – *Barva vítězství*. Režie Stephen Hopkins. 2016.

předsudky. Je bohužel smutnou realitou, že berlínské hry rozhodně nebyly poslední sportovní událostí, která měla jistý propagandistický nádech — připomenout můžeme Zimní olympijské hry v čínském Pekingu v roce 2022. Je totiž možná utopické si přát, aby sport zůstal skutečně ryzí a aby do něj nezasahovaly žádné okolní, zejména pak politické nebo ideologické vlivy. Stejně jako je sport každodenní rutinou naší populace, i s některými druhy propagandy se totiž stále setkáváme dnes a denně.

SUMMARY

In the previous chapters of this thesis I have tried to theoretically justify the concept of sport and its role in society, the phenomenon of propaganda including its history and typology, Nazi propaganda, its ideological basics and the importance of sport in it. This was followed by the presentation of two sports personalities and events, which were used as examples to show how Nazi propaganda worked with them and how the athletes or their achievements were directly used or abused for its own purposes.

Max Schmeling, a German boxer who was a prominent figure in German society at the time, with close ties to the highest officials of the Third Reich, was examined in this thesis against the background of his boxing match with Joe Louis, an American boxer, in June 1936. Although it might be assumed that in the eyes of die-hard Nazis was Schmeling a favourite, the opposite was true.

The Germans certainly did not favour Schmeling, not even the Reich leadership, led by Hitler, was hopeful of his victory, and he was even indignant that a German boxer would put his own and Germany's reputation on the line against a black opponent. I find out that the German press, perhaps out of some fear of disappointment, did not report the fight extensively until Schmeling managed to beat Louis after all. But it was not only a sporting victory, but also a propaganda triumph.

The turnaround in communication was immediate, as can be seen from the content analysed. From one minute to the next, Schmeling became a national hero, celebrated by the whole of Germany. As Goebbels wrote in a congratulatory telegram printed in the *Völkischer Beobachter*, Schmeling's victory was a victory for Germany. Texts and photographs show that his return to the Reich aboard the Hindenburg airship was spectacular, and tens of thousands of people awaited his arrival in Berlin. If Schmeling was

already popular before the duel, this victory of a German over a black man, which was of particular importance for ideological propaganda, made him the greatest sporting hero of Nazi Germany at the time.

In contrast, the story of the American black athlete Jesse Owens at the 1936 Summer Olympics in Berlin has different features. His whole story began with the United States deciding not to boycott the games hosted in Germany, even though he himself was initially opposed to participating after the Nuremberg Laws were passed. Eventually, however, he became a member of the American expedition, which has been very popular since his arrival in Germany. Owens himself, according to contemporary material, was probably the most popular athlete on the American team, if not the entire Games, which I believe was largely due to his character – modesty, openness and friendliness – which, combined with his extraordinary sporting achievements, made him a real crowd favourite.

It must have been difficult for Nazi propaganda to accept that there was such interest in this dark-skinned athlete. From the very first races it was obvious that, especially in the sprint events, it would be difficult to find a rival, even among German athletes, who could threaten him in his quest for triumph. The result was three gold medals in the sprint events and one gold in the long jump, making him the most successful athlete of the Olympic Games. Some of his victories were enhanced by the fact that they took place right in front of Hitler.

The German press thus had no choice but to respect Owens' successful Olympic campaign and the popularity he enjoyed with the German public, and to present him in published reports in a rather positive and generally unprejudiced and racist manner. We have seen that Owens then received a particularly positive portrayal in Leni Riefenstahl's documentary *Olympia*, although the film may have deliberately not shown all of his medal successes.

Overall, Owens became not only the imaginary absolute winner of the Berlin Olympics, but also a victor over extremist ideology. But the propaganda apparatus continued to work. Thanks to a seemingly respectful attitude and open communication about Owens' achievements and his outstanding athletic and human qualities, Germany was able to continue to present itself as a state where, despite the assumptions of other countries, no rights were violated and no races were oppressed. However, history soon showed that the reality was frighteningly different.

POUŽITÁ LITERATURA

- BACH, Steven. *Leni Riefenstahlová: život a dílo "Hitlerovy filmařky"*. Praha: Ikar, 2009. ISBN: 9788024912073.
- BAER, Max a Barney ROSS. *Jewish Heroes of Boxing*. Maryland: Rowman & Littlefield, 2016. ISBN: 9781442269323.
- BÍNA, Ondřej. *Filmová propaganda a Německo v hitlerovské éře*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra občanské výchovy a filozofie. Vedoucí práce Josef STRACENÝ.
- BREITFELDER, Miroslav. *Metody nacistické propagandy* in KUMPERA, Jan (ed.). *Dějepis XVII: sborník katedry historie*. Plzeň, 1997. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Katedra historie. s. 87-102.
- BURLEIGH, Michael a Wolfgang WIPPERMANN. *Rasistický stát: Německo 1933-1945*. Praha: Columbus, 2010. ISBN: 9788072492619.
- CHOUTKA, Miroslav. *Sport a společnost*. Praha: Olympia, 1978.
- DĚKANOVSKÝ, Jan. *Sport, média a mýty: zlatí hoši, královna bílé stopy a další moderní hrdinové*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN: 9788073631314.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 8024601397.
- EVANS, Richard J. *Třetí říše u moci: 1933-1939*. Praha: Beta-Dobrovský, 2009. ISBN: 9788073063238.
- FLEMR, Libor a Zdeněk VALJENT. *Socializace sportem*. *Studia sportiva*. 2010, 4. ročník. 1. vydání. str. 75-91.
- FREY, James H. a Stanley D. EITZEN. *Sport and Society*. *Annual Review of Sociology*. 1991, 17. ročník. str. 503-522.
- FRIEDRICH, Dorothea. *Anny Ondráková a Max Schmeling*. Praha: Ikar, 2003. ISBN: 8024902397.
- FUCHS, Alfred. *Propaganda v demokracii a diktaturách*. Praha: Fr. Borový, 1938.
- GOEBBELS, Joseph a Ralf Georg REUTH, ed. *Deníky*. Překlad Josef Otáhal. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2009. sv.3. ISBN: 9788020609984.
- GUTTMANN, Allen. *Sport, Politics and the Engaged Historian*. *Journal of Contemporary History*. 2003. 38. ročník. č. 3. s. 363-375

- HAWES, J. M. *Stručné německé dějiny*. Překlad Aleš Valenta. Voznice: Leda, 2020. ISBN: 9788073356507.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN: 9788026209829.
- HILTON, Christopher. *Hitlerova olympiáda: olympijské hry 1936 v Berlíně*. Praha: Práh, 2008. ISBN: 9788072522125.
- HITLER, Adolf. *Mein Kampf: zwei Bände in einem Buch*. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN: 978-80-206-1620-3.
- HRUŠKA, Emil. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha: BMSS-Start, 2009. ISBN: 9788086140490.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN: 9788073672874.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2. přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN: 9788026207436.
- JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 5. vydání. Los Angeles: Sage, 2012. ISBN 9781412977821.
- JOWETT, Garth, Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. 6. vydání. Thousand Oaks: Sage, 2015. ISBN 9781452257532.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN: 8020013512.
- Kronika olympijských her 1896-1996*. Překlad Slávka Poberová a Jiří Kolečko. Praha: Fortuna Print, 1996. ISBN: 8071763179.
- MILLER, David. *The Official History of the Olympic Games and the IOC: Athens to Beijing, 1894-2008*. Edinburgh: Mainstream, 2008. ISBN: 9781845961596.
- MINERBI, Alessandra a Flavio FLORANI (ed.). *Nacismus*. Praha: Levné knihy, 2007. ISBN: 9788073094133.
- PRŮCHA, Karel. Tělesná výchova školní v Německu. in *Sokol. Časopis pro tělesnou a mravní výchovu*. Redaktor Antonín Benda. roč. 62. Praha: Sokol Pražský. 1936.
- REICHEL, Peter. *Svůdný klam třetí říše. Fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. ISBN: 8072036041.
- RIPPON, Anton. *Hitlerova olympiáda: historie nacistických her roku 1936*. Praha: BB/art, 2008. ISBN: 9788073813154.
- SÁBL, Václav. *Stručná historie olympijských her*. Praha: Olympia, 1976.

SEKOT, Aleš. *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN: 8073151324.

SEKOT, Aleš. *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada, 2008. ISBN: 9788024725628.

SLEPIČKA Pavel a kolektiv. Společenskopolitická dimenze úspěchu a neúspěchu ve sportu: Sociologická perspektiva. In: SLEPIČKOVÁ, Irena a Pavel SLEPIČKA (ed.). *Sport a politika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2010. ISBN: 9788086317823.

VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN: 9788074520150.

WELCH, David: *Propaganda and the German Cinema 1933–1945*. Londýn: I.B. Tauris, 2006. ISBN: 9781860645204.

WELCH, David. *Propaganda: Power and Persuasion*. Londýn: The British Library, 2013. ISBN: 9780712357005.

WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. ISBN: 9788024723372.

Elektronické zdroje

AMERICAN EXPERIENCE. *Max Schmeling (1905-2005)*. *American Experience* [online]. WGBH Educational Foundation [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/fight-max-schmeling-1905-2005/>

AUSCWHITZ. Schmeling. [online] [cit. 2022-01-25] Dostupné z: <http://www.auschwitz.dk/schmeling.htm>

COCA-COLA DEUTSCHLAND. Max Schmeling und Coca-Cola – ein Duo mit Schlagkraft. *Coca-cola-deutschland.de* [online] [cit. 2022-01-26] Dostupné z: <https://www.coca-cola-deutschland.de/uber-uns/geschichte/1950/max-schmeling-und-coca-cola-ein-duo-mit-schlagkraft>

HISTORY.COM. When Joe Louis Boxed Nazi Favorite Max Schmeling. *History.com* [online]. [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/joe-louis-max-schmeling-match>

KOUDELKOVÁ, Andrea a Jana KOSOVÁ. The concept of sport and physical education. *Sport Studies: Fundamental terminology in English* [online]. [cit. 2019-09-04]. Dostupné z: <http://web.ftvs.cuni.cz/eknihy/jazyky/sportstudiesfundamentalterminologyinenglish/Texts/2-Concept.html>

KOVÁŘÍKOVÁ, Gabriela. Lásky slavných: Němcová a Nebeský, Ondráková a Schmeling či Haas a "Bibi". *Deník.cz* [online]. 26. 3. 2020. [cit. 2022-01-25] Dostupné z: https://www.denik.cz/ostatni_kultura/ct-osudove-lasky-schmelling-ondrakova2020.html

MACKENZIE, Michael. From Athens to Berlin: The 1936 Olympics and Leni Riefenstahl's Olympia. *Critical Inquiry* [online]. 2003, roč. 29, č. 2 [cit. 2022-01-18]. DOI: 10.1086/374029. ISSN? 0093-1896.

MILFORD, Mike. The 'reel' Jesse Owens: visual rhetoric and the Berlin Olympics. *Sport in History* [online]. 2018, roč. 38, č.1, [cit. 2022-01-14]. DOI: 10.1080/17460263.2018.1429298. ISSN: 1746-0271

OLYMPIJSKÝ TÝM. Olympijská charta. *Olympijskytym.cz* [online] Dostupné z: <https://www.olympijskytym.cz/olympijska-charta>

TIKKANEN, Amy. Max Schmeling: German boxer. *Britannica.com* [online]. [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Max-Schmeling>

Analyzované materiály

Die Zeit. *Sudetendeutsches Tagblatt*. Praha: Rudolf Schick Tanz. Vydání z období 1. 6. – 30. 6. 1936.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně. Vydání z období 1. 6. – 31. 8. 1936

Olympia. *Fest der Völker* [film]. Režie Leni Riefenstahlová. Německo: Olympia-Film GmbH. 1938. Délka 126 min.

Olympia Zeitung. *Offizielles Organ der 11. Olympischen Spiele 1936 in Berlin*. Berlin: Reichssportverlag; Vydání z období 21. 7. – 19. 8. 1936.

Völkischer Beobachter. *Norddeutsche Ausgabe*. Berlin: Eher. Vydání z období 1. 6. – 31. 8. 1936

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Reisner Rudolf	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> <p style="text-align: center;">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</p> <p>Došlo dne: 24-05-2018 -1-</p> <p>Čj: 1739 Příloh:</p> <p>Přiděleno:</p> </div>
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2017/2018	
E-mail diplomantky/diplomanta:	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia/kombinované	
Předpokládaný název práce v češtině: Propaganda ve sportu: využití postav sportovců nacistickým režimem	
Předpokládaný název práce v angličtině: Propaganda in Sport: The exploitation of athletes by the Nazi regime	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezi) LS 2018/2019	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):	
<p>Propaganda je fenomén, prostřednictvím kterého dochází k vědomému a systematickému ovlivňování celospolečenského vnímání různých skutečností. Rozšiřuje demagogické názory a informace za účelem vyvolání či zesílení určitých postojů nebo jednání. Propaganda existuje v různých intenzitách v každé společnosti, její nejvýraznější projevy lze však sledovat v totalitních režimech. Představitelé těchto vlád často využívají za nástroj propagandy i tak základní společenské fenomény, jakým je například sport.</p> <p>Sport totiž přitahuje neustálou pozornost široké veřejnosti i médií. Je také nedílnou součástí lokálních sociálních a kulturních struktur, a tedy tak jako politika ovlivňuje životy těch, kteří se o ni vůbec nezajímají, lze říct, že také sport jakožto sociální instituce působí na ty, kteří v životě nesportovali.</p> <p>I proto byli sportovci, či sport jako takový, v různých historických érách využíváni k rozšiřování ideologií dané společnosti a jejich představitelů. Příkladem mohou být například olympijské hry v Berlíně v roce 1936, které byly výrazně ovlivněny nacistickou propagandou (tématu se věnuje např. Rippon, 2008, nebo Hilton, 2008). Nejen nacistický, nýbrž i socialistický režim aplikoval propagandistické prvky v oblasti sportovních událostí - zářným příkladem jsou spartakiády. Tomuto tématu se ve své diplomové práci věnoval např. Fliegl (2005). Pro příklady propagandy ale není nutné zacházet příliš hluboko do minulosti. Ukázkou mohou být zimní olympijské hry v Pchjongčchangu v roce 2018, kde se Severní Korea prezentovala roztleskávačkami, které jsou režimem údajně rekrutovány za přísných podmínek vzhledu a jsou využívány režimem právě za účelem propagandy.</p> <p>Příkladů propagandy ve sportu existuje v dějinách lidstva celá řada. Tato diplomová práce by měla sloužit k nahlédnutí do problematiky, a také k připomenutí toho, že i sport jako činnost, která má být ze své podstaty čistá, může být zneužita pro ideologické účely.</p>	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):	
Práce si klade za cíl představit prvky nacistické propagandy v kontextu sportu a uvést konkrétní příklady zneužití fenoménu sportu pro propagandistické účely. Zkoumání propagandy nacistického Německa bude v této práci rámováno v souvislosti se dvěma sportovními osobnostmi. První z nich je americký atlet tmavé pleti Jesse Owens. Druhou osobností je Max Schmeling, německý boxer, jehož jméno bylo zneužito pro potřeby německé propagandy. Deskripce postav a jejich význam pro	

nacistickou propagandu budou blíže popsány v jednotlivých kapitolách na základě relevantní literatury. Tyto informace doplní kvalitativní obsahová analýza textů z dobových nacistických a československých periodik, která představí, jak byla veřejnost v Německu a Československu informována o německém sportu, resp. o konkrétních událostech souvisejících s výše uvedenými osobami.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu)

1. **ÚVOD** – charakteristika problematiky, cíle práce
2. **TEORETICKÝ RÁMEC**
 - 2.1. **Sport a společnost**
 - 2.1.1. Význam a hodnota sportu ve společnosti
 - 2.1.2. Sport a média
 - 2.2. **Propaganda a její teoretické zakotvení**
 - 2.2.1. Vznik termínu propaganda
 - 2.2.2. Definice propagandy
 - 2.2.3. Druhy propagandy
 - 2.2.4. Metody a formy propagandy
 - 2.2.5. Cíle propagandy
 - 2.3. **Nacistická propaganda**
 - 2.3.1. Historický kontext
 - 2.3.2. Osobnosti nacistické propagandy
 - 2.3.3. Metody nacistické propagandy
 - 2.3.4. Prvky nacistické propagandy
3. **VÝZKUMNÝ RÁMEC**
 - 3.1. **Osobnost Maxe Schmelinga**
 - 3.1.1. Historický kontext
 - 3.1.2. Postava boxera Maxe Schmelinga
 - 3.1.3. Souboj mezi Maxem Schmelingem a Joe Louistem (1936)
 - 3.1.4. Max Schmeling v kontextu nacistické propagandy
 - 3.1.5. Analýza mediálních obsahů v souvislosti se soubojem M. Schmelinga a J. Louise
 - 3.1.5.1. Kvalitativní výzkum – teoretické vymezení pojmu
 - 3.1.5.2. Představení kvalitativní obsahové analýzy
 - 3.1.5.3. Výzkumné otázky
 - 3.1.5.4. Analýza německy psaného tisku: Völkischer Beobachter, resp. obdobné médium
 - 3.1.5.5. Analýza sudetoněmeckého tisku: Die Zeit
 - 3.1.5.6. Analýza československého tisku: Lidové noviny
 - 3.1.5.7. Analýza dokumentu: „The Fight – Louis vs. Schmeling
 - 3.1.5.8. Shrnutí výsledků analýz
 - 3.2. **Olympijské hry v Berlíně 1936 a postava Jesse Owense**
 - 3.2.1. Historický kontext OH 1936
 - 3.2.2. Postava Jesse Owense
 - 3.2.3. Atlet Jesse Owens na OH 1936
 - 3.2.4. Nacistická propaganda a Jesse Owens
 - 3.2.5. Analýza mediálních obsahů v souvislosti s OH 1936 v Berlíně
 - 3.2.5.1. Výzkumné otázky

- 3.2.5.2. Analýza nacistického tisku: Olympia Zeitung
- 3.2.5.3. Analýza německy psaného tisku: Völkischer Beobachter, resp. obdobné médium
- 3.2.5.4. Analýza československého tisku: Lidové noviny
- 3.2.5.5. Analýza dokumentů: Olympia Festival of Nations a Olympia Festival of Beauty
- 3.2.5.6. Shrnutí výsledků analýz

4. ZÁVĚR

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Časopis Olympia Zeitung, červenec – srpen 1936
 Deník Völkischer Beobachter, resp. obdobné médium, červen – srpen 1936
 Deník Lidové noviny, červen – srpen 1936
 Deník Die Zeit, červen 1936
 Dokument Olympia Festival of Nations
 Dokument Olympia Festival of Beauty
 Dokument The Fight – Louis vs. Schmeling

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Relevantní texty vyhledané v dobových periodikách ve sledovaném období budu analyzovat pomocí kvalitativní obsahové analýzy. Kvalitativnímu zkoumání bude podroben taktéž oslavný filmový dokument Leni Reifenstahlové a dokument z dílny PBS s názvem The Fight – Louis vs. Schmeling.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

BARTOŠ, Bohumír (1981). *Psychologie propagandy - vybrané kapitoly*. Praha: Práce
 Autor seznamuje čtenáře o psychologických aspektech propagandistického působení.

BURTON, Graeme, JIRÁK, Jan (2001). *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister a Principal.
 Autoři shrnují poznatky ze studia médií a na příkladech z českých i světových médií vykládá, jakou roli média sehrávají v životě jednotlivce i společnosti.

COLE, ROBERT (1998). *International Encyclopedia of Propaganda*. Londýn: Fitzroy Dearborn Publishers.
 Kniha definuje oblasti, ve kterých je propaganda používána; vymezuje politické systémy, v nichž je propaganda prominentní; popisuje teoretiky a jejich práce a zkoumá organizace, které propagandu systematicky využívají.

DISMAN, Miroslav (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum
 Autor srozumitelnou formou seznamuje studenty se základy vytváření a zpracování mediálních výzkumů.

FRIEDRICH, Dorothea (2003). *Anny Ondráková a Max Schmeling*. Praha: Ikar
 Dílo je životopisným popisem herečky Anny Ondrákové a boxera Maxe Schmelinga. Popisuje nejen životní úspěchy manželů Schmelingových, ale i jejich vztahy s fašistickým režimem po nástupu Hitlera a důsledky, jež na ně po válce v Německu čekaly.

HENDL, Jan (2008). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
 Dílo popisuje kvalitativní metody sběru dat, jejich kódování, vyhodnocování a interpretaci.

JOWETT, Garth, O'DONNELLOVÁ, Victorie (2012). *Propaganda and persuasion*. Thousand Oaks: Sage.
 Autorky nabízí teorie vedoucí k pochopení přesvědčování a propagandy, včetně dějin komunikace, rétorického pozadí, kulturních studií a kolektivní paměti.

MCQUAIL, Denis (2009). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.

Publikace čtenáře seznamuje s hlavními oblastmi teorie a fungování masových médií.

RIPPON, Anton (2008). *Hitlerova olympiáda: historie nacistických her roku 1936*. Praha: BB/art

V této knize představuje Anton Rippon příběh pozoruhodných her, prvních, které otevřeně využily olympijských slavností pro politické účely.

SCHULZ, Winfried (2004). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum

Knihla poskytuje úvod do problematiky politické komunikace a obsahové analýzy masově mediovaných textů.

STRAUSS, Anselm L. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert

Čtenář se v knize dozvídá o základních pojmech, které jsou užívány v kvalitativním výzkumu. Představuje kvalitní výchozí bod pro studium další metodologické literatury a může poskytnout návod nebo spíše náhled, jak realizovat výzkum kvalitativní metodou.

VERNER, Pavel (2011). *Propaganda a manipulace*. Praha: UJAK

Text předkládá stručný průřez historií propagandy, podrobněji se zabývá propagandou nacistickou, komunistickou a válečnou.

WRÓBEL, Alina (2008). *Výchova a manipulace*. Praha: Grada.

Autorka vymezuje základní definice manipulace, perspektivy, charakteristiky manipulace, pojetí manipulace v perspektivách mezilidské komunikace. Vymezuje používané manipulační mechanismy a procesy.

Odborné články:

KESSLER, Mario (2011). *Only Nazi Games? Berlin 1936: The Olympic Games between Sports and Politics*. Socialism and Democracy. [online]

KRÜGER, Arnd (2007). *Breeding, rearing and preparing the Aryan body: creating supermen the Nazi way*. The International Journal of the History of Sport. [online]

MILFORD, Mike (2018). *The 'reel' Jesse Owens: visual rhetoric and the Berlin Olympics*. Sport in History. [online]

GEHRMANN, Siegfried (1996). *Symbol of national resurrection: Max Schmeling, german sports idol*. The International Journal of the History of Sport. [online]

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

LUDVÍKOVÁ, Šárka. *Role propagandy v Německu v letech 1933-1939*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních studií, Katedra marketingové komunikace a public relations.

NEVŠÍMALOVÁ, Aneta. *Olympiáda v Berlíně v roce 1936 očima dobového českého a německého tisku*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních studií. Katedra mediálních studií.

Datum / Podpis studenta/ky

23.5.2018

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Suk Pavel, PhDr., Ph.D.

23.5.2018

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

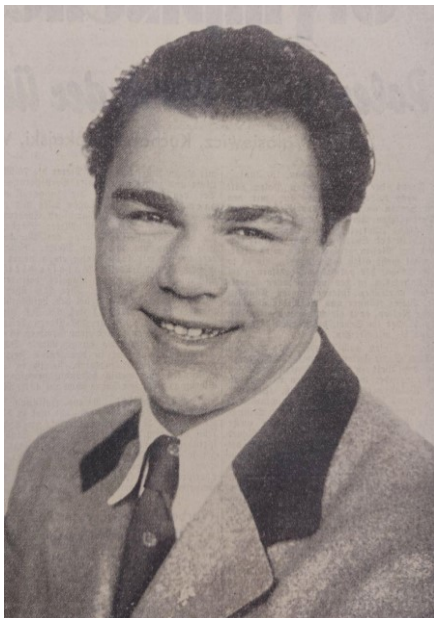
.....
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU/OBORU.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Fotografie Maxe Schmelinga před zápasem s Joe Louisem (obrázek)
Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 16.6.1936, roč. 49, č. 168, s.
5

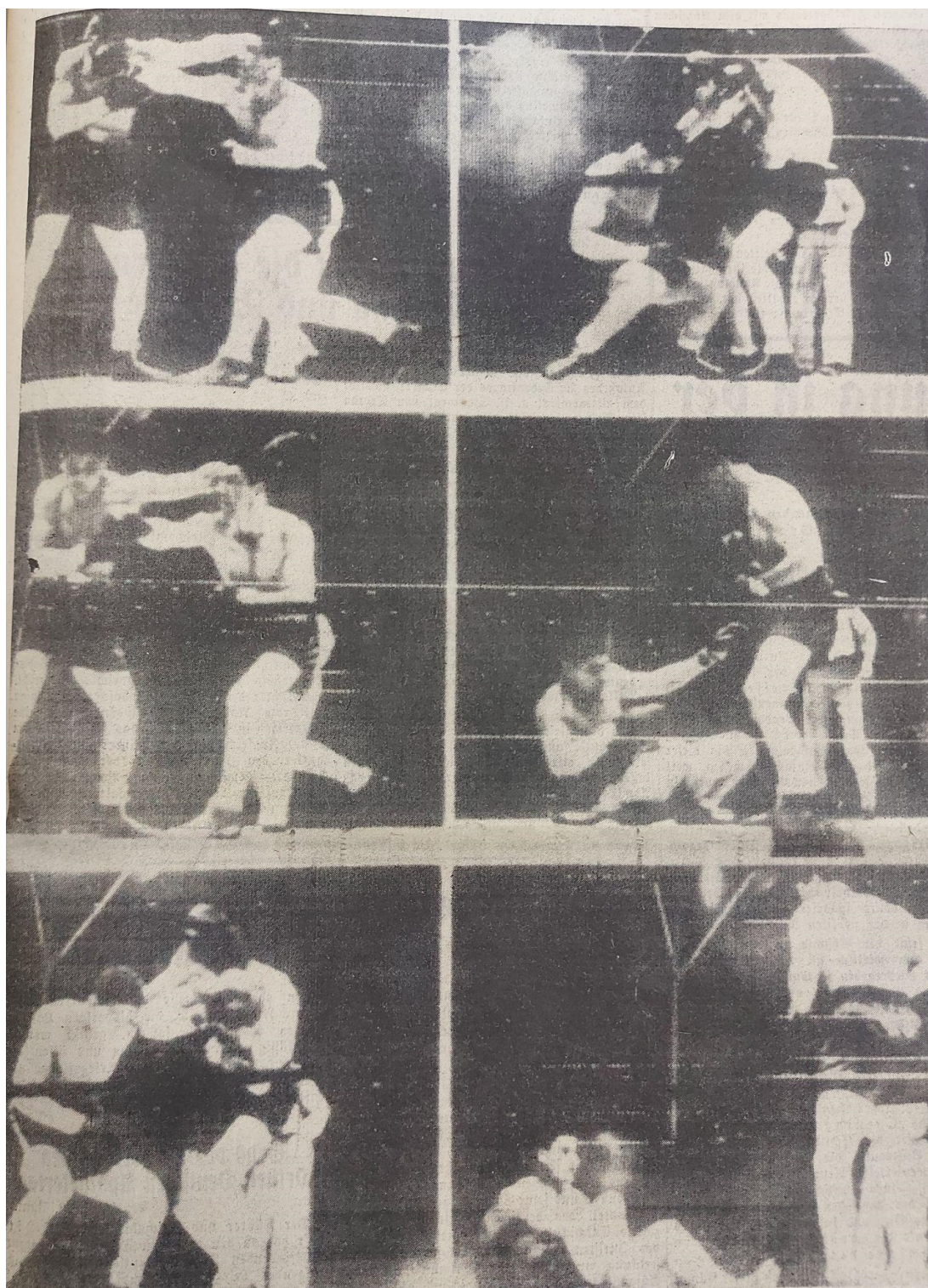
Příloha č. 2: Kresba Maxe Schmelinga (obrázek)
Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 18.6.1936, roč. 49, č. 170, s.
10

Příloha č. 3: Série fotosmímků ze zápasu Schmeling-Louis na titulní straně Völkischer Beobachter (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 21.6.1936, roč. 49, č. 173, s.

1

Příloha č. 4: Fotografie Maxe Schmelinga po jeho návratu do Německa z titulní strany Völkischer Beobachter (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 27.6.1936, roč. 49, č. 179, s.

1

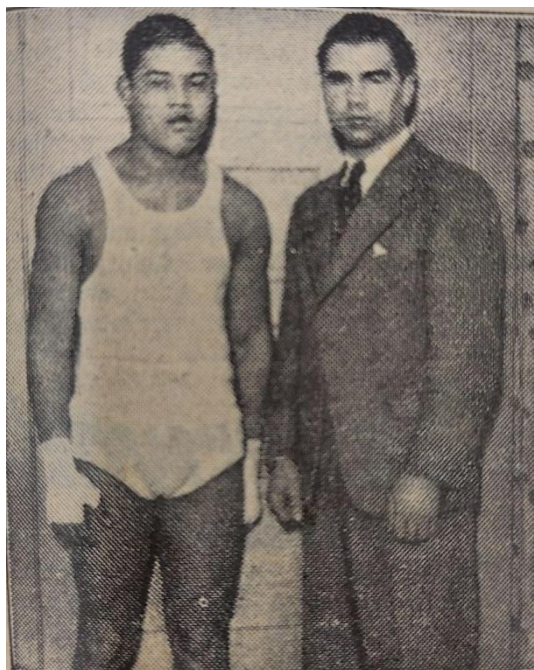
Příloha č. 5: Fotografie z titulní strany Völkischer Beobachter: Joe Louis (vlevo) poražený a zaklesnutý v lanech. Max Schmeling vpravo mezi sekundanty po vítězství. (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 27.6.1936, roč. 49, č. 179, s.

1

Příloha č. 6: Fotografie Maxe Schmelinga a Joes Louise před jejich zápasem (obrázek)
Die Zeit: Sudetendeutsches Tagblatt. Praha: Rudolf Schicktanz, 20.06.1936, roč. 2, č. 144,
s. 5

Příloha č. 7: Fotografie Maxe Schmelinga s americkým boxerem Braddockem (obrázek)
Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 18.6.1936, roč. 44, č.
305 (polední vydání), s. 6

Schmelingův optimistický úsměv: Nynější mistr světa Braddock, který tipuje Schmelinga, šeptá mu do ucha buď povedenou anekdotu nebo znamenitou radu

Příloha č. 8: Kresba Maxe Schmelinga z profilu (obrázek)

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 19.6.1936, roč. 44, č. 307 (polední vydání), s. 6

Příloha č. 9: Kresba Maxe Schmelinga (obrázek)

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 20.6.1936, roč. 44, č. 309 (polední vydání), s. 10

Příloha č. 10: Otisknutý titulek z listu Daily Express referující o úplatku pro Joea Louise (obrázek)

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 25.6.1936, roč. 44, č. 318 (polední vydání), s. 6

Příloha č. 11: Fotografie J. Owense trénujícího na palubě lodi Manhattan (obrázek)

Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag, 24.7.1936, č. 4., s. 65

Příloha č. 12: Kreslený obrázek k článku *Redaktionelle Sehnsucht* (obrázek)
Scholz. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 25.7.1936, č. 5., s. 84

Příloha č. 13: Kreslený vtip o Jessem Owensovi (obrázek)
Scholz. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 28.7.1936, č. 8., s. 127

Příloha č. 14: Fotografie z příjezdu americké výpravy do Berlína. Owens (vpravo) na střeše autobusu rozdává autogramy. (obrázek)

Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 26.7.1936, č. 6., s. 104

Příloha č. 15: Kreslený vtíp o sběrateli autogramů v olympijské vesničce (obrázek)
Wep. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 29.7.1936, č. 9., s. 143

Příloha č. 16: Kreslený vtip „Noční postrach v olympijské vesnici“ (obrázek)
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 28.7.1936, č. 8., s. 127

Příloha č. 17: Kreslený vtip o Owensovi a jeho rychlosti (obrázek)
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 3.8.1936, č. 14., s. 236

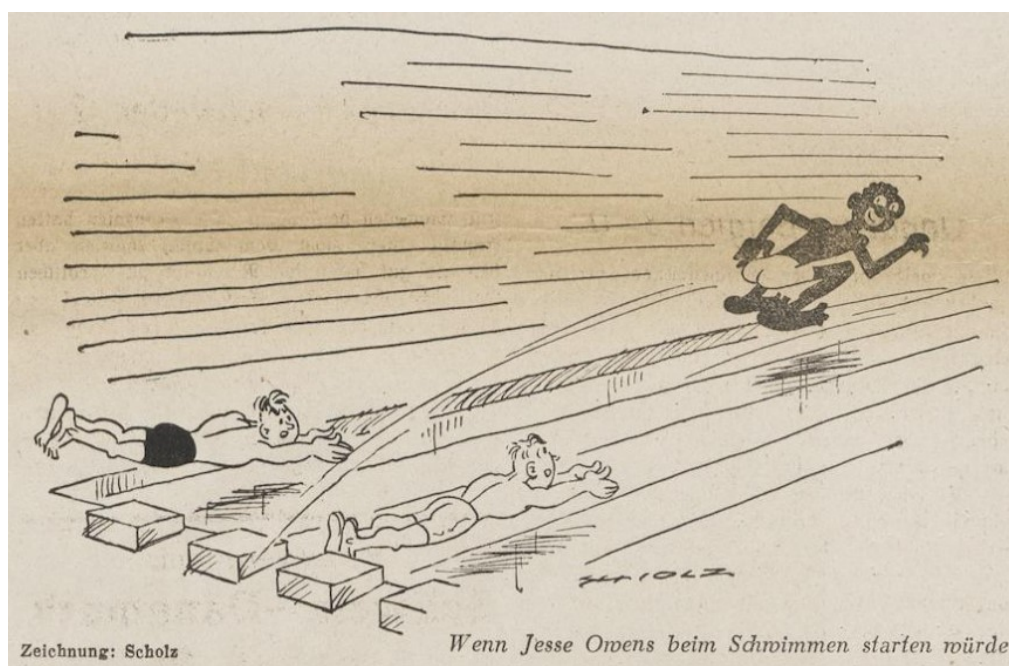
Příloha č. 18: Owens přijímá gratulace (obrázek)

Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 3.8.1936, č. 14., s. 237

Příloha č. 19: Kreslený vtíp o tom, jak by to vypadalo, kdyby Owene startoval v plaveckém závodě (obrázek)

Scholz. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 12.8.1936, č. 23., s. 455

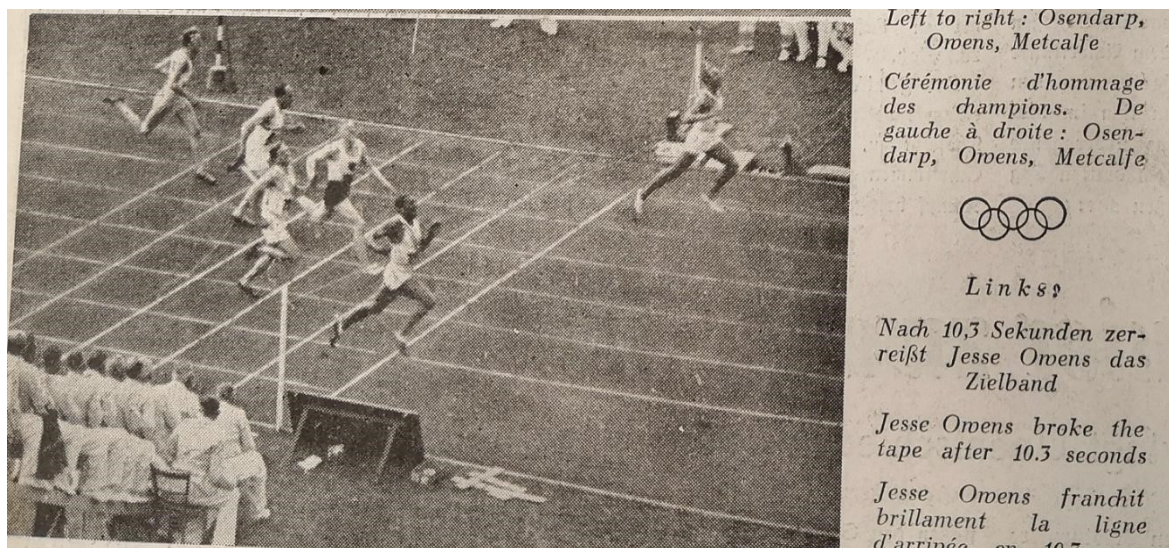
Příloha č. 20: Fotografie ze startu olympijského závodu s popiskem „Nejrychlejší muž na světě“ (obrázek)

Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 5.8.1936, č. 16., s. 292

Příloha č. 21: Fotografie ze finiše olympijského závodu na 100 metrů (obrázek)

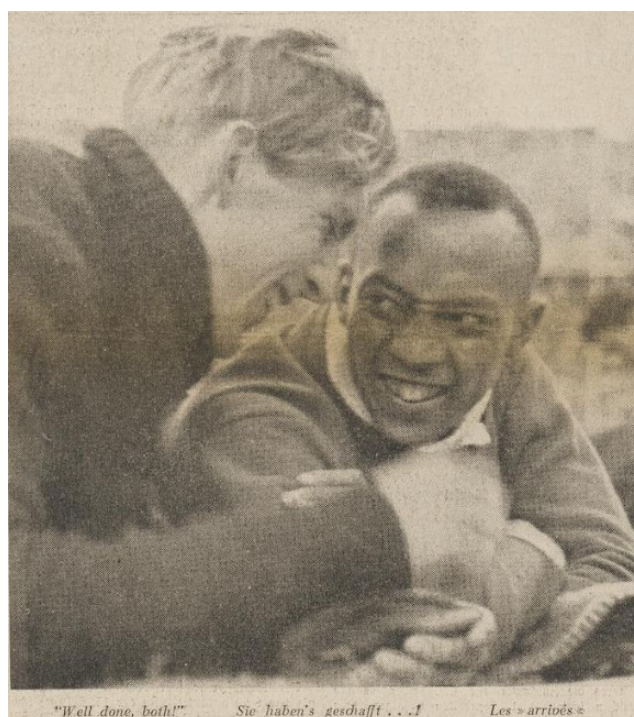
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 5.8.1936, č. 16., s. 292

Příloha č. 22: Salutující Owens na stupni vítězů (obrázek)
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 5.8.1936, č. 16., s. 292

Příloha č. 23: Fotografie zachycují Owens v přátelském rozhovoru s německým atletem Longem (obrázek)
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 6.8.1936, č. 17., s. 316

Příloha č. 24: Kresba Owense se třemi zlatými medailemi (obrázek)
Scholz. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 7.8.1936, č. 18., s. 337

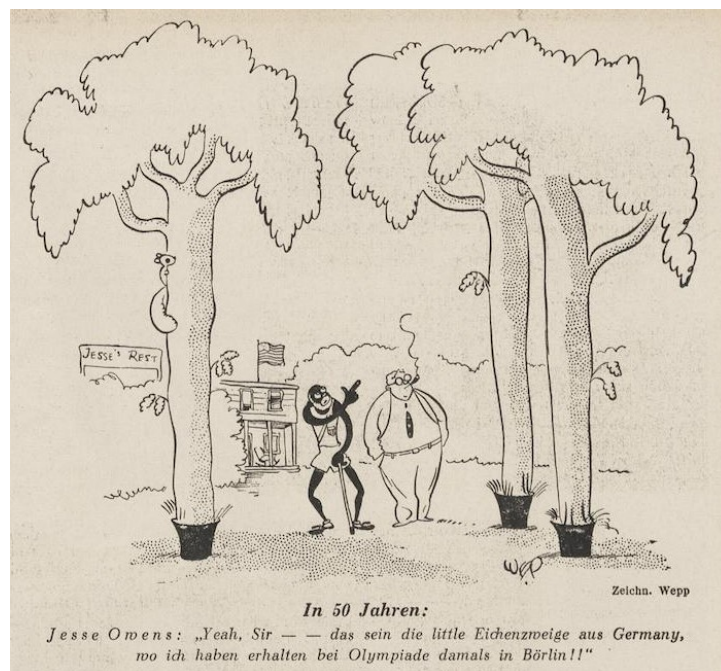

Příloha č. 25: Fotografie amerického štafetového týmu. Owens zcela vlevo. (obrázek)
Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 10.8.1936, č. 21., s. 403

Příloha č. 26: Kreslený obrázek, připomínající dar pro Owense v podobě dubových ratolestí (obrázek)

Wepp. *Olympia Zeitung*. Berlín: Reichssportverlag. 14.8.1936, č. 24., s. 481

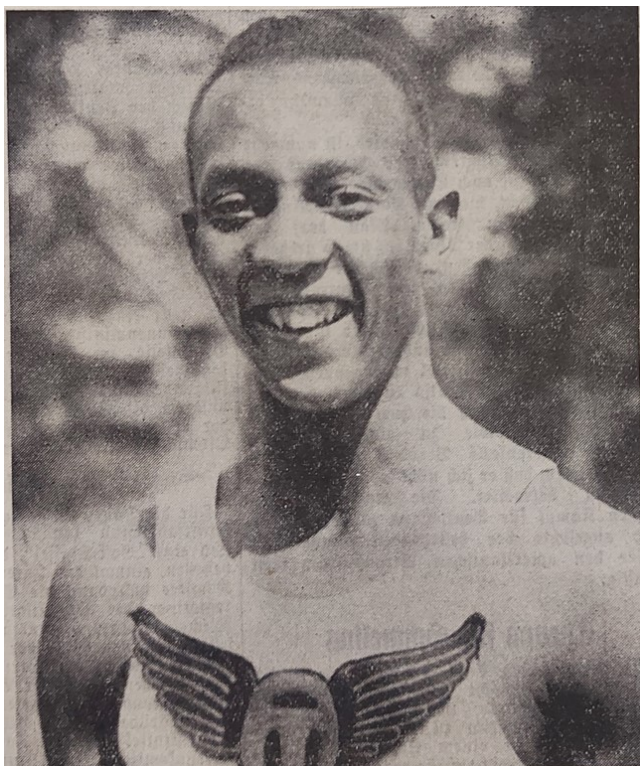
Příloha č. 27: Fotografie zachycující kamenorytce ryjícího jména olympijských vítězů do kamene. Owensovo jméno je uvedeno na prvních dvou místech. (obrázek)

Olympia Zeitung. Berlín: Reichssportverlag. 16.8.1936, č. 27., s. 568

Příloha č. 28: Jesse Owens (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 8. 7. 1936, roč. 49, č. 190, str. 11

Příloha č. 29: Jesse Owens v závodě na 100 metrů (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, str. 8

Bei den 100-m-Ausscheidungsläufen im Olympia Stadion gewann Jesse Owens (USA) seinen Vorlauf in der Rekordzeit von 10,3

Příloha č. 30: Jesse Owens při rozhovoru s novinářem (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 3.8.1936, roč. 49, č. 216, str.

8

Příloha č. 31: Vpravo Owens, vlevo němec Long při skoku dalekém. (obrázek)

Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 5. 8. 1936, roč. 49, č. 218,

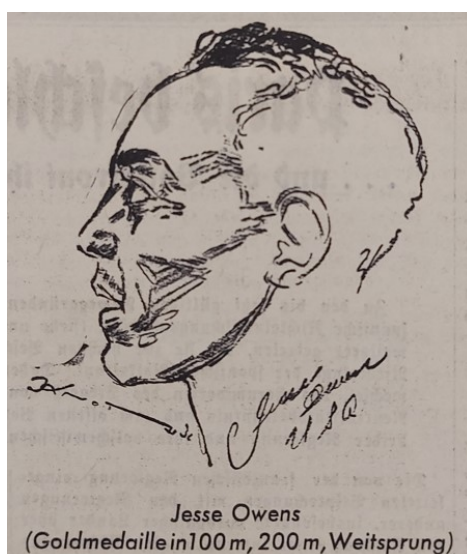
str. 3

Příloha č. 32: Owens na inzerci na časopis Illustrierten Beobachter (obrázek)
Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 6. 8. 1936, roč. 49, č. 219,
str. 16

Příloha č. 33: Owens na inzerci na časopis Illustrierten Beobachter (obrázek)
Völkischer Beobachter. Norddeutsche Ausgabe. Berlin: Eher. 7. 8. 1936, roč. 49, č. 220,
str. 9

Příloha č. 34: Ironizující komentář s kresbou na téma gratulací nacistických představitelů úspěšným černošským sportovcům. (obrázek)

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 8.8.1936, roč. 44, č. 396 (polední vydání), s. 4

Příloha č. 35: Fotografie Owense s popiskem, že získal tři zlaté medaile. Ve skutečnosti však získal čtyři. (obrázek)

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 10.8.1936, roč. 44, č. 399 (polední vydání), s. 6

Černý fenomén Owens, nejrychlejší muž světa, získal na Olympiádě tři zlaté medaile.